

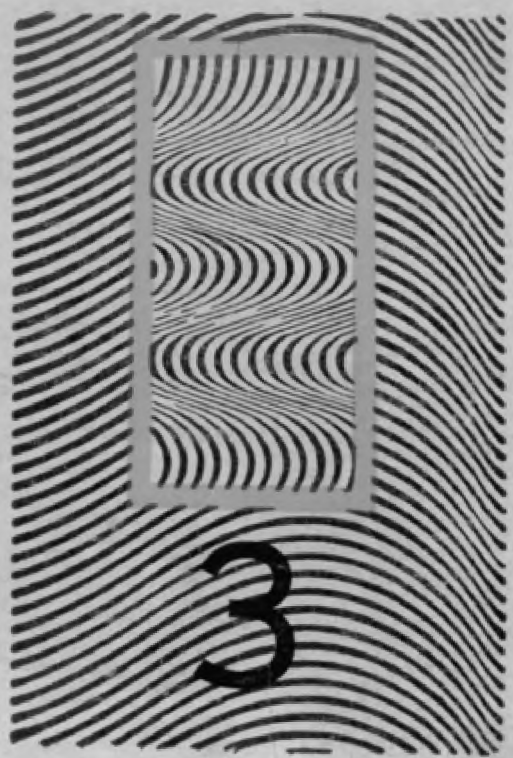
P. 111
778

Revistă

A

UNIUNII SCRITORILOR

3 **ORIZONT**

Redactor șef. : Al. Jeleleanu

Red. șef. adj. : Anghel Dumbrăveanu

P. 15 172

3

MARTIE
ANUL XXII (203)
TIMIȘOARA

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. S. ROMANIA

CUPRINSUL

Semicentenarul Partidului

<i>VIRGIL CARIANOPOL</i> : Țara	3
<i>VALERIU GORUNESCU</i> : Partidului	4
<i>TRAIAN BUNESCU</i> : Din lupta ilegală a P.C.R. pentru apărarea independenței și suveranității patriei	5
<i>WILIAM MARIN</i> : O revistă antifascistă influențată de P.C.R.	14

*

<i>MIRCEA ȘERBANESCU</i> : Zaharia Stancu — laureat al premiului „Herder” ..	25
<i>ALEXANDRU INDRIEȘ</i> : Eugen Jebeleanu — laureat al premiului „Etna-Taormina”	27

*

<i>DAMIAN URECHE</i> : Soarele iertat, Intrebându-te, Iubiți-mă, Pe sub cer noi de-pășim seninul	29
<i>NICOLAE DOLANGĂ</i> : Partidului, Motiv de baladă, Deși peste munte, Mînzul ploii, Cîntec pentru marți	31
<i>ION VELICAN</i> : Taina	33
<i>NICOLAE ȚIRIOI</i> : Cosmogonie	37
<i>LUCIAN BURERIU</i> : Nesomnul veșnic	37
<i>ION STOIA-UDREA</i> : O întâmplare la asfințitul soarelui	38
<i>ION COCORA</i> : O femeie	44
<i>DUȘAN PETROVICI</i> : Cometă, tu liniște de pămînt	44
<i>ION LOTREANU</i> : Bega, Stampă timișoreană	45
<i>VOICU BUGARIU</i> : După-amîaza unui celibatar	46
<i>VALENTIN TUDOR</i> : Fulger fix	50
<i>HANS MOKKA</i> : Cumînțenia pămîntului, Rugăciunea, Coloană fără sfîrșit, în românește de Lu Ambrozie	50

P. 14.692

Biblioteca Municipală
Timișoara

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
TIMIȘ
P. 14.453-D

Pm 7833

VIRGIL NISTOR : Partitură posibilă	51
PETRU M. HAȘ : Primește acest poem	52
VIANA ȘERBAN : Nepămîntescul amurg	53
ANA MARIA POTOCEANU : Rîsul	53
HORIA GUIA : Zile noi	54
DUMITRU STANÇA : N-am să te iert	54

CEDOMIR CIONÇA : Prozatorul Svetomir Raicov la 50 de ani	55
---	----

Atelier poetic

Versuri de tineri poeți: OLGA NEAGU, ALEXANDRU BANCUI, ANA RĂESCU, S. MITROFAN, IOSIF IMBRI, OCTAVIAN DOCLIN, ION GEORGE ȘEITAN, MARIA DELIMAN, RODICA PASCU, MIHAI BURACU, ZORICA BRANDUȘ, G. ZIMCESCU, MIRCEA BIRSILA	56
--	----

Studii

ANDREI A. LILLIN : Avatururile romanului istoric	61
---	----

Din literatura universală

SOTIRIS VLAHOS : Lirică greacă	70
POLIDURI MARIA : Lîngă tine	71
GARIDIS KOSTAS : Asemănare, în românește de Dan Constantinescu	71
LIVADITIS TASSOS : Stea de dîmîneață, în românește de Sotiris Vlahos	71
SOLOMOS DYONISIOS : Peste culmile-n scrum de Psară în românește de Neculai Chirica	72
ODYSSEUS ELYTIS : Beotia	72
MILTOS SACHTOURIS : Ca trandafirii	73
DIMITRI CHRISTODOULOU : Prezența, în românește de Petre Stoica	73

Cronica literară

CORNEL UNGUREANU . E. Lovinescu: „Serieri”, N. Balotă: „Labirint”, S. Damian: „Intrarea în castel”, Valeriu Cristea: „Interpretări critice”	74
SIMION BARBULESCU : Radu Cârnelci: „Grădina în formă de vis”	80

Comentarii

ION MAXIM : Mărturi despre eroism	82
--	----

Artă

ISOLDA ERDELY : Bella Bartok — un geniu al muzicii contemporane	85
I. GEEA : Expoziția de pictură A. Grieb	86

Cărți-reviste

SIMION DIMA : Titus Popovici: „Moartea lui Ipu”	87
PARTENIE MURARIU : Al. Piru: „Istoria literaturii române”	88
ION MAXIM : Dumitru Isac: „Frumosul în filosofia clasică greacă”	89
HARALAMBIE ȚUGUI : Vlaicu Bârna: „Cupa de aur”	90
C. U. : Radu Ciobanu: „După-amiaza bătrînelui domn”	91
DAN MUTAȘCU : Vasile Vlad: „Omul fără voce”	92
M. CERBU : Alexandru Georgescu: „Pedeapsa”	93

Miniaturi critice

SIMION DIMA : Aurel Leon: „Umbra”, Nicolae Tăutu: „Întoarcerea argonauților”, Octav Pancu Iași: „Nu fugi ziua mea frumoasă”	94
A. D. : Echinox	94
NICOLAE ȚIRIOI : Ritmuri contemporane	95
CONSTANTIN CRIȘAN : Pornind de la „Asklepios”	96
V. G. : Dan Cristea față cu recenziunea	96

VIRGIL CARIANOPOL

*

Țara

Zi de zi ni s-a născut pământul,
Patria de aur ce-o cîntăm,
Pentru care frămîntăm cuvîntul
Și lumini ca nimeni îi sculptăm.

Bunii și străbunii o-nălțară,
Vis la temelie i-au zidit, —
O creșcură dirză, i-au spus Țară
Și cu ea au ris și-au chiuit.

I-au dat zestre : Doina, Miorița,
Hora, portul, și hotarul sfînt,
O-nvățară graiul cum e mierea
Și nu-l are nimeni pe pămînt.

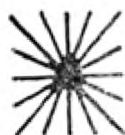
Meșteri mari muiară-n dor peneluri,
După-acel care le-a fost județ —
Și-i pictară-Agapii și Tismana
Și acel de aur Voroneț.

Veac cu veac apoi, prin vremuri aspre
Au ținut-o lîngă ei cuminți
Și-au adus-o, cînd a fost, în brațe
Pînă la bunici și la părinți.

Cei de azi primind-o cu mîndrie,
I-au sădit în inimă avînt,
Au păzit-o, au iubit-o strașnic
Și i-au dat lumină și cuvînt . . .

Te cînt, o, forță ce pui chingă firii,
 șuvoi nepieritor de vieși crescînd
 în zarzării cei ninși, gătîși ca mirii,
 în licărul de stea al unui gînd,
 în cumpăna ce spre veac nou se-nclină —
 aducător de drepte răsplătiri,
 în hora-atîtor raze de lumină
 desferecînd boboci de trandafiri
 și întregînd chemări, nădejdi și țință
 în marile planetei simfonii —
 cum cresc, de la umilul fir de mîntă
 și pînă la esca-n galaxii.
 Am să te cînt, vitează bucurie
 a ochilor sorbind pe-naltul cer
 mereu mai îmblînzită armonie
 din astrele ce pururea nu pier ;
 netemătoare inimă ce sparge
 pustiul mut al tainelor, să dea
 visării-nșifte-n virfuri de catarge
 o călăuză de polară stea.
 Și, mai presus de toate, las o harfă
 ardoarea către tine să-și ia vînt,
 cînd fruntea mi-o cuprinzi ca o eșarfă,
 eroic fel al luptei pe pămînt.

În numele acestei forțe, care,
 nebiruită, crește-n veac, mereu,
 căci și-a aflat izvorul ei în soare,
 boltînd, prin ploii de lacrimi curcubeu —
 eu urc acum un imn de proslăvire,
 al păcii și-al încrederii-n destin,
 convins c-adevărata omenire
 pășeste sub un cer tot mai senin.

Din lupta ilegală a P. C. R. pentru apărarea independenței și suveranității patriei

Instaurarea fascismului în Italia și, mai ales, a hitlerismului în Germania, au constituit o serioasă primejdie pentru independența și suveranitatea multor popoare europene. Redresarea economiei și, în mod deosebit, întărirea puțin obișnuită a potențialului militar, aveau să facă din Germania hitleristă și din Italia fascistă două pretendente hotărâte la reîmpărțirea sferelor de influență ale continentului. În asemenea împrejurări, prin ascuțirea contradicțiilor dintre marile puteri, statele mai mici deveneau adevărate obiecte de târguială.

„Noua ordine”, preconizată de Germania hitleristă, viza direct și România. Datorită poziției sale geografice și, mai ales, datorită bogățiilor sale naturale, România constituia un obiectiv de mare însemnătate pentru Germania nazistă. Ea a intrat încă de la început în atenția politicii externe a Germaniei, care considera că România, cu bogatele sale resurse în produse agricole, petrol și vite, reprezenta cea mai bună, sigură și imediată bază de aprovizionare pentru expansiunea spre estul și sud-estul Europei.¹

Pentru a-și putea asigura acapărarea economiei românești, Germania hitleristă a încercat să liniștească guvernul român, mai întâi cu privire la revendicările de granițe. Așa, de pildă, la 16 noiembrie 1936, în întâlnirea pe care a avut-o cu Gh. Brătianu, Hitler i-a declarat premierului român că pretențiile la revizuire ale Ungariei „nu trebuie luate prea în tragic”, promițând că „dacă România devine un avant-post al ordinii”, atunci Germania va fi interesată în menținerea României.²

Pe de altă parte, cercurile conducătoare ale celui de al treilea Reich au încurajat prin toate mijloacele posibile formarea, întărirea și activizarea unor agenturi ale lor în România, ca și în majoritatea țărilor europene. În țara noastră, o astfel de agentură a fost Garda de fier, care a constituit un mare pericol pentru ființa României.

Ajături de Garda de fier, între agenturile amintite se numărau și alte organizații fasciste, ca de pildă „Partidul Național Creștin”, „Partidul German” și organizația hitleriștilor germani din România, „Volksgemeinschaft”, condusă de Fritz Fabricius, care încheiase o înțelegere politică cu partidul lui A. C. Cuza încă în 1932, desfășurând o intensă activitate de propagare a ideologiei naziste, în scopul promovării intereselor Germaniei în România. Același scop l-au avut și înființarea organizației hitleriste V.D.A. în 1933, și, apoi, a batalioanelor de asalt ale acesteia în Transilvania, sub conducerea lui Fabricius³).

La un an după instaurarea hitlerismului în Germania, oficiul special de politică externă a partidului nazist a creat o secție specială în România. Între anii 1934—1936, Alfred Rosenberg, conducătorul ei, fixase, drept obiectiv central al secției din Româ-

¹) Arhiva M.F.A. — M. St. M., dosar nr. 7/1938, nr. inventar 7633, fila 26.

²) Andreas Hillgruber, „Hitler, König Carol und Marschall Antonescu”, Editura Franz Steiner, G. m. b. H., Wiesbaden, 1964, p. 10.

³) Titu Georgescu, „Intelectuali antifasciști în publicistica românească”, Editura Științifică București, 1967, p. 17.

nia, realizarea unei concucrări cu grupările fasciste în vederea scoaterii din guvern a lui Nicolae Titulescu.⁴

Pentru finanțarea organizațiilor fasciste din România, Germania hitleristă a cheltuit în anul 1936 peste un miliard de lei,⁵ iar în anul 1938, Garda de fier, Partidul german din România și Partidul Național Creștin au fost subvenționate cu suma de 20 milioane mărci.⁶ Menționăm și faptul că Garda de fier a fost finanțată și de către unii mari bancheri, industriași și moșieri ultrareacționari autohtoni.⁷ În felul acesta au apărut în țara noastră o puzderie de ziare cu caracter fascist, fapt ce a atras după sine protestul a numeroși intelectuali. Între aceștia, Scariat Callimachi arăta în iulie 1936: „Acuzăm pe cei care tolerează 61 de ziare, subvenționate cu bani străini, ale organizațiilor fasciste (...) Acuzăm pe acei care tolerează apariția ziarelor fasciste. În zilele de război, trădătorii de țară sînt impușcați după o judecată sumară. E permis oare ca în ajunul războiului trădătorii să sibă libertatea de a răspîndi otrava trădării prin 61 de fișuleci, prin milioane și milioane de mărci germane? Toate acestea aveau loc la lumina zilei, fără ca guvernul burghezo-moșieresc să interzică astfel de acțiuni.

Gruparea de soc a fascismului în România a fost Garda de fier. Ea a acționat sistematic pentru lichidarea oricăror libertăți democratice în țară. Împietind demagogia naționalist-șovină cu concepțiile mistice, legionarii se erijau în apărători ai religiei, organizau numeroase procesiuni de pelerinaje și sfintiri de troite pentru a câștiga aderenți în mase. Devastările, pogromurile, teroarea, exterminarea și asasinatele — iată „binefacerile“ acestei coloane a V-a a Germaniei hitleriste în România.

Cel care a infierat în modul cel mai vehement activitatea partidelor și organizațiilor fasciste și profasciste, făcîndu-se exponentul intereselor și năzuințelor poporului, a fost, în toată această frământată perioadă, Partidul Comunist Român. Demascînd funcția socială, reacționară a diversivunilor naționaliste, practicate de organizațiile fasciste, P.C.R. arăta că „În dosul șovinismului național stă exterminarea acelei părți a națiunii care nu vrea să se lase jefuită și batjocorită“.⁸

Este un merit al P.C.R., de o înaltă semnificație politică, că a militat și educat masele muncitoare în spiritul internaționalismului proletar, că le-a mobilizat în lupta comună împotriva asupririi sociale și a discriminărilor naționale. Marile bătălii de clasă din 1929, luptele petrolistilor și ceferistilor din ianuarie-februarie 1933, la care, pe lângă muncitorimea română, au participat și muncitori aparținînd naționalităților conlocuitoare, au reliefat odată în plus faptul că, muncitorimea numai unită, poate obține revendicări de natură economică și politică.

În lupta împotriva exploatării burghezo-moșierești, s-au unit atît muncitorii, cît și țărăni români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare. Drept exemplu, ne serveste, între altele, răscoala țărănilor români și maghiari din Valea Ghimeșului care a avut loc în octombrie 1934, organizată și condusă de P.C.R. și care a fost determinată de greutățile în care se găseau țărăni români și maghiari. În activitatea sa de educare internaționalistă a oamenilor muncii, P.C.R. s-a sprijinit pe organizațiile democratice de masă, ca de pildă Madosz-ul. Acestea, sub îndrumarea P.C.R., demascau naționalismul șovin și luptau pentru a scoate populația muncitoare aparținînd naționalităților conlocuitoare de sub influența ideologiei străine cauzei muncitorești. Datorită luptei P.C.R., politica naționalist șovină nu a putut să diminueze comunitatea de viață, tradițiile de luptă comună, unitatea de aspirații ce i-au apropiat pe oameni muncii, indiferent de naționalitate. Meritul P.C.R. în stringerea laolaltă, pe bază de clasă, a oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, este cu atît mai demn de subliniat, cu cît ținem seama de împrejurările grele în care partidul și-a desfășurat activitatea, de faptul că practicile din cadrul internaționalei a III-a, de a da soluții ce nu erau în concordanță cu realitatea din țara noastră, au produs confuzii, dezorientări. De aceea, în unele documente de partid din perioada activității ilegale și-au făcut loc idei și teze greșite, într-o serie de aspecte importante ale tacticii și strategiei partidului, printre care și în problema națională. Cauza introducerii în documentele de partid din acea perioadă a principiului dreptului națiunilor la autodeterminare pînă la despărțirea de stat, constă în aprecierea greșită și extrem de dăunătoare privitoare la statul nostru, care era considerat nu ca unul național unitar, ci ca stat multinațional.

4) A. Hillgenber, Op. cit., p. 11.

5) „Procesul marilor trădări naționale“, București, 1946, p. 174.

6) Arhiva M.F.A. — M. St. M., dosar nr. 7/1938, nr. inventar 7633, fila 37.

7) Titu Georgescu, Op. cit., p. 8.

8) „Floria“, din 27 iulie 1936.

9) „Documente din istoria P.C.R.“, 1934—1937, E.S.P.L., București, 1957, p. 98—99.

Or, se știe că „Învățătura marxist-leninistă proclamă dreptul popoarelor la autodeterminare nu în scopul destrămării statelor naționale constituite, ci, dimpotrivă, în vederea eliberării popoarelor asuprite și constituirii lor în state naționale suverane, în conformitate cu voința și hotărârea maselor largi populare”.¹⁰ Grave confuzii a produs în problema națională unele materiale scrise de Boris Stefanov, unul din conducătorii P.C.R., aflat în emigrație la Moscova¹¹). Aprecierile și lozincile grășite, au fost înlăturate „în documentele partidului din anii 1938—1939, când s-a luat poziție fermă pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității patriei.”¹² De acum nu numai că lozincă autodeterminării a fost părăsită, dar ea a fost și combătută în unele documente ale organizațiilor P.C.R. Așa, de pildă, hotărârea adoptată la 6 decembrie 1938 de Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R., după ce arată că dreptul la autodeterminare trebuie să fie orientat „după criteriile superioare ale democrației și păcii”, face precizarea: „După cum anexarea germanilor sudeți la cel de al III-lea Reich nu o putem considera ca realizare a dreptului la autodeterminare, ci ca nenorocirea națională și înrobirea germanilor sudeți, la fel sîntem împotriva ca minoritățile maghiare sau germane din Ardeal să se despartă”. Luînd poziție față de revizionismul horthyst, documentul arăta: „Sîntem împotriva oricărei străduințe spre despărțire, pentru că drumul de leșire îl vedem în primul rînd în lupta împotriva asupririi exercitată de către clasa dominantă comună”¹³).

În ciuda confuziilor și a lozincilor eronate existente pînă atunci în problema națională, P.C.R. s-a afirmat, deschis, într-un moment important din istorie, în favoarea apărării independentei naționale și a integrității teritoriale a țării noastre. Avînd o poziție categorică de apărare a acestora, fapt ce corespundea pe deplin intereselor naționale ale poporului, P.C.R. se lega tot mai mult de mase, cuvîntul său prindea viață. Apreciînd în mod just pericolul ce plana asupra țării noastre în condițiile expansiunii hitlerismului în spre sud-estul Europei, cînd independența și suveranitatea României erau vizate direct de fascism, P.C.R. a demascat cu tărie politica cercurilor și grupărilor politice ale claselor dominante din țara noastră, care canalizau orientarea spre Germania hitleristă. Chemînd la luptă împotriva fascismului, P.C.R. arăta că „împiedicarea alianței cu blocul statelor fasciste în politica externă trebuie să fie punctul de plecare și să alcătuiască conținutul de bază al frontului unic de luptă”¹⁴.

Pornind de la faptul că România era un obiect rivnit de purtătorii „noii ordini” europene, că integritatea teritorială a țării noastre era amenințată în mod foarte grav de creșterea revanșismului și revizionismului hitleristo-horthyst, plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1936 arăta că „România poate deveni numai obiect de reîmpărțire nouă, imperialistă, a Europei, iar nu un subiect”, că expansiunea și victoria hitlerismului ar duce la „dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea poporului român, la acapararea tuturor bogățiilor țării de către imperialismul german”. Descifrînd sarcina principală a momentului, P.C.R. accentua necesitatea unirii tuturor forțelor sociale în vederea organizării rezistenței „față de un atac posibil din partea fascismului german și ungar asupra României”.

Partidul Comunist Român a văzut în fascism pe cel mai mare dușman al independenței și libertății popoarelor și de aceea a luptat neobosit pentru crearea unui larg front popular antifascist. Partidul a subliniat marele pericol ce-l reprezentau pentru poporul român agenturile fascismului în România — Garda de fier, cuziștii, hitleriștii germani și instituțiile germane conduse de național-socialiști.¹⁵ Adresîndu-se muncitorilor, țăranilor, maselor populare din țara noastră, P.C.R. cerea unirea „într-un singur și puternic front de luptă” contra Germaniei hitleriste, pentru stîrpirea agenturilor hitleriste, „pentru un guvern de salvare a independenței țării, sprijinit pe masele largi ale poporului român”.¹⁶

¹⁰) Nicolae Ceaușescu: „P.C.R. — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România”, Editura politică, București, 1966, p. 30—31.

¹¹) Arhivele Statului, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri dosar nr. 244, fila 8.

¹²) Ibidem, fila 10.

¹³) Nicolae Ceaușescu, Op. cit., p. 31.

¹⁴) Arhiva Institutului de studii istorice și social politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), Cota A XXII-15.

¹⁵) „Știința” anul VIII, nr. 1/91 din ianuarie 1936.

¹⁶) A.I.S.I.S.P., Cota A XXII-22 nr. invenție 1043.

¹⁷) Ibid.

Afirmându-se ca una din cele mai consecvente forțe politice ce luptă pentru apărarea independenței țării, P.C.R. demasca cu toată hotărârea planurile hitlerismului expansionist, precum și politica antinațională, concesile cercurilor reacționare ale claselor dominante ale României față de Reichul german. „Acum, după ocuparea Austriei de către Germania hitleristă, se arată în documentele P.C.R., numai orbii și vinduții nu pot vedea ce pericol amenință independența poporului român (...) din partea Germaniei hitleriste”.¹⁸ Ocuparea Austriei, călcarea în picioare a independenței acestei țări de către Germania hitleristă a fost posibilă datorită faptului că aceasta din urmă nu a întâmpinat „nici o rezistență din partea cuiva”.¹⁹

Partidul a avertizat că, după ocuparea Austriei, Germania hitleristă va folosi în continuare mijloace și căi diferite pentru noi cuceriri, însă scopul va fi același: „Subjugarea economică și politică a tuturor țărilor și popoarelor, care trebuie să fie înhămate la carul marelui capital și al marii finanțe germane, spre a asigura celor ce le mînuiesc și le stăpînesc izvoare noi de câștig și noi posibilități de singeroasă exploatare”.²⁰ P.C.R. califică tendința cercurilor politice reacționare de apropiere a României față de Germania hitleristă, ca o politică antinațională. „Partidul Comunist Român susține de mult că a cere alianța cu Germania înseamnă a dori război și ocupația germană pe teritoriul românesc, împărțirea României și a bogățiilor ei naturale”.²¹ Pe linia consecventă, a aceluiași avertisment, P.C.R. a arătat că, folosind mijloace variate, Germania hitleristă se va năpusti asupra altor popoare și — în primul rînd — după ocuparea Austriei, asupra Cehoslovaciei, de a cărei soartă el lega atît pe cea a României, cît și a celorlalte țări de pe Valea Dunării.²²

În perioada crizei sudete și mai ales după tranzația de la Munchen, P.C.R. a chemat la unire toate forțele democratice „în lupta pentru independența națională a României, pentru apărarea Cehoslovaciei (...) pentru salvarea păcii”.²³

În lupta sa de demascare a expansiunii hitlerismului, făcînd o legătură între soarta României și cea a Cehoslovaciei, la scurtă vreme după acordul de la Munchen, P.C.R. arăta: „Ne pîndește o mare primejdie. Ghiarele hitlerismului cotropitor, după ce au sfîșiat Cehoslovacia, se pregătesc să se înfișe în trupul României. Păsările de pradă care stăpînesc azi Germania, încurajate de vînzarea rușinoasă de la Munchen, se rotesc tot mai îndrăzneț deasupra pămîntului țării noastre bogat în grîne și petrol”.²⁴

Arbitrajul de la Viena, din 2 noiembrie 1938, prin care Ungariei horthyste i se atribuiau teritorii aparținînd Cehoslovaciei, a produs în sînul poporului nostru uimire și revoltă. Acțiunile de simpatie și solidaritate ale maselor populare din țara noastră cu poporul cehoslovac s-au concretizat, între altele, și în demonstrațiile protestatare în fața legației Germaniei hitleriste și atacarea legației, în cartiruirea numeroșilor cetățeni cehoslovaci.

Este demn de subliniat și faptul că, făcîndu-se ecoul sentimentelor poporul român, numeroși intelectuali au fost în primele rînduri ale acțiunilor internaționaliste ca, de pildă, N. D. Cocea, Ion Gheorghe Maurer, Andrei Oțetea, Miron Constantinescu, Radu Olteanu, Corneliu Mănescu, Mihai Levente, G. I. Gulian, Alexandru Balaci, Titus Cristurcanu etc. Apoi, George Călinescu, Ioan Agârbiceanu, Jozsa Béla, Izabela Sadoveanu, Ella Negruzii, Constanța Crăciun, George Macovescu, Octav Livezeanu, Ladislau Banyai, Stanciu Stoian și mulți alții și-au manifestat, atît prin scris cît și prin viu grai solidaritatea cu poporul cehoslovac. Totodată, numeroși oameni de știință și cultură au infierat și condamnat prin scris și în conferințe expansiunea hitlerismului. * Între aceștia, poziția fermă și consecventă a marelui om de știință și cărturar, Nicolae Iorga este edificatoare. Prin scrierile și cuvîntările sale, Nicolae Iorga a făcut un adevărat rechizitoriu hitlerismului.

O serie de documente arhivistice atestă faptul că la sfîrșitul anului 1938 și începutul anului 1939 s-a înregistrat o intensificare deosebită a propagandei revizioniste. Mobilul acestei intensificări era determinat de succesul obținut de politica și diplo-

¹⁸) „Lupta de clasă”, anul XIX, nr. 2 din mai 1938.

¹⁹) Ibidem, nr. 3 din iunie 1938.

²⁰) „Documente din Istoria P.C.R.”, Ed. II-a, F.P.L.P., 1953, p. 316.

²¹) „Scînteia” nr. 4/94/ din 15 februarie 1938.

²²) „Documente din Istoria P.C.R.”, Ed. II-a, F.P.L.P., 1953, p. 317.

²³) „Scînteia” nr. 11/101 din 8 iulie 1938.

²⁴) A.I.S.I.S.P., Cota A XX11-7.

* În această privință, vezi lucrarea lui Tițu Georgescu, „Intelectuali antifasciști în publicistica românească”, Editura Științifică, București, 1967.

mația guvernului horthyst prin primul arbitraj de la Viena. Cercuri conducătoare ale Ungariei horthyste afirmă, că „de îndată ce se va termina cu ocuparea teritoriilor cedate prin acordul de la Viena, întregul efort diplomatic al Ungariei, va fi îndreptat împotriva României, în scopul retrocedării Ardealului”.²⁵

Situația României s-a agravat extrem de mult la începutul anului 1939, agravare determinată de încurajări date de către Germania, Ungariei horthyste, pentru noi cuceriri teritoriale. Astfel, la 12 martie 1939, Hitler a dat Ungariei horthyste mână liberă pentru agresiunea împotriva Ucrainei subcarpatice.²⁶ Totodată, se accentuează pregătirea pentru un atac armat împotriva României, în ziua de 14 martie 1939, Ungaria horthystă mobilizând patru contingente de rezerviști. În noaptea de 14—15 martie 1939, circa 18 divizii germane pătrund în Cehoslovacia și o ocupă, iar în ziua de 16 martie 1939, trupele germane pătrund în Slovacia și ajung la linia Nitra-Zilina, cu primul eșalon la circa 300 km vest de frontiera româno-ungară, distanță ce putea fi acoperită de marile unități motorizate în două trei etape de marș. Între 15—16 martie 1939, trupele horthyste au ocupat Ucraina subcarpatică, în timp ce în Ungaria se continuă cu chemările de rezerviști, tinzându-se la o mobilizare generală. Așa dar, în urma ocupării Cehoslovaciei de către Germania hitleristă și a Ucrainei subcarpatice de către Ungaria horthystă, situația internațională a României a devenit extrem de complicată, mai ales că, la granița ei, Ungaria a concentrat cinci corpuri de armată.²⁷ În felul acesta, o intervenție a trupelor hitleriste, în sprijinul unei agresiuni horthyste contra României, a apărut ca foarte posibilă.²⁸ Această posibilitate a fost întărită și de faptul că în Europa circula o hartă editată de „Deutscher Verlag” din Berlin, pe care jumătate din orașele țării noastre erau trecute în limba maghiară.²⁹ Guvernul român, bănuind intenții agresive din partea Ungariei horthyste și a Germaniei hitleriste „a hotărât o concentrare a citorva contingente ce fac parte din unitățile din Ardeal și Banat, și a citorva contingente pentru instrucție din unitățile din restul țării”.³⁰ Prin invadarea Cehoslovaciei, deci, trupele hitleriste „se găsește la granița țării noastre. Întregul popor să se pună în stare de alarmă (...) — se arată într-un manifest al P.C.R. din martie 1939 — la luptă (...) pentru apărarea țării, împotriva crotropitorilor fasciști”.³¹

În acele condiții atât de complicate în care se găsea țara noastră o înaltă semnificație patriotică și un pronunțat caracter mobilizator avea lozincă P.C.R.: „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu. Ne cheamă la luptă dragostea de această țară, pe care nu vrem s-o vedem sfârșită și crotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem ingenunchiat și înrobii”.³²

În fața iminenței pericolului hitlerist și horthyst, care amenințau independența și integritatea țării, într-un manifest din 20 martie 1939, P.C.R. arăta, de asemenea, că „Bestia hitleristă și Ungaria horthystă au invadat Cehoslovacia. Spânzurătoarea, foamea și singele înalță popoarele democratice din Cehoslovacia. Invația hitleristă se îndreaptă spre România (...) Granițele noastre sunt amenințate!”.³³

Partidul Comunist Român aprecia că România se găsea într-o situație extrem de greu iar „pentru a putea ține față cu dușmanii, e nevoie de concentrarea tuturor forțelor de apărare ale țării. Trebuie să i se dea drum liber voinței și simțirii de legitimită apărare a poporului. Revolta contra agresorului trebuie să oțelească puterile de rezistență ale maselor”.³⁴

În broșura intitulată „Ce trebuie să știe fiecare student”, elaborată în ianuarie 1939, P.C.R. sublinia faptul că „În asaltul pe care-l dă împotriva României, Hitler are un avanpost (...) în Ungaria revizionistă care nu este decât un agent servil al imperialismului germano-italian. Agitația revizionistilor de la Budapesta este comandată de la Berlin cu scopul de a crea atmosfera necesară împărțirii României și vasalității ei față de Germania”.³⁵

²⁵) Arhiva M.F.A. — M.Ș. M., dosar nr. 15/1939, nr. inventar 7633, fila 18.

²⁶) Kiss Aladar, „Magyarország Központi kaja a második világháború előestéjén”, (Politica externă a Ungariei în alunul celui de al doilea război mondial), Editura Kossuth, 1963, p. 7.

²⁷) Arhiva M.F.A. — M. Ș. M., dosar nr. 581/51, fila 1.

²⁸) Ibidem, dosar nr. 1651 filele 60—63.

²⁹) Eliza Campus, „Tratative diplomatice în preajma dictatului la Viena”, în revistă „Studii” nr. 3/1957, p. 167.

³⁰) Arhiva M.F.A. — M. Ș. M., dosar nr. 581/51, fila 1.

³¹) A.I.S.I.S.P., Cota A XXIII-9, nr. inventar 1030.

³²) „Documente din istoria P.C.R.”, Ediția a II-a, E.P.L.P., 1953, p. 306.

³³) Arhiva C.C. al P.C.R., fond. nr. 1, dosar nr. 221, fila 87.

³⁴) Ibidem, dosar nr. 222, fila 208.

³⁵) Ibidem, Cota Ab XXIII-6, nr. inventar 1952.

În vederea organizării unei stavile în fața agresorului, P.C.R. insistă să se „formeze un guvern de rezistență națională. Acest guvern va avea misiunea istorică de a apăra țara cu armele”. Partidul Comunist făcea apel tuturor și fără excepție, să-și facă datoria în armata română. Adresându-se comuniștilor, muncitorilor, el arăta: „Puneți-vă în fruntea apărării, dați pildă de disciplină, conștiință și jertfă (...) Facem apel la toate organizațiile de masă, la partidele politice, la conducătorii politici și sociali, să făurască fără întârziere unitatea națională a apărării”.³⁶ P.C.R. chema la luptă comună masele populare, indiferent de naționalitate, „câci regimul lui Hitler e cimitirul comun al României și Ungariei. Nu vă încredeți în revizionismul războinic — ci aveți încredere în lupta comună”.³⁷

Sentimentele și dragostea față de țară și de glia strămoșască au ieșit la iveală în modul cel mai pregnant cu ocazia concentrărilor din martie 1939. A fost suficient să se hotărască efectuarea concentrărilor, pentru ca un mare număr de muncitori, țărani, meseriași, intelectuali și alți oameni ai muncii — pe lângă cei chemați — să se prezinte voluntar la unitățile din care făceau parte. În această privință, este semnificativ faptul că numărul total al rezerviștilor care s-au prezentat la unități a fost de trei ori mai mare decât al celor chemați cu ordin.³⁸ Masele populare au primit cu încredere și înțelegere toate măsurile luate de guvernul român în scopul întăririi capacității de apărare a țării în perioada premergătoare dictatului de la Viena, populația fiind convinsă atât de utilitatea, cât și de oportunitatea lor. Printre măsurile practice de apărare a teritoriului de vest a fost și construirea de fortificații, pentru care s-au depus eforturi mari, resimțite din plin de poporul nostru. Plecând de la starea excepțională în care se găsea țara, masele populare „cu abnegații și multă înțelegere” acceptau continuu o serie întreagă de sacrificii materiale.³⁹ Populația românească era conștientă de necesitatea unor asemenea sacrificii și le accepta — după cum arăta în darea de seamă pe ianuarie 1940 Prefectura Plâșii Receaș — „avind singura dorință, nu arareori exprimată, de a se face totul pentru apărarea țării și neamului românesc”.⁴⁰

La imprunutul pentru înzestrarea armatei își aduceau contribuția pături largi ale maselor populare. Aderiunea la această acțiune nu era întâmplătoare. Ea reflecta grija maselor populare pentru armată, pentru apărarea hotarelor țării. Contribuțiile respective erau făcute la gândul că ele își vor atinge scopul și de aceea acțiunea amintită a dat rezultate bune. Semnificativ în acest sens este raportul confidențial pe luna martie 1940 a Prefecturii Județului Timiș Torontal, înaintat Ministerului de Interne, care, printre altele, preciza: „O deosebită impresie a produs printre oameni rezultatul frumos al subscrierilor la bonurile pentru înzestrarea armatei, avind simțămîntul că și-au îndeplinit o datorie sfântă față de patrie, și fiind convinși că suma subscrisă va fi folosită exclusiv pentru înarmarea ostirei...” care, „va garanta apărarea hotarelor și integritatea teritoriului”.⁴¹

Semnificația acestor gesturi are un conținut și mai bogat dacă avem în vedere faptul că ele nu fost întinlinate nu numai la populația română, ci și la cea aparținînd naționalităților concucitoare. Așa, de pildă, în raportul nr. 26077/1940 al Tinutului Timiș, înaintat Ministerului de Interne, consemnîndu-se că populația este conștientă de sacrificiile ce trebuiesc făcute, că autoritățile n-au întâmpinat dificultăți la executarea concentrărilor și nici a rechizițiilor, se preciza: „În această privință și-au dat contribuția deopotrivă atât românii cât și minoritarii”.⁴²

Majoritatea locuitorilor maghiari și, în special, din rîndul țărănimii, manifestau o atitudine ostilă față de tendințele cotropitoare ale dușmanilor externi ai poporului nostru. Nu întâmplător, la 10 mai 1939, țărani de naționalitate maghiară din Transilvania, au defilat la Cluj cu placarde pe care era scris: „Pacea și egalitatea, dar nu revizuirea granițelor”; „Apărînd granițele românești, noi apărăm pămîntul nostru”.⁴³

În inima și sufletul poporului nostru clocotea o ură de moarte față de fascismul cotropitor. Acest lucru a rezultat în mod convingător și din faptul că întrunirile

³⁶) Ibidem, fond nr. 1, dosar nr. 222, fila 208.

³⁷) Ibid.

³⁸) Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, (în continuare Arhiva M.A.E.) fond nr. 71, Transilvania, 1920—1944, vol. 39, fila 253.

³⁹) Arhiva Consiliului popular al județului Timiș, dosar nr. 35/1939, act. nr. 26, 368 din 15 decembrie 1939.

⁴⁰) Ibidem, act nr. 270 din ianuarie 1940.

⁴¹) Ibidem, act nr. 14 din martie 1940.

⁴²) Arhivele Statului, Timișoara, fond nr. 563, losar nr. 31/1940, fila 1.

⁴³) „România” din 3 septembrie 1940.

și demonstrațiile ce au avut loc cu prilejul zilei de 1 mai 1939, s-au transformat în puternice manifestații antifasciste, antihitleriste, „sub semnul împotrivirii poporului nostru Germaniei fasciste, pentru libertăți democratice, pentru apărarea independenței țării”.⁴⁴

Partidul Comunist Român, exponent al năzuințelor poporului pentru libertate, considera că un război „pentru apărarea independenței și granițelor țării contra agresiunii fasciste, va fi un război drept”.⁴⁵ În consecință, C.C. al P.C.R. a cerut membrilor și simpatizanților săi să fie printre primii care să se prezinte la unitățile militare și să acționeze „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste”.⁴⁶ Conferința organizației P.C.R. București, conferințele organizațiilor regionale P.C.R. Moldova, Transilvania, Banat și Dobrogea, care au avut loc la începutul anului 1939 și conferința pe țară a P.C.R. din februarie 1939, au subliniat că sarcina de căpetenie a P.C.R. este aceea de a lupta din „toate puterile pentru a mobiliza masele largi de la orașe și sate pentru apărarea integrității, independenței, demnității și libertății României”. Aceasta, deosebit, după cum sublinia plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. din iunie 1939, „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm”. Pornind de la această constatare, plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. a pus în fața partidului sarcina de a concentra eforturile pentru înfăptuirea grabnică a Frontului Popular Antifascist și a unui larg front al forțelor patriotice, „care să lupte contra agresiunii fasciste, pentru stăpânirea agenturilor hitleriste”, iar în locul dictaturii regale să se formeze un guvern de salvare națională, care să concentreze toate forțele politice și sociale interesate în apărarea independenței naționale. Linia politică clară a P.C.R. reflecta aspirațiile firești, interesele fundamentale ale poporului nostru. După cum remarca și revista muncitorească ce apărea în Anglia „World News and Views”: „Partidul Comunist din România, ca un continuator al tradițiilor de luptă ale poporului român din trecut, pășește alături de popor, în primele rânduri, în lupta pentru apărarea independenței României”.⁴⁷ Îngrijorarea maselor populare cu privire la independența și integritatea țării era din plin justificată: în anul 1940, puterile Axei au impus României dictatul fascist de la Viena, au încurajat aducerea la putere a dictaturii militarofasciste, iar în anul următor au atras-o în războiul antisovietic. Drept rezultat, poporul român avea să treacă prin mari suferințe. Cu independența pierdută, cu pământul străbun sfârșit, el a rezistat eroic vicisitudinilor istoriei, fiind încrezător în dreptatea acestora. Forța politică care i-a insuflat această încredere a fost partidul comunistilor, luptător consecvent pentru apărarea independenței naționale, a integrității teritoriale a țării.

Dacă situația și conjunctura internațională au obligat România să suporte sfîrtețarea teritoriului său „poporul român a refuzat să accepte dictatul puterilor Axei”.⁴⁸ Repudierea hotărîrilor dictatului de la Viena de către poporul nostru s-a concretizat în mari demonstrații de protest antifasciste în „mișcări populare care au cuprins întreaga populație a țării”.⁴⁹ În acele zile de restriște, „Partidul Comunist, numeroase cercuri politice, Madoszul și alte organizații democratice și patriotice, inclusiv grupuri ale armatei, s-au ridicat împotriva dictatului, au organizat în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrității și suveranității patriei”.⁵⁰

Zile în șir, Clujul, Timișoara, Brașovul, Bucureștiul, Aradul, Oradea, Sebeșul, Cimpia Turzii, Sighișoara, etc. au fost teatrul unor viguroase demonstrații antifasciste. Aceste demonstrații au constituit un răspuns manifest al poporului român îndreptat, în primul rând, împotriva celor care au încălecat cu atîta cinism independența și integritatea patriei noastre. Surprinzînd semnificația demonstrațiilor amintite, ziarul „TAN” din Istambul scria: „Mișcarea aceasta dovedește că pentru națiunile formate a trecut era împărțirii în jurul meselor diplomatice (...) Nu se poate prevedea rezultatul la care va ajunge mișcarea de protest ce ia proporțiile unei revolte. Multe exemple ne-au arătat, însă, că de periculos este să te joci cu independența și integritatea unei națiuni conștiente de existența sa națională”.⁵¹

⁴⁴) Nicolae Ceaușescu, Op. cit., p. 45.

⁴⁵) A.I.S.I.S.P., Cota A XIII-9.

⁴⁶) Arhiva M.F.A. — M.S.T.M., dosar nr. 290/61, filele 137—138.

⁴⁷) „World News and Views”, din octombrie 1938.

⁴⁸) Arhiva M.A.E., fond nr. 71, Transilvania, 1920—1944, vol. 44, fila 322.

⁴⁹) Ibidem., fila 323.

⁵⁰) Nicolae Ceaușescu, Op. cit. p. 45.

⁵¹) Arhivele Statului, București, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosare nr. 1065, fila 61.

P.C.R., organizatorul luptei poporului român pentru apărarea independenței și suveranității patriei, prin documentul „Punctul nostru de vedere” din 10 septembrie 1940, și-a expus poziția sa față de noua situație politică a României. „Teama de avântul mișcării revoluționare populare, se arăta, printre altele, în documentul amintit, teama de revoluția populară eliberatoare a poporului muncitor, a făcut burghezia așa zis democratică, liberală și național-tărănistă să susțină direct și să participe la lovitura de la palat de teamă că dictatura regală (...) nu va fi în stare să stăvilească avântul mișcării revoluționare a poporului muncitor ce se vestea apropiat. În acest scop, mai ales în acest scop, s-a instaurat cea mai cruntă dictatură, dictatura militaro-gardistă a generalului reacționar Antonescu, agent al imperialismului germano-italian”.⁵² Documentul P.C.R., „Punctul nostru de vedere” a constituit o parte însemnată a programului de luptă a poporului nostru împotriva dictaturii militaro-fasciste. El sublinia faptul că numai lupta unită a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, avea să asigure victoria asupra forțelor reacționare, asupra fascismului.

În acele condiții dramatice pentru soarta României, P.C.R. a descifrat drumul ce trebuia urmat în vederea salvării țării de la un dezastru național. El a arătat că numai lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste, a războiului antisovietic, scoaterea României din acest război și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste și a Ungariei horthyste este condiția fundamentală pentru redobândirea independenței și a integrității țării. P.C.R. a surprins faptul că lupta pentru eliberarea populației române de sub jugul horthyst trebuie subordonată luptei generale a poporului împotriva celor mai feroci dușmani interni ai libertății și independenței patriei. În acest sens a fost îndrumată și condusă lupta maselor populare de la orașe și sate. Numeroase documente, ca de pildă „Platforma P.C.R.” din 6 septembrie 1941⁵³, „Picirea sau salvarea poporului român” din ianuarie 1942, „Hotărârea C.C. al P.C.R. din iunie 1943 privind problema încheierii frontului patriotic antihitlerist”⁵⁴ au constituit linia politică de luptă a poporului nostru. De altfel, nu a existat document mai important al P.C.R., după dictatul de la Viena, în care printre obiectivele luptei poporului român, să nu fie și eliberarea părții de nord a Transilvaniei, fapt ce a scos la iveală o dată în plus adevărul că P.C.R. a fost exponentul năzuințelor poporului român pentru libertate și independență națională.

Subordonând lupta pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei luptei generale a poporului împotriva dictaturii militaro-fasciste, a războiului antisovietic și pentru întoarcerea armelor împotriva trupelor hitleriste și horthyste, P.C.R. a făcut apel de nenumărate ori către toate forțele politice ale țării, indiferent de clasele sociale pe care le reprezentau și de convingerile lor politice, în vederea creării unui front național, adresându-se în acest sens și conducătorilor vechilor partide. De pildă, la 26 ianuarie 1942, C.C. al P.C.R. a adresat lui Iuliu Maniu un apel „La colaborarea și lupta comună pentru salvarea poporului român și armatei sale, pentru crearea Frontului Unic Național al tuturor patrioților, în baza celor 8 puncte din platforma de luptă din 6 septembrie 1941 a partidului nostru, pentru redobândirea onoarei, libertății și independenței noastre naționale.”⁵⁵

Din păcate aceste apeluri nu au găsit rezonanța așteptată în altitudinea liderului P.N.T. Analizând situația grea în care se găsea țara, C.C. al P.C.R. a adresat lui Iuliu Maniu în ianuarie 1943 o nouă scrisoare în care, între altele, arăta: „Întregul popor, cu excepția bandei de trădători din guvern, cere încetarea acestui război antinațional, încetarea jafului hitlerist și eliberarea țării de ocupați, cere reînnoirea armatei și eliberarea Ardealului. (subl. ns.). Tot mai largi pături ale poporului sînt pătrunse de necesitatea imediată a acțiunii, dîndu-și seama că însăși existența noastră națională este primejduită, dacă nu rupem imediat alianța rusinoasă cu hitlerismul și nu încheiem pace separată cu U.R.S.S., Anglia și Statele Unite”.⁵⁶ Poziția plină de responsabilitate a P.C.R. față de soarta poporului este cît se poate de evidentă. Starca de spirit antihitlerist stăpînea muncitorimea, țărănimca, marea parte a intelectualității. Toate forțele progresiste erau îngrijorate de soarta țării. „În clipa în care un cumplit dezastru amenința ființa neamului nostru — se arăta în memoriul celor 69 de oameni de știință adresat lui Ion Antonescu

⁵² Arhiva C.C. al P.C.R. fond nr. 1, dosar nr. 342, fila 127.

⁵³ „Documente din istoria PCR”, Ed. II-a E.P.L.P., 1963, p. 347.

⁵⁴ Ibidem, p. 372.

⁵⁵ A.I.S.I.S.P., Coța A. XXVI-9, nr. 11-13.

⁵⁶ Arhiva CC al PCR, fond nr. 1, dosar nr. 682, filele 37-40.

în aprilie 1944 — am hotărît să adresăm apelul, pentru că în actualele împrejurări tăcerea noastră ar însemna o crimă". C. I. Parhon, R. Cernătescu, M. Ralea, S. Stoilov, Dr. Bagdasar, St. Vencov, N. G. Lupu, Al. Rossetti, C. Balmus, N. Profiri, C. Daicoviciu, A. Oțetea, Gh. Nicolau și alți fruntași ai intelectualității noastre au protestat în scris împotriva dictaturii militar-fasciste, cerind ieșirea Românci din războiul antisovietic.⁵⁷

Ura față de ocupantul hitlerist era fără margini. Ea a fost descrisă cum nu se putea mai bine de Tudor Arghezi în pamfletul „Baroane” publicat în 1943 în „Informația zilei”, adresat indirect baronului von Killinger, ambasadorul Germaniei hitleriste la București.⁵⁸

În condițiile dictaturii militar-fasciste și ale războiului antisovietic, alături de contradicția fundamentală dintre proletariat și burghezie, au apărut contradicții noi, care au trecut pe primul plan, și anume contradicția dintre masele populare și dictatura militar-fascistă și contradicția dintre poporul român și imperialismul hitlerist, contradicții ce puneau în evidență existența unei probleme de ordin social și a alteia de ordin național, respectiv de eliberare de sub ocupantul hitlerist. Pe de altă parte, luaseră forme extrem de ascuțite toate contradicțiile interne ale regimului burghezo-moșieresc. Surprinzând existența acestor contradicții, P.C.R. a trecut la organizarea insurecției antifasciste.

În raportul la cea de a 45-a aniversare a P.C.R., în tezele pentru Congresul X al partidului se face o apreciere corespunzătoare, științifică, în legătură cu organizarea și conducerea insurecției armate din august 1944. „Unind pe aceeași platformă toate forțele revoluționare, patriotice și democratice naționale, P.C.R., în colaborare cu celelalte forțe politice, a organizat și condus insurecția armată de la 23 August 1944, care a dus la ieșirea României din războiul antisovietic, la răsturnarea regimului antonescian, la alăturarea țării noastre coaliției antifasciste în lupta pentru eliberarea patriei și zdrobirea Germaniei hitleriste”.

Aprecierea ține seama de faptul că aceste obiective majore, de interes național și în primul rând, eliberarea țării și redobândirea independenței naționale constituiau o platformă obiectivă pentru coalizarea tuturor forțelor patriotice. După aproape patru ani de dictatură militară fascistă, de umilință și rezistență, poporul român și-a spus răspicat cuvântul. Insurecția eliberatoare avea să deschidă zorile unei ere în care România să-și recucerească și să-și consolideze independența și locul ce i se cuvine în istorie. Insurecția antifascistă a marcat și începutul luptei poporului român pentru redobândirea teritoriului răpit de puterile Axei și predat Ungariei horthyste.

Războiului antihitlerist îi era subordonată întreaga luptă a poporului nostru pentru eliberarea țării, pentru salvarea patriei. De aceea, masele populare din întreaga țară urmăreau cu încordare și emoție comunicatele legate de situația frontului de vest. Numeroase mitinguri, care au avut loc în multe orașe ale țării la 15 octombrie 1944, cu ocazia eliberării Clujului, entuziasmul de nedescris al maselor populare manifestat cu prilejul zilei de 24 octombrie 1944, zi în care se desăvârșea eliberarea întregului teritoriu al țării, au arătat cu prisosință sentimentul dragostei de patrie și de glia strămoșească.

Realizarea prin luptă și cu multe sacrificii a unei asemenea năzuințe, a atras după sine „un puternic reviriment în conștiința maselor”. Eliberarea integrală a teritoriului patriei și „perspectiva din ce în ce mai sigură a unui sfârșit favorabil al războiului, tind să consolideze o stare de optimism și de încredere sporită în destinele țării.”⁵⁹ Victoria insurecției antifasciste din august 1944, a reprezentat condiția fundamentală a redobândirii independenței naționale și a integrității teritoriale a patriei. Ea a confirmat justetea politicii P.C.R. în condițiile date, a atras în înclăștarea armată cu Germania hitleristă și Ungaria horthystă întregul potențial militar și economic al țării. Lupta poporului român pentru redobândirea independenței și a părții de nord a Transilvaniei a fost grea, plină de jertfe și sacrificii. Ea a triumfat, pentru că în fruntea ei s-a aflat partidul comuniștilor, exponentul adevărat al năzuințelor și aspirațiilor de libertate și progres ale poporului român, stegarul independenței și libertății sociale.

⁵⁷) Titu Georgescu, Op. cit., p. 46.

⁵⁸) „Informația zilei”, III (1943), 30 septembrie, p. 1.

⁵⁹) Arhiva Procuraturii Judejului Timiș, dosar nr. 1/1944, inventar nr. 1, fila 138.

○ revistă antifascistă influențată de P. C. R.

La 1 octombrie 1935 a apărut la Timișoara primul număr al revistei politice, economice și sociale „Tărănismul bănățean”.¹ Redactată și editată de un grup de tineri intelectuali în frunte cu juristul Gheorghe Ciorman, directorul revistei. „Tărănismul bănățean” va juca un rol însemnat în activizarea și unirea forțelor democratice din rândurile studenților și intelectualilor bănățeni. Activând sub influența organizației P.C.R. din Timișoara, redacția revistei a reușit să se situeze pe poziții consecvent antifasciste și să aducă o contribuție valoroasă la demascarea caracterului reacționar și antipopular al unor organizații extremiste de dreapta cum erau Garda de Fier, Liga Apărării Național Creștine și altele.

Înțelegerea rolului politic și ideologic avut de gruparea și revista „Tărănismul bănățean”, a influenței pe care a exercitat-o asupra unor largi cercuri cere ea în prealabil să analizăm, cel puțin în mod succint, condițiile istorice în care s-a constituit.

Apariția „Tărănismului bănățean” s-a produs într-un moment cînd în întreaga țară inclusiv în Banat se desfășura o ascutită confruntare politică dintre forțele mișcării democratice antifasciste, pe de o parte și grupările fasciste și fascizante, pe de altă parte.

Venirea la putere a naziștilor în Germania în ianuarie 1933, existența unor regimuri fasciste în Italia, Portugalia, întărirea mișcărilor extremiste de dreapta în numeroase alte țări europene constituiau toate fapte care stimulară activitatea grupărilor celor mai reacționare și șovine din țara noastră. Mai mulți oameni politici din țară vedeau în Hitler și Mussolini pilde demne de urmat și căutau să introducă în viața politică din România metodele violente, huliganice ale fasciștilor germani și italieni precum și ideile lor șovine, rasiste și obscurantiste. Într-un discurs rostit la Timișoara în martie 1936 Alexandru Vaida, dînd frâu liber convingerilor sale reacționare, declarase: „Orice bun român trebuie să devină un hitlerist convins”.²

Urmărind vaste planuri expansioniste în centrul și răsăritul Europei, naziștii căutau să-și subordoneze pentru scopurile lor politice organizațiile de dreapta din diferite țări inclusiv cele din România. Utilizînd aceste legături care se bazau uneori și pe subvenții,³ hitleriștii sperau să includă și România în orbita celui de-al treilea Reich și s-o transforme într-un stat vasal, în vederea acaparării bogățiilor ei resurse materiale. În aceste împrejurări, ofensiva organizațiilor extremiste de dreapta, aflate în slujba imperialismului german, punca în mare primejdie nu numai regimul parlamentar-constituțional din România ci însăși independența și suveranitatea națională a țării, întregul viitor al poporului.

Lupta împotriva huliganilor fanatici purtători de cămăși colorate, demascarea adevăratelor țeluri ale acestor așa-zisi naționaliști devenise astfel o sarcină imperioasă a tuturor patrioților cinstiți. Este meritul partidelor muncitorești și în primul rînd meritul Partidului Comunist Român, că au înțeles primii necesitatea luptei ferme antifasciste.

Analizînd în spirit realist raportul forțelor politice din România la mijlocul deceniului al IV-lea, comuniștii și-au dat seama că ofensiva fascistă sprijinită de cercuri influente din țară și din străinătate nu va putea fi oprită decît în cazul unirii strînse a tuturor partidelor, organizațiilor și personalităților democratice antifasciste.

¹) Redacția și administrația revistei a fost la Timișoara 1, Piața Unirii nr. 1.

²) Citat după Z. Ornea, *Tărănismul, studiu sociologic*, Editura politică, București, 1969, p. 72.

³) *Das braune Netz, wie Hitlers Agenten im Auslande arbeiten und den Krieg vorbereiten*, Editions du Carrefour, Paris, 1935, p. 34, 242-243.

Preocupate să activeze sub aspect politic pe linia luptei antifasciste toate forțele democratice și să le uncească, organizațiile P.C.R., deși aflate în ilegalitate și supuse unor persecuții permanente, au reușit să stabilească legături și contacte cu numeroși oameni politici având vederi antihitleriste, cu diferite organizații și asociații inclusiv cu unele care erau legate sub aspect organizatoric cu partide burgheze nefasciste. La Timișoara, de pildă, organizația de partid locală reușise să stabilească legături sistematice cu o asociație democratică de studenți de la Politehnică,⁴ cu grupul literar politic „Vreera”,⁵ precum și cu unii activiști importanți ai organizației de tineret a Partidului Național Tărănesc.⁶

Ca și alte partide burgheze și Partidul Național Tărănesc era divizat în fracțiuni diferite având fiecare nuanțe variate în ce privește orientarea politică și ideologică. Referindu-se la această situație, Mihail Ralea, pe atunci directorul organului central al P.N.Ț. „Dreptatea” nota: „O barcă a lui Noe, cu elemente de credințe diverse, de variate obârșii, de educații osebite s-a înjghebat cu înecutul. Dar numai unitate n-a fost. Și guvernările noastre s-au resimțit.⁷ Elementele conservatoare, bancare, reacționare trăgeau la dreapta. Tineri ortodocși, animați de idealuri pur țărăniște, trăgeau la stînga... În fine, superbe personalități, de susceptibilitate maladivă (aluzie la Iuliu Maniu ș.a. — n.n.), enervau la infinit partidul cu eternele lor „cazuri de conștiință” pentru simple bănușeli ori „procese de conștiință.”⁸

În anii 1934—1937, cînd pericolul fascist a devenit tot mai amenințător și în cadrul P.N.Ț., grupurile cu vederi democratice, mai ales cele cu o orientare mai radicală și-au manifestat voința de a colabora cu alte forțe antihitleriste iar unele au stabilit legături și cu partidele muncitorești. Aceste procese ce aveau loc în cadrul P.N.Ț. au fost apreciate în mod corect în hotărîrea C.C. al P.C.R. din ianuarie 1936. Iată un citat în acest sens din acest important document: „Masele populare care se concentrează în partid și în jurul Partidului Național Tărănesc nu vor instalarea dictaturii militare fasciste; ele sînt pentru un regim parlamentar-democratic neștirbit, în contra regimului stării de asediu și al cenzurii, pentru păstrarea și lărgirea drepturilor și libertăților cetățenești.”⁹ Într-un alt document de partid și anume în scrisoarea deschisă din 1937 a secretarului general al P.C.R. Boris Stefanov adresată lui Lothar Rădăceanu, secretar general al P.S.D., se spune între altele: „În ciuda sovieticilor și tendințelor reacționare ale unei părți din conducere,... acest Partid Național Tărănesc este astăzi una din cele mai importante forțe antifasciste.”¹⁰

Atunci cînd analizăm conduita politică a P.N.Ț. în anii 1934—1937 trebuie să ținem seama de deosebirea existentă între atitudinea conducătorilor P.N.Ț. (mai ales a lui Maniu și Mihalache), care subordonau întreaga luptă opoziționistă împotriva reacțiunii „marei deziderat” al dobîndirii guvernării, și poziția multor activiști și membri simpli de partid care puneau pe primul plan lupta pentru apărarea drepturilor civice, lupta antifascistă. În vreme ce unii conducători ai P.N.Ț. ca Mihalache sau Maniu au încheiat compromisuri nefaste¹¹ în speranța ajungerii la putere, activiștii cu vederi de stînga au condamnat asemenea cedări neprincipiale.

Pe poziții de stînga se situau în cadrul P.N.Ț., în anii 1934—1937, grupul de la revista prestigioasă „Viața românească”, condus de Mihail Ralea, tinerii intelectuali clujeni de la revista „Țara de mîine”, condusă de profesorul universitar Victor Jinga, intelectualii cu simpatii marxiste ca Petre Pandrea, V. V. Stanciu, Sterian Dumbravă, un grup de tineri intelectuali bănățeni în frunte cu Gheorghe Ciorman

4) Asociația amintită luase hîință în 1932 și cuprîndea 90 de membri care studiau marxismul și combăteau ideile reacționare sovietice. Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 11, dosar nr. 2813, f. 506—507.

5) Vezi articolul lui William Marin, *Gruparea literară și democratică antifascistă „Vreera”* în „Orizont” nr. 2 din 1970.

6) Arhiva Comitetului municipal Timișoara al PCR, fond Cartele de partid, dosar nr. 21.583, f. 67.

7) P.N.Ț. a ajuns la cîrma României în noiembrie 1928 rămînd la putere (cu excepția unei întreruperi între 17 aprilie 1931—31 mai 1932) pînă la încheierea 12 octombrie 1933. În noiembrie 1933 au devenit la putere liberalii iar P.N.Ț. a trecut în opoziție.

8) „Dreptatea” din 14 ianuarie 1936.

9) *Documente din istoria P.C.R. 1934—1937*, București, 1957, E.P. p. 333.

10) „Komunističeski Internacjonal” nr. 2 din 1937. B. Stefanov considera necesar atragerea P.N.Ț. în Frontul Popular Antifascist.

11) În privința acestei afirmații se pot cita mai multe fapte, ca de pildă contramandarea la cererea regelui Carol al II-lea a marilor manifestații antifasciste programate la București pentru 14 noiembrie 1935, conduita lipsită de consecvență a conducerii PNT în timpul atacurilor dreptei contra presei democratice („Adevărul” și „Dimineața”) în 1936 și în fine încheierea înțelegerii electorale de nebeligeranță semnată de Iuliu Maniu cu Garda de Fier în noiembrie 1937.

și alții. Cu membrii unora din aceste grupuri, P.C.R. stabilise legături. Asemenea relațiilor existau din toamna anului 1935 în mod sistematic și cu dr. Gheorghe Ciorman și cu unii membri din acest grup.

Fiu de țărani săraci din comuna Vărădia (județul Caraș-Severin), tânărul jurist Gheorghe Ciorman, stabilindu-se în anul 1931 la Timișoara, a început să se apropie de unii muncitori comuniști de la Atelierele C.F.R. ca Ioan Jurjac, Constantin Georgescu, Constantin Lepădatu și alții. Sub influența acestor muncitori înaintați, Ciorman, care era membru al P.N.Ț., a stabilit în 1935 legături organizate cu P.C.R. Aceste legături el le va menține și dezvolta în anii următori paralel cu străduința de a studia marxism-leninismul.¹² Totodată, continuându-și activitatea în cadrul P.N.Ț., el va primi funcții importante pe care le va folosi în interesul promovării luptei antifasciste și pentru progres social. Înființând în anul 1935 un cerc de studii în cadrul P.N.Ț., din care făceau parte un grup de tineri intelectuali, Ciorman a inițiat apoi editarea revistei „Țărănismul bănățean”. Inițiatorii revistei doreau să obțină astfel o tribună spre a-și expune concepțiile lor de sîngă. Totodată, revista trebuia să analizeze problemele economice, sociale și politice bănățene și să indice soluțiile la care ajungea cercul de studii. Redactorii și colaboratorii „Țărănismului bănățean” doreau, de asemenea, să contribuie la dezvoltarea conștiinței politice a maselor muncitoare, mai ales a țăranimii și a tineretului studios de proveniență rurală. Sprijinind inițiativa grupului de tineri intelectuali condus de Gh. Ciorman, organizația P.C.R. din Timișoara va căuta să influențeze activitatea revistei pe linia orientării ei spre o luptă fermă antifascistă.¹³

Analiza conținutului și orientării politice a articolelor apărute în cele 24 numere ale revistei „Țărănismul bănățean” în anii 1935—1937 va permite o înțelegere mai bună a rolului îndeplinit de ea.¹⁴ Problematica revistei a fost foarte variată, publicația abordind subiecte de politică internă și externă, de economie politică și de sociologie, de medicină și de etică, de psihologie socială și de cultură. Un interes deosebit prezintă articolele consacrate studierii unor probleme de politică internă și în special cele menite să demaște caracterul reacționar, antipopular și antinațional a activității desfășurate de organizațiile extremiste de dreapta. Încă din primul număr al revistei, redacția a luat poziție împotriva grupărilor politice fasciste și fascizante. Într-un comentariu pe marginea Congresului Învățătorilor din România, care s-a desfășurat în zilele de 7—9 septembrie 1935 la Timișoara, „Țărănismul bănățean” infiercăză diversivuna șovină utilizată de forțele reacționare spre a abate dăscălimăa de la lupta pentru interesele ei vitale. Înfațivșind raportul de forțe dintre învățătorii democrației pe de o parte și cei cu vederi șovine, pe de altă parte, gazeta notează că primii constituie grosul dăscălimii însă nu sînt încă destul de organizați. „Grupa naționalistă se prezintă dococamdată bine organizată, dată fiind situația ei materială, sprijinul oficialității și rolul avut în ierarhia învățămîntului. Este grupa care susține actuala formă de stat burghez capitalist, refractară oricărui progres social”.¹⁵ Referindu-se apoi la masele dăscălimii care se află într-o situație materială dificilă, revista afirmă: „Ei știu că li se plătește un salariu de mizerie, ca să se abrutizeze și să nu-și poată îndeplini adevărata chemare de luminători și îndrumători ai satelor și muncitorilor de la oraș. Cînd totul se va nărui, viața nouă ce se va naște pe ruinele sistemului ticălos de azi, va fi opera în bună parte a acestor dăscăli anonimi, care înfrățiti cu păturile de jos, a căror prelungire cultă sînt, vor putea să serbeze praznicul cel mare, de înjghebare a noului stat...”¹⁶

Într-un alt articol inserat tot în primul număr al revistei, autorul, dr. Radu Moiea, încrecînd să contureze obiectivele social-politice ale „Țărănismului bănățean” și concepțiile sale despre lume, afirmă: „Dispoziții draconice contra ideii libere, impuse nu de salus rei publicae... ne împiedică azi să discutăm, cu toată larghețea, componența pietrișului care trebuie așternut în Drumul Nou al omenirii și implicit al neamului românesc...”. După ce se arată că revista își propune promovarea discuției publice pe tema elaborării acestui „drum nou”, autorul condamnă

¹² Arhiva Comitetului municipal Timișoara al PCR, fond sectorul cartne de partid, dosar nr. 21. 593, f. 68—73.

¹³ Ibidem. Precum și relațiile tovarășului Izsák Ladislav care un timp a avut ca sarcină de partid misiunea de a ține legătura cu dr. Gheorghe Ciorman.

¹⁴ În anul 1935 au apărut 6 numere ale revistei; în anul 1936 17 numere și în 1937 un singur număr. În primul doi ani de existență „Țărănismul bănățean” a apărut bilunar.

¹⁵ „Țărănismul bănățean”, Anul I, nr. 1 din 1 octombrie 1935, p. 14.

¹⁶ Ibidem, p. 14—15.

cu vehemență demagogia socială și șovină a grupărilor extremiste de dreapta.¹⁷ Referindu-se apoi la concepțiile grupului din care face parte, R. Moica subliniază că fenomenele sociale vor fi abordate dintr-un unghi economic. „În politica țării românești se vorbește prea puțin sau cu dispreț despre elementul economic. Și totuși trebuie să recunoaștem, fără a-l cita pe Marx și chiar a fi marxisti, că unii țărani bănățeni și în general unii țărani români, dacă nu erau mai înstăriți nu ne trimiteau la școală, nu-și schimbau plugul de lemn cu unul de fier, treieratul cu cai cu batoza, nu-și înălțau case igienice, nu se hrăneau cu alimente superioare mălaiului cu ceapă. Pe această linie vom căuta deci să prezentăm icoana reală a țărănismului nostru sugerând în același timp și proiecte de îmbunătățiri¹⁸”. Ulterior, membrii grupului vor afirma mai răspicat concepțiile lor: „Structura noastră de gândire este strict materialistă și în funcție de aceasta judecăm utilitatea tuturor instituțiilor sociale...¹⁹”

Din citatele de mai sus rezultă limpede că membrii grupului „Țărănismului bănățean”, luând poziție împotriva grupărilor politice de dreapta, o făceau nu numai pentru a apăra regimul parlamentar existent ci și în scopul promovării progresului social. Deși concepțiile politice și ideologice ale membrilor grupului nu erau pe deplin clarificate, se constată totuși năzuința spre transformări social-politice radicale. Vom înțelege însă mai bine pozițiile pe care se situau membrii grupului „Țărănismului bănățean” dacă vom continua analiza articolelor apărute în organul lor.

Într-un articol intitulat „Note pe marginea conferinței d-lui M. Manoilescu” se analizează într-un mod critic atacurile conferențiarului împotriva democrației. Autorul articolului, Gheorghe Ciorman, analizând concepțiile corporatiste susținute de M. Manoilescu arată că ele sînt împrumutate de la fascismii italieni și servesc interesele dictaturii clasei burgheze. Totodată, autorul comentariului își exprimă opțiunea pentru democrație în interesul poporului, subliniind astfel limitele regimului parlamentar existent în acea vreme.²⁰

Într-un alt articol, demascînd esența social-politică a demagogiei șovine practică de grupările de dreapta, Gh. Ciorman scrie: „Curentul naționalist burghez de azi este o diversivă a clasei capitaliste... Chestia națională este pusă întotdeauna cînd interesele sociale și economice ale mulțimii flămînde se pun pe tapet cu brutalitate.”²¹ Respingînd șovinismul, autorul afirmă că lupta pentru eliberare socială a țărănimii este o concepție politică strict românească sau națională, fără ea să fie în același timp și șovinistă. Totodată, el subliniază că această concepție este tolerantă față de toți membrii naționalităților conlocuitoare care trăiesc din muncă lor proprie.²² Se constată în formularea acestor idei în mod limpede influența învățăturii marxiste în problema națională. Totodată se vede însă că autorul mai este și sub influența unor concepții țărăniste. Vom mai reveni asupra acestui fenomen caracteristic multor membri ai grupului „Țărănismul bănățean”.

În articolul intitulat „Pericolul dreptei”, Gheorghe Ciorman condamnă cu hotărîre actele de violență comise de membrii grupărilor extremiste de dreapta împotriva unor personalități democratice. Denunțînd elementele teroriste ca „mercenari ai burghezei”, autorul cere organizarea la orașe a unor gărzii de autoapărare a forțelor democratice compuse din muncitori și elemente ale micii burghezii. Autorul subliniază necesitatea unirii tuturor forțelor democratice de stînga spre a putea respinge atacurile huliganilor plătiți ai dreptei. „Crearea unui front democratic al tuturor forțelor de stînga este o chestiune de viață” își încheie editorialul directorul revistei „Țărănismul bănățean”.²³ Este cunoscut că în acea vreme P.C.R. milita pentru înființarea unui Front Popular Antifascist care să unească toate forțele democratice din țară. Liderii P.N.T. n-au acceptat propunerile P.C.R. de a se alătura acestui front, dar unii activiști ca Gh. Ciorman au sprijinit cu tărie apelul avangărzii clasei muncitoare. Ideea necesității unirii tuturor forțelor democratice din țară împotriva amenințării fascismului și războiului a fost susținută și de alți

¹⁷⁾ „Țărănismul bănățean”, Anul I, nr.1 din 1 octombrie 1935, p. 9-11.

¹⁸⁾ Ibidem.

¹⁹⁾ „Țărănismul bănățean”, Anul II, nr. 5 din martie 1936, p. 11.

²⁰⁾ Ibidem, Anul II, nr. 2-3 din 1 februarie 1936, p. 17-18.

²¹⁾ Ibidem, Anul II, nr. 4 din 15 februarie 1936, p. 1-9.

²²⁾ Ibidem.

²³⁾ „Țărănismul bănățean”, Anul II, nr.6-7 din aprilie 1936, p. 1.

membri ai grupului „Țărănismului bănăţean” ca de pildă Emil Marian,²⁴ Ion Firu,²⁵ Gheorghe Crainic,²⁶ și alții. Acești autori resping de asemenea vorbăria despre așa zisul „pericol comunist”, utilizată de unii oameni politici burghezi spre a împiedica unirea tuturor forțelor antifasciste. Subliniind caracterul de clasă al partidelor politice burgheze, Gheorghe Crainic arată că există multe elemente inconștiente „care în loc să fi rămas în rindurile din care își trag obirșia au preferat să devină mercenari plătiți pentru a contribui la permanentizarea situației de robie a acelor care muncesc din greu în dogoarea soarelui pe câmpiile întinse, ipotocate stăpînitor pe care ei îi servesc sau muncesc prin fabrici și mine istovii de mizerie. Nu văd aceste cozi de topor, prostite cu lozinci „patriotice” că li se flutură conștient pentru a-i zăpăci, eternul pericol comunist.”²⁷ Autorul articolului, apărînd ideea organizării unor gărzi țărănești cu orientare antifascistă, susține necesitatea înființării gărzilor muncitorești „la orașe, unde de regulă încearcă să dea lovitură clasa capitalistă”.²⁸ Demascarea politicii și ideologiei antipopulare și antinaționale a Gărzii de Fier constituie obiectivul mai multor articole inserate în paginile „Țărănismului bănăţean”, dintre care cităm: „Cîntec fără cuvinte” de dr. Radu Moica,²⁹ „Psihologia tineretului român contemporan” de Gheorghe Bugin,³⁰ „Parlamentul de la Tîrgu-Mureș” de Vladimir Cazacu,³¹ „Semnificație...” de George Boescu-Brezoi,³² „Naționalism de clasă de Gheorghe Crainic,³³ „Moralitatea Gărzii de Fier” (articol redacțional),³⁴ și altele. Merită subliniat faptul că o parte din aceste articole au fost scrise de studenți de la Politehnica din Timișoara sau Vladimir Cazacu sau George Boescu-Brezoi.

Hotărîrea studenților cu vederi democratice de a se împotrivi acțiunilor huli-ganice teroriste și de a demasca acțiunile agitatorice ale legionarilor și cuziștilor s-a concretizat în anul 1936 și prin crearea la Timișoara a Frontului Democratice Studențesc. La crearea acestei organizații au participat și reprezentanți ai grupului „Țărănismul bănăţean”.³⁵ O poziție antifascistă clară a adoptat în 1936 și organizația Tineretului universitar național-țărănist din Timișoara, constituită la 28 aprilie 1936. În fruntea acestei organizații se găseau colaboratorii ai „Țărănismului bănăţean” ca Gheorghe Boescu-Brezoi, Vladimir Cazacu și alții.³⁶

Referindu-se la orientarea politică a organizației Tineretului Național-Țărănist, Gheorghe Ciorman nota: „După o îndelungată stăruință tineretul universitar a reușit să pună bazele unei organizații național-țărăniste, arătînd prin aceasta studențimii de dreapta, (...), că nu înțelege să mai tolereze, ca aceasta să-și facă de cap și să dispună nelimitat de soarta tuturor”³⁷. Deci această organizație avea de la bun început o orientare ostilă față de grupările de dreapta.

Precizînd țelurile organizației, autorul continuă: „Elementele cele mai de valoare, care îndrăznesc să cugete asupra problemelor politice și sociale ale claselor muncitoare, cropsite de vitregia unui sistem social nedrept, au înțeles să-și strîngă rîndurile și să acționeze pentru marile și mărețele principii ale unei sincere democrații... În contrast cu democrația burgheză deghizată, în dosul căreia se ascunde cea mai turbată, și în același timp cea mai lașă dictatură din cîte a cunoscut istoria acestei țări”.³⁸

Ocupîndu-se cu agitația șovină și manifestațiile zgomotoase inițiate de legionari și cuziști, Ciorman remarcă: „Suferințele celor ce muncesc din greu, din zori de zi și pînă pe înopate, nu se alină cu marșuri, cîntece și cămăși colorate... Naționalismul singur n’ajunge. El este bun numai pentru a îmbăta tineretul plin de avînt, ducîndu-l pe un drum greșit... Acela care servește interesele altei clase,

²⁴) Ibidem, Anul II, nr. 10—11, din 1 iulie 1936, p. 12.

²⁵) Ibidem, Anul II, nr. 12—17 din 1 septembrie 1936, p. 15—17.

²⁶) „Țărănismul bănăţean”, Anul II, nr. 12—17 din 1 sept. 1936, p. 7—9.

²⁷) Ibidem, p. 8—9.

²⁸) Ibidem, p. 9.

²⁹) (Radu Moica e pseudonimul scriitorului Ilie Ienea) „Țărănismul bănăţean”, Anul II, nr. 6—7 din 1 aprilie 1936, p. 2—3.

³⁰) Ibidem, Anul II, nr. 8—9 din 1 mai 1936, p. 5—9.

³¹) Ibidem, p. 10—11.

³²) Ibidem, p. 12—13.

³³) Ibidem, p. 15—16.

³⁴) Ibidem, p. 19—20.

³⁵) Arhiva Comitetului municipal Timișoara, fond cartete de partid, dosar nr. 21, 583, f. 67.

³⁶) „Vestul”, din 1 mai 1936.

³⁷) „Țărănismul bănăţean”, anul II, nr. 8—9 din 1 mai 1936, p. 2.

³⁸) Ibidem, p. 2.

amăgit de un naționalism fals, ipocrit și venal, este un trădător de cea mai ordinară speță, față de părinții și frații săi rămași acasă în suferințe și necazuri.⁴⁰

Analizând raporturile dintre studenții național-țărăniști, pe de o parte și cei cuziști și legionari, pe de altă parte, V. Cazacu arată că primii sînt supuși unor măsuri de opresiune. Cuziștii care controlează comitetul centrului studentesc Timișoara amenință pe studenții național-țărăniști cu ridicarea burselor și cu eliminarea din cantină și cămin iar legionarii recurg la supremul lor argument — bătaia.⁴¹ De la amenințări, legionarii au trecut la fapte. Studentul Gheorghe Boescu, unul din liderii organizației P.N.T. de la Școala Politehnică, a fost de trei ori crunt maltrat. „Tînărul publicist Constantin Calapod, redactor pentru problemele studențești al gazetei național-țărăniște „Vestul”, a fost atacat de legionari cu prilejul unei vizite făcute la Politehnică în ziua de 3 octombrie 1936. După ce a fost lovit în cap cu o măciucă a fost călcat în picioare de 5—6 huligani în cămăși verzi care l-au lovit cu cilicile în cap și peste față pînă l-au lăsat în nesimțire într-un lac de sînge.”⁴²

Forțele democratice de la Politehnică din Timișoara, aflate sub îndrumarea comuniștilor, nu s-au lăsat însă intimidate. Studenții uteciști Ioan Meșiu, Mircea Orban, Octavian Groza, Toma Boldea, Lucia Crișinaru și alții, antrenînd studenții național-țărăniști cu vederi de stînga și alte forțe democratice, au organizat riposta contra huliganilor fasciști.⁴³ Cu sprijinul unor cadre didactice cu vederi progresiste s-au elaborat și difuzat în cadrul Politehnicii și manifeste antifasciste.⁴⁴

Influența P.C.R. asupra revistei „Țărănismul bănățean” se constată și în modul de abordare a problemei relațiilor dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare. Respîndind cu fermitate șovinismul, rasismul și antisemitismul, revista afirmă: „țărănul român ca și țărănul ungar sau german au sacra datorie de a merge alături pentru interesele lor de clasă și nu să meargă izolați, stînd unul la chermul partidelor burgheze de la noi cum este cel liberal, cuzist, vaidist, georgist etc., iar celălalt la dispoziția unui revizionism nedorit decît de cîțiva magnați scăpătați...”⁴⁵

Intr-un alt articol, semnat de Gheorghe Bugin, se combate intoleranța față de tinerii de alte naționalități. „Pretextînd ideea națională — observă autorul — „tineretul naționalist”, mic la număr dar gălăgios, dorește izgonirea elementelor umane care diferă cu limba, religia, obiceiurile, dar comuni cu teritoriul pe care s-au născut, cu scopul de a le lua locul... Pentru ei, o viață socială organizată nu se poate concepe decît... prin încălcarea cetățenilor de alt sînge.”⁴⁶ În continuare, Gh. Bugin afirmă: „Tineretul democratic urăște aceste procedee... El face o operă de educare a mulțimii iar nu una de învrăjbit și de opresiune.”⁴⁷

Numeroase articole analizează situația grea materială a oamenilor muncii. Ocupîndu-se cu condițiile de viață și de lucru ale muncitorilor din industria lemnului, Simion Duma relevă mizeria și promiscuitatea existentă în bordeele de pămînt în care stau. Se subliniază numărul mare de accidente în muncă și lipsa de grijă pentru victimele proletare.⁴⁸

Cuprînzînd colaboratori dornici cu toții să lupte pentru progres social dar cu concepții diferite, unii influențați puternic de gîndirea marxistă, alții încă prizonieri ai iluziilor social-politice țărăniște, revista „Țărănismul bănățean” conține și multe articole pătrunse de concepții eclectice, confuze. Cu toate aceste limite, publicația se remarcă prin meritele ei ca organ al forțelor politice antifasciste din Banat. Aceasta se poate constata și în ce privește orientarea articolelor și comentariilor de politică internațională.

⁴⁰) Ibidem, p. 3.

⁴¹) Ibidem, p. 10—11.

⁴²) Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 11, dosar nr. 2848, f. 512. Gheorghe Boescu care avea vederi politice de stînga avea relații cu membri ai organizației UTC de la Politehnică. El a activat mai tîrziu într-o organizație de masă afiliată sub îndrumarea P.C.R.

⁴³) „Vestul” din 8 octombrie 1936.

⁴⁴) Pe baza relațiilor tovarășilor conf. univ. ing. Ioan Gheorghe Clomponeriu, conf. univ. ing. Ioan Meșiu, ing. Victor Feldmann și alții.

⁴⁵) Ibidem.

⁴⁶) „Țărănismul bănățean”, anul II, nr. 10—11 din 1 Iunie 1936, p. 10.

⁴⁷) Ibidem, anul II, nr. 8—9 din 1 mai 1936, p. 7.

⁴⁸) Ibidem, p. 9.

⁴⁹) „Țărănismul bănățean”, anul I, nr. 4 din 15 noiembrie 1935, p. 10—11.

Menționăm că articolul lui S. Duma are unele aspecte negative în orientarea sa politică cuprînzînd și accente șovine.

Încă în primul comentariu de politică externă se constată convingerile progresiste ale colaboratorilor. Ocupându-se cu situația politică din Grecia în anul 1935, Gheorghe Ciorman își manifestă simpatia pentru forțele republicane democratice. „Poporul grec — afirmă autorul — stă la o mare răspîntie istorică, și nu va putea ieși din impas, decît sau printr-o revoluție nouă sau prin concentrarea forțelor democratice...”⁴⁹

Revista „Tărănismul bănățean” a salutat cu entuziasm victoria în alegerile parlamentare din Spania a forțelor democratice unite în Frontul Popular Antifascist. Autorul editorialului a subliniat cu acest prilej că acest front popular a înglobat toate forțele de stînga și s-a bazat pe alianța dintre muncitori și țărani.⁵⁰

În articolul intitulat „Congresul mondial pentru pace”, Emil Marian popularizează țelurile nobile ale mișcării democratice pentru pace și subliniază caracterul ei antihitlerist. Autorul cere ca și în România toate forțele democratice să se unească împotriva grupărilor de dreapta care preconizează „un ideal al puștilor, al mitralierelor”.⁵¹

Într-un articol semnat de Florin Ogrin se analizează politica agrară a guvernului Frontului Popular din Franța, venit recent la putere, exprimîndu-se simpatia pentru orientarea sa care părea antimonopolistă și favorabilă intereselor oamenilor muncii.⁵² Este însă cunoscut că ulterior acest guvern n-a continuat această politică ci a capitulat în fața presiunilor economice și politice ale marelui capital. Desigur această involuție ulterioară era de prevăzută la data cînd fusese elaborat articolul respectiv (1 iunie 1936).

Printre articolele meritorii apărute în revistă se remarcă prin documentarea sa serioasă și orientarea sa fermă antihitleristă cel semnat de dr. Coriolan Drăgulescu intitulat: „Hitlerismul nu și-a ținut promisiunile făcute țăranilor”. Articolul cuprinde o pătrunzătoare analiză a politicii agrare a Republicii de la Weimar iar apoi a celei duse de regimul nazist. Autorul prevede în mod corect că „O expropriere masivă a junckerilor nu va avea loc... pentru că marii industriași, stăpînii lui Hitler, nu vor permite ca aliații lor feudali să fie deposedați”.⁵³ În continuare, autorul aduce de asemenea argumentul că junckerii formează cel mai important rezervor de cadre ale ofițerimii germane și de aceea ei sînt deosebit de prețioși pentru siguranța celor avuți.⁵⁴

Lupta revoluționară a poporului spaniol împotriva rebelilor fasciști condusi de Franco și contra intervențiștilor fasciști germani și italieni s-a bucurat de înțelegerea revistei. Articolul „Revoluția spaniolă” semnat de Ion Fîru fiind o caldă pledoarie în favoarea cauzei republicanilor spanioli.⁵⁵

Un caracter ferm antihitlerist are și articolul intitulat „Dedesubturile Olimpiadei”. Articolul abordează și evenimentele din Spania demascînd cu acest prilej rolul hitleriştilor în organizarea rebeliunii fasciste conduse de generalul fascist Franco.⁵⁶

O preocupare constantă a revistei a fost popularizarea realizărilor primului stat socialist din lume și combaterea defăimărilor antisovietice lansate de presa burgheză. Încă în al doilea număr al revistei se inserează un asemenea articol și anume cel intitulat „Familia în Rusia Sovietică” semnat de Gruia Nicolae. Comentînd cu admirație progresul economic înfăptuit în U.R.S.S., autorul notează: „Acest progres se datorește organizării desăvîrșite a industriei grele, care în primul plan eincinal a preocupat exclusiv politica de stat rusească. Prin eforturi supraomenești s-a ajuns, ca mașina — factor de dezorganizare în statele capitaliste — să aducă belșug și siguranță poporului rusesc. S-au înființat un nenumărat număr de fabrici pentru toate nevoile care azi au transformat noul stat într-un adevărat șantier unde se lucrează după planuri bine stabilite, evitîndu-se anarhia în producție din țările capitaliste.”⁵⁷ În continuare, N. Gruia subliniază că: „În Rusia tot efortul este făcut ca viața omului să fie mai ușoară și să aibe un trai mai bun.”⁵⁸ În încheierea articolului, autorul evidențiază rolul însemnat al familiei în viața statului sovietic.

⁴⁹) „Tărănismul bănățean”, anul I, nr. 1 din 1 octombrie 1935, p. 13.

⁵⁰) Ibidem, anul II, nr. 5 din 1 martie 1936, p. 1—3.

⁵¹) Ibidem, anul II, nr. 10—11 din iunie 1936, p. 11—12.

⁵²) Ibidem, p. 18—20.

⁵³) „Tărănismul bănățean”, anul II, nr. 12—17 din 1 sept. 1936, p. 6.

⁵⁴) Ibidem.

⁵⁵) Ibidem, p. 15—17.

⁵⁶) Ibidem, p. 22.

⁵⁷) „Tărănismul bănățean”, anul I, nr. 2 din 15 octombrie 1935, p. 14.

⁵⁸) Ibidem, p. 15.

Într-un ciclu de articole, Gheorghe Crainic se ocupă pe larg cu realizările obținute de statul sovietic în ce privește mecanizarea agriculturii.⁶¹ În cadrul articolului se argumentează importanța cooperativizării agriculturii îndeplinite în U.R.S.S. și urmările favorabile ale acestei mari transformări social-economice. Este semnificativă și concluzia finală a lui Gheorghe Crainic: „Rezultatul obținut de agricultura mecanizată și colectivizată a Sovietelor ne arată singura posibilitate de dezvoltare a agriculturii de pretutindeni.”⁶²

Cartea scriitorului comunist Alexandru Sahia „U.R.S.S. azi”, publicată în 1935, se bucură de o recenzie deosebit de favorabilă și de amănunțită în revista „Țărănismul bănățean”. „Pentru prietenii noului regim social sovietic care n-au posibilitatea să vadă îndeplinirile clasei muncitoare și țărănești, ridicate pe ruinele fostului stat feudal țarist, cartea este de mare importanță. Obiectivitatea cu care a fost scrisă arată seriozitatea scopului urmărit de autor.”⁶³ Prezentînd conținutul de idei al cărții, recenzentul folosește prilejul pentru a combate diferite calomnii antisovietice care aveau pe atunci circulație și la noi, între altele și în ce privește poziția statului socialist față de religie. Se subliniază cu acest prilej că încă Lenin a asigurat libertatea conștiinței pentru toți cetățenii sovietici.⁶⁴

Pe bună dreptate autorii acestor articole fac legătura dintre dezvoltarea puternică a industriei grele sovietice și modernizarea armamentului de care dispune Armata Roșie.⁶⁵ Constatînd cu satisfacție întărirea forței primului stat socialist din lume, redactorii „Țărănismului bănățean” subliniază totodată că aceasta slujește intereselor păcii și progresului.⁶⁶

Orientarea de stînga a revistei a atras asupra ei atacuri furibunde din partea oamenilor politici cu vederi fasciste sau ultrareacționare. Într-un articol veninos intitulat: „Nostalgiiile unui țînr bolșevic”, gazeta „Renașterea” din Timișoara (de orientare liberală de dreapta) a cerut autorităților să ia măsuri represive împotriva lui Gheorghe Ciorman, directorul revistei „Țărănismul bănățean”.⁶⁷

Autoritățile reacționare nu așteptaseră însă acest îndemn pentru a persecuta revista. Încă la finele anului 1935 cenzura tăluse rînduri întregi din două articole semnate de Ciorman și anume din „Stînga țărănistă”⁶⁸ și din „Proprietatea mare agricolă”.⁶⁹ În numărul următor al revistei, secretarul redacției dr. Radu Moica în articolul intitulat „Ideea la cenzură” a protestat cu hotărîre împotriva opresiunii autorităților.⁷⁰

Răspunzînd organelor prefecturii care au declarat că membrii grupului „Țărănismului bănățean” sînt comuniști, Gheorghe Ciorman a scris editorialul curajos intitulat „Țărănism și comunism”. Arătînd că „inteligențele gulerate de la Prefectură, ne-au taxat de comuniști”, autorul remarcă: „Dar azi, comunismul nu mai este o sperietoare. Au început să se familiarizeze cu el, mai întii masele profetare și sărace ale suburbiilor văzînd în el salvarea lor din mizeria în care sînt intenționat ținute cu să poată fi exploatate mai bine. S-au familiarizat cu el încetul și păturile mijlocii producătoare, precum și micii funcționari care înțeleg că într-o societate socialistă vor fi tot atît de utili și poate mai uman plătiți, decît în societatea de azi capitalistă”.⁷¹

După cum vedem, Gh. Ciorman n-a căutat să se eschiveze de la acuzațiile care i s-au adus. Este adevărat că directorul revistei „Țărănismului bănățean”, precizînd concepțiile sale, le declară ca țărăniste dar din modul în care le formulează rezultă limpede poziția sa de stînga și influența marxismului. De altfel, întregul articol se caracterizează prin respectul profund al autorului său pentru comunism, pentru mișcarea muncitorească.

Într-unul din numerele următoare ale revistei, grupul de la „Țărănismul bănățean” se distanțează net de orientarea oficială a Partidului Național Țărănesc. Arti-

⁶¹) „Țărănismul bănățean”, anul I, nr. 3 din 1 noiembrie 1935, p. 9-10 și nr. 4 din 15 noiembrie 1935, p. 15-16.

⁶²) Ibidem, din 15 noiembrie 1935, p. 16.

⁶³) Ibidem, anul I, 1 decembrie 1935, p. 15-16.

⁶⁴) Ibidem.

⁶⁵) „Țărănismul bănățean” anul I, nr. 2 din 15 octombrie 1935, p. 14.

⁶⁶) Ibidem, anul II, nr. 2-3 din 1 februarie 1936, p. 13-14.

⁶⁷) „Renașterea” din 19 august 1937.

⁶⁸) „Țărănismul bănățean” anul I, nr. 6 din 15 decembrie 1935, p. 1-2.

⁶⁹) „Țărănismul bănățean” anul I, nr. 6 din 15 decembrie 1935, p. 15-16.

⁷⁰) Ibidem, anul II, nr. 1 din 1 ianuarie 1936, p. 2-3.

⁷¹) Ibidem, anul II, nr. 2-3 din 1 februarie 1936, p. 1.

colul care e intitulat: „Răspuns Vestului” precizează între altele: „Deși luptăm pentru același organism politic — Partidul Național Țărănesc — totuși din punct de vedere doctrinar milităm pentru două concepții cu totul opuse. Avînd la bază fiecare o altă ideologie și concepție de explicare a fenomenelor sociale, este evident că și primarele bănățene, să le judecăm prin prisma unor vederi deosebite. Structura noastră de gîndire este strict materialistă...”⁷⁰

Încercînd să formuleze clar concepțiile lor, membrii grupului de la „Țărănismul bănățean” au decis în 1936 să editeze o serie de broșuri. Prima lucrare din această serie plănuită a apărut în cursul lunii mai sub titlul „Banatul în cadrele viitorului stat țărănist” avînd cu autor pe dr. Gheorghe Ciorman.⁷¹

Supusă prigoanei autorităților și găsindu-se în conflict cu elementele de dreapta aflate în conducerea organizației P.N.Ț. din Timișoara, membrii grupului „Țărănismul bănățean” n-au mai putut asigura în 1936 apariția regulată a revistei. Începînd cu 1 aprilie 1936 revista poate să apară numai lunar iar după tipărirea numărului din 1 iunie 1936 intervine o sistare a editării pe timp de două luni. După ce în 1 septembrie 1936 redacția reușește să mai scoată un număr intervine o nouă încercare a apariției care depășește un an. Numai la 7 noiembrie 1937 redacția condusă de dr. Gheorghe Ciorman reușește să editeze un nou număr sub formă de ziar care urma să aibe o periodicitate săptămînală. Dar autoritățile au împiedicat reușita acestei intenții. Numărul din 7 noiembrie 1937 a fost urmat de cel din 14 noiembrie 1937 care a fost ultimul.

În cei peste doi ani de apariție (1 octombrie 1935—14 noiembrie 1937), revista „Țărănismul bănățean” a adus o contribuție importantă la educarea democratică și antifascistă a cititorilor ei, la propagarea ideilor înaintate. Mulți dintre redactorii, colaboratorii și cititorii revistei au devenit militanți conștienți ai mișcării antifasciste conduse de Partidul Comunist Român, unii îndeplinind chiar sarcini de mare răspundere. Astfel, dr. Coriolan Drăgulescu a devenit în 1943 unul din fondatorii Uniunii Patriotilor în Banat, organizație de masă aflată sub conducerea P.C.R. care a avut un rol însemnat în cadrul rezistenței antifasciste. Dr. Gheorghe Ciorman, care devenise membru al P.C.R., a fost după 23 August 1944 primul prefect democratic al județului Timiș, deținînd această funcție de răspundere din toamna anului 1944 pînă la mijlocul anului 1946.⁷²

Desigur, printre articolele apărute în cadrul revistei „Țărănismul bănățean” găsим uncori idei confuze ori imbinări eclecticice. Dar esențial e faptul că orientarea generală a revistei a fost democratică și antifascistă. În anii 1935—1937 ea a fost în Banat cea mai progresistă publicație periodică editată în limba română în mod legal. Bucurîndu-se de influența politică a P.C.R., revista „Țărănismul bănățean” a putut difuza printre intelectualii bănățeni idei avansate devenind astfel unul din crainicii epocii noi pe care o pregăteau forțele revoluției.

⁷⁰) „Țărănismul bănățean” anul II, nr. 5 din 1 martie 1936, p. 11.

⁷¹) Apariția acestei serii a fost anunțată în numărul din 1 mai 1936 a revistei „Țărănismul bănățean” iar în numărul următor al revistei se anunță apariția lucrării lui Gheorghe Ciorman „Banatul în cadrele viitorului stat țărănesc” tipărită la Timișoara. Broșura poate fi consultată în Biblioteca Academiei R.S.R., unde se găsește un exemplar.

⁷²) Arhiva Comitetului municipal Timișoara al P.C.R., fond sectorul cartele de partid, dosar nr. 21.593, p. 54—69.

TEATRUL NAȚIONAL DIN TIMIȘOARA

Ce poate fi mai obișnuit decât ca un director de teatru să vorbească despre teatru. Cu atât mai mult, cu cât acest teatru s-a găsit recent, beneficiarul a trei sărbători: 100 de ani de la primul spectacol în limba română jucat la Timișoara de timișoreni; 25 de ani de la nașterea celui dintâi teatru profesionist de limbă română în orașul nostru și acordarea înaltului titlu de teatru național, al cincilea din patrie și primul în orânduirea socialistă.

De aceea poate mi-ași îngădui, de data aceasta, să privesc aceeași realitate din perspectiva eventualității că Timișoara n-ar avea teatru. Cu ce ne-am simți și dacă ne-am simți lezați de aceasta?

Teatrul e un fel de pline, dar a cărei absență nu te ajută stomacul s-o sesizezi. În lumea noastră contemporană, suprasolicitați de multiplele canale informaționale, avem tot timpul senzația aglomerării, chiar a saturației.

Capacitatea noastră de selecție n-a avut încă timpul să se constituie cu autoritate. Afizele, radioul, televiziunea, filmul, librăria, activitățile sportive ne alcătuiesc de la unul la altul și de multe ori ne amendăm iubiri vechi chiar prin refuzul sau indiferența frecventării. Teatrul este o astfel de veche și mare iubire. Se poate întâmpla, ca în cazul tuturor marilor iubiri, neglijența noastră să fie o modalitate a certitudinii, că marea iubire ne înțelege, ne iartă.

În fața televizorului, a cinematografului avem de altfel senzația că ne găsim tot la un spectacol de teatru. În plus, avem comoditatea pe care teatrul tradiționalist nu ți-o poate oferi. Există o condiție specifică a spectatorilor de teatru, nu întotdeauna favorabilă erizei de timp, în care avem sentimentul că ne zbatem, că ne adaptăm. E un fel de a lăsa — și de a ne lăsa — pe neobservatele de teatru, fără să avem sentimentul culpabilității. Sentimentul, nevoia teatralității, o păstrăm cu noi foarte intim și o satisfacem indirect prin forme apropiate sau chiar prin amintirile despre teatru. E o eriză a teatrului? O incapacitate a lui de a se mula după tipul și înfățișarea noului spectator? S-a crezut și se mai crede de unii și asta. Au apărut deindată formele teatrului absurd, ale antiteatrului, ale teatrului de stradă, happeningului, ale teatrului violent, sexy etc., etc. Teatrele tradiționale și-au modificat mijloacele de expresie, timpul de desfășurare a spectacolului s-a redus — după un regulament mutual — la două, două ore și jumătate, pedanteria vestimentară aproape a dispărut, apropiind sala de teatru de cea a cinematografulor; bariera scenă — sală a fost înlăturată. Și totuși, și totuși...

Scandalul n-a reținut atenția generală.

Spectatorul se vrea profund analizat pe scenă, dorește să i se acorde increderea concluziilor, are ambiția nobilă ca realitatea sufletului omenesc, să fie abordată în forme subtile, critice, noi. Interpretarea banală, pe un spectator azi cultivat, el însuși interpret amator în școli, universități, sindicate, etc. nu-l mai poate satisface. E greu să fii astăzi profesionist pe o scenă de teatru, cînd la televizor și cinema, apar în coproducții mondiale, Scofield, Laurence Olivier, etc., etc. Ce-i de făcut? Credeți că spectatorul avizat de astăzi, cel mult solicitat, chiar răsfățat de atîtea posibilități de consum ale timpului liber, el care are de făcut la rîndu-i față complicatelor și tot mai pretențioaselor solicitări în producție, dacă într-o zi ar afla că nu mai este teatru, teatrul acela pe care nu-l mai frecventează în ultima vreme în propriul său oraș, ar fi indiferent? Eu sînt convins că ar fi foarte nefericit. Ar simți că a murit o parte din propria-i ființă, pentru că conștient sau nu, minunea aceasta a teatrului s-a născut odată cu omul. Din elipa cînd a luat cunoștință de existența sa, cînd a început să întrebe, să dialogheze cu sine (tulburătorul monolog dramatic, care însoțește pe om din toate timpurile și pe toate meridianele pînă la moarte), teatrul a devenit o instituție definitivă și definitivă a însăși condiției umane.

Cel care nu vine sau nu mai vine la teatru, nu poate fi liniștit fără teatru. Teatrul e o formă a vieții, o sursă de viață. Fiecare dorește acest soi de electrificare spirituală a orașului, indiferent de sursele de lumină pe care le folosește sau nu. El vrea să audă despre teatrul său, chiar să-l și injure fiindcă e al său și nu se dorește lipsit de această formă vie de viață, de acest alter ego al său. Dar teatrul este și o catedră, o tribună socială și națională; teatrul a participat și participă la dezbaterea marilor idei contemporane (chiar și prin intermediul repertoriului cla-

sic); teatrul înseamnă și critică socială, psihologie, bucurie și îndemn. Teatrul este o parte integrantă a vieții noastre. Teatrul este oțtind și oriunde o mîndrie a cetății.

De aceea conferirea titlului de național teatrului timișorean a stîrnit un sentiment de unanimitate solidaritate printre toți cetățenii orașului nostru, ai Banatului mîndru de capitala lui, și ai țării întregi, pentru că era vorba de o victorie recunoscută pe plan național: Timișoara teatrală își asumă cea mai înaltă responsabilitate în ierarhia valorilor artistice, în climatul încrederii națiunii întregi. Iată pentru ce Teatrul Național timișorean, este o tulburătoare promisiune și speranță. El are nevoie să-și redimensioneze multe din componentele principale ale activității sale: repertoriul, relațiile cu publicul, studioul experimental, sesiunile științifice, participarea la concursuri, turnee, schimburi de experiențe, întreținerea unui climat profesional și etic cu sporită exigență.

Teatrul Național Timișoara va trebui să spună un cuvînt propriu și în grupa naționalelor țării. Poate inițiativa unui circuit de spectacole ale teatrelor naționale, într-un fel de permanentă cunoaștere și ajutorare reciprocă, ar prilejui crearea unei premise suficiente pentru un festival anual al teatrelor naționale.

Naționalul timișorean a fost întotdeauna un frate bun pentru celelalte două teatre din orașul nostru: Teatrul german de stat și Teatrul maghiar de stat. Locuim sub aceeași cupolă, și la propriu și la figurat. Fără îndoială că noua titulatură a teatrului nu schimbă cu nimic calitatea relațiilor instituțiilor noastre de-acum tradițional constituite. Ba dimpotrivă, ele pot căpăta noi frumuseți. Crearea unui club al oamenilor de artă și cultură din Timișoara, ar prilejui discuții mai intime și totodată mai frecvente între toți artiștii teatrelor noastre.

Pot fi reanalizate raporturile între mișcarea artistică profesionistă și cea amatoare, fiind seamă și respectînd pe de o parte tot mai înaltă calitate a acesteia din urmă, cît și ponderea ei, din ce în ce mai pregnantă în educația estetică a maselor. Efortul conjugat al amîndorura ar putea primi un plus de atenție cu privire la aria de răspîndire a spectacolelor de teatru și a repertoriului. Spectacole experimentale, sesiuni științifice, spectacole lectură pentru școlari și tineret, recitaluri de versuri, încurajarea dramaturgilor locali și a acelor acțiuni care pot da scenei timișorene acoperirea rolului ei de scenă a unor înalte responsabilități de cultură, vor fi preocupări permanente ale colectivului Teatrului Național Timișoara.

Noi știm că toate aceste gânduri trebuie să solicite activitatea noastră unită și colectivă. În sensul acesta, comisiile de lectură pentru determinarea repertoriului, cel curent și cel de perspectivă, investigație sociologică în rîndul spectatorilor, prîbșii diversificați pentru a se cunoaște mai deaproape cerințele lor, vor constitui sprijin al colectivului de conducere, executivul acestui buchet de intenții. Dacă toate aceste inițiative vor determina o mai largă și totodată mai profundă înțurire asupra conștiinței spectatorului nostru de toate vîrstele și preocupările profesionale, vom fi reușit atunci ca ceea ce azi se iubește unanim, dar se frecventează nu în aceeași măsură, să capete echilibrarea necesară.

Ciubotele lui Mîlo din Barbu Lăutaru și cu care acum 100 de ani marele artist cutreiera Banatul, printr-un gest de generozitate al colectivului naționalului țesean, au fost dăruite la sărbătorile, Teatrului Național din Timișoara. În acest gest simbolic al continuității culturii teatrale românești de peste veacuri și de peste vicisitudinile istoriei, vedem incapacitatea nobilă a indiferenței umane în fața iubirii ei vesnice; teatrul.

Nu numai sentimentele și simbolurile le oficiază acest etern strop de viață vie, care este teatrul, ei și actele lui: acum 25 de ani se năștea în Timișoara, voință a noii puteri populare, primul teatru permanent profesionist de limbă română din Banat. Azi, el este cel dintîi național creat în regimul nostru. Iată acte care angajează dragostea poporului nostru pentru teatru exprimată la cel mai înalt nivel al înțelepciunii și voinței lui de Partidul Comunist Român.

În curînd semicentenerul Partidului ne va prilejui încăodată răgazul meditației active ce leagă cauza de efect indestructibil. Sintem, efectul fericit al unei cauze care exprimă splendoarea destinului poporului român, apărut de patriotizm, de demnitate și consecvență, de socialism și umanism comunist.

Timișoreanul nu poate fi indiferent față de propriile lui creații. Noi deasemeni nu putem fi indiferenți față de forța pe care o poate exercita teatrul asupra lui. Împreună, responsabilități și bucurii comune.

Lor le închinăm cele mai fierbinți și angajate gânduri ale noastre, ale Teatrului Național din Timișoara.

GHEORGHE LEAHU

ZAHARIA STANCU- laureat al premiului „HERDER”

Vestea că Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor din R. S. România, face parte din laureații premiului internațional „Herder” pe anul 1971, ne-a adus satisfacția unei recunoașteri bine meritată, căci dincolo de arta care-l face cunoscut și prețuit, la el acasă ca și în țările — multe — unde opera i-a fost tradusă, scriitorul român se distinge ca o personalitate cunoscută în relațiile culturale și de prietenie spirituală pe care le promovează con-

știent țara noastră pe plan extern. Imi aduc aminte, la o înaltă tensiune a sentimentelor, de întâlnirea pe care am avut-o la Timișoara în partea finală a anului trecut cu scriitorul, pe drumul său de întoarcere dintr-o călătorie prin Bulgaria și Iugoslavia făcută tocmai în interesul consolidării și dezvoltării unor relații de spirit mai strânse, mai eficiente, ascultându-l relevând întâlniri călduroase și o unanimă bună întâmpinare a intențiilor românești dedicate păcii, prieteniei colaborării active, dinamice între popoare.

Personalitatea scriitorului se definește o dată mai mult, într-un moment istoric în care spiritualitatea națională se interferează incandescent cu ceea ce germinează pur spiritul contemporan al umanității. Zaharia Stancu duce cu opera sa în lume, ceva dintr-o experiență specifică, aparținând unui popor anumit, în condiții istorice și sociale, pe care caracterul său și toate condițiile evoluției sale le particularizează pregnant.

Încă de la prima apariție a lui Darie („Descult” 1948), Zaharia Stancu își releva marea capacitate de a asculta, profund și grav, pulsul zbuciumat, dramatic, de-un dinamism baladesc uneori al poporului român într-o lume neconținut agitată și contradictorie. Este o calitate primordială, demiurgică și existența acestei urechi interioare, foarte sensibilă și aprigă întru a memora ca pentru totdeauna vrietul adinc al lumii care-i este contemporană, devine fundamentul unei opere literare organice legată de existența și destinul poporului care-l dăruiește luminii. Cei care-i adresează lui Darie invitația, nu o dată cu caracter de poruncă de a nu uita ceea ce acesta vede și aude („Să nu uși, Darie!”) presimt în arcuirea concentrată orientată spre ei rezonanțele ce se vor așeza în permanența operii de artă, organice inspirată și dedicată lor, celor mulți ce năzuiesc fierbinte și nesmintit către lumină și dreptate. Critica literară a relevat adeseori particularitatea lui Darie de a asculta și de a nu uita; aproape că devine o mistuire sacră a celui ce ureă fără istov de foarte de jos muntele vieții individuale și colective, încercându-se de pulbera amară a drumurilor, de poverile lungilor etape parcurse, de bagajele unei experiențe care este și personală și socială totodată. Din loc în loc rămân pietrele de kilometraj pe care nimic nu le mai poate clinti apoi, de la „Descult” la „Vântul și ploaia” și de la „Poeme simple”, la „Cîntec șoptit”.

Avînd ocazia să fiu în apropiere în câteva momente de întâlnire a scriitorului cu cei mulți, am putut verifica pe viu concentrarea supratensionată cu care artistul detecta și înregistra acei ceva tulburător din adîncul inimilor, taine ascunse în interiorul colectiv al masei și ceea ce la prima vedere părea doar o emoție puternică a unei fine sensibilități, devenea explicativ și pentru actul creației artistice. Uneori, înainte de a sesiza aceasta, mă întrebam dacă nu era cumva un artificiu literar, o coincidență premeditată înclinația reluată de nenumărate ori a eroilor lui Zaharia Stancu de a-l încredința pe Darie cu misiunea de a ține minte tot ce trăiau tragic și tot ce sufereau fără speranță. După o astfel de întâlnire, scriitorul însuși a simțit nevoia să se explice, atribuind tăcerea încordată anterioară exclusiv unei emoții pe care nu și-o putuse stăpîni; este evident, însă, că dincolo de sentimentul emoției de moment și de capacitatea de a asculta a creatorului lui Darie, se afla pro-

funda încredere a oamenilor de toate zilele, de a se mărturisi unei sensibilități larg deschisă către ei.

De aici, rezultă poate și impresia de dialog cu lumea al operei literare; Zaharia Stancu pare că invită pe cititor la un taifas pătimaș, nu lipsit de vehemența dialogului viu, vehemență care nu e numai de limbaj. Farmecul lecturii romanelor sale decurge, deci, și din antrenanta angajare în convorbirea uriașă, vastă cu lumea cea mare; plasticitatea imaginilor capătă în acest fel adâncimea de perspectivă necesară, pentru a determina în conștiința cititorului anonim prezența sa nemijlocită în mijlocul unor evenimente memorabile.

O coordonată principală a operei scriitorului, în înfruntarea cu valorile artistice de același caldru ale unor culturi de tradiție în viața spirituală a lumii și care desăvârșește explicația succesului ei chiar și în fără de departe, este o anumită violență — atât de imagine, cât și de stil. Originar din cîmpia dunăreană, scriitorul aduce în literatură sa nota de asprime și de vehemență caracteristică unor oameni dîrji, îndelung finiși în sărăcie, ignoranță și nedreptate, masc cu un ridicat indice revoluționar, după cum s-a dovedit de atîtea ori în istoria mai veche și mai nouă a patriei. Chiar și efuziunile sentimentale îmbracă la acești oameni haina aspră a nelînduplecării, așa cum se poate vedea și la alți scriitori descendenți din același mediu dunărean. Pe plan estetic, formația originală a scriitorului se convertește în predilecția sa pentru tematica revoluționară. Unii cititori ai săi i-au atribuit vehemența artistică pasiunii de polemist și e foarte adevărat că Zaharia Stancu etalează o atitudine polemică față de ceea ce consideră vechi, depășit, înapoiat; mai presus, însă, în cazul operei sale literare este conștiința artistului revoluționar, care-și socoțește realizările artistice făcînd parte din ampla insurecție a maselor. Într-un interviu din „Secolul XX” scriitorul sud-american Gabriel Garcia Marquez definește admirabil noțiunea; „literatură este — spune acesta — într-adevăr o formă de insurecție, un torent continuu de agresivitate și violență, al cărei scop final trebuie să fie însă unul constructiv, fiindcă în artă violența (Astfel înțeleasă, n.m.) este dovadă de iubire față de realitate.”

Paginile romanești ale proaspătului laureat al premiului „Herder”, poartă pece-tea acelei violențe de bună calitate, cu care noul luptă împotriva vechiului, construind minuțios și temeinic victoria a ceea ce e nou și vital sub soare. Este atitudinea scriitorului angajat, profund legat de destinul poporului său, într-un moment de istorie cînd România Socialistă, pe deplin conștientă de sine, se afirmă larg și complex în lumea contemporană.

MIRCEA ȘERBĂNESCU

EUGEN JEBELEANU— laureat al premiului „ETNA—TAORMINA”

Intii a învățat să suridă piatra; măștile știau doar să hohotească de plîns sau de ris; tîrziu, în asfințitul lumii eline, Daphnis și Chloe și-au suris. Roma ne-a lăsat o tăietură severă și mîndră a gurii. În evul mediu înspăimîntat, sumbru și deșănțat de voios, mai intii au suris vitraliile, aceste ferestre figurative. Umanismul are drept emblemă surisul Giocondei. Asia se intrupează în sursul lui Budha. Istoria su-

plîne de tîle. Nu întîmplător din cenușa risului e una din cele mai frumoase și mai celui mai cumplicat genocid, un poet român, Eugen Jebeleanu, a imaginat răsărind un phönix numit conștiință: Surisul Hiroșimei.

Hiroșima suride cutremurător. Ea suride senin, dar cu dispreț. Un suris de iubire, dar nu de iertare / un suris de speranță, dar nu de împăcare / un suris veșnic neresemnat, fîgăit ca o sabie, tenace ca apa de izvor, misterios ca graiul, infailibil ca tăcerea, extraordinar ca moartea, ineluctabil ca viața.

Surisul este prin excelență un act liric. În poezia lui Eugen Jebeleanu el este unul din simbolurile atitudinii de superioritate creatoare față de lume. Dar acest suris este totodată fascinant ca o poveste, mînios ca un pamphlet, sfîșietor ca o tragedie, melancolic ca o doină, elegant ca un vas etrusc, șocant ca un poem avangardist. Surisul Hiroșimei este unul din cele mai frumoase, mai adevărate poeme politice din perioada postbelică. Premiul Etna-Taormina, conferit de un juriu în frunte cu Miguel Angel Asturias, laureat al premiului Nobel, consacră frumusețea, actualitatea și universalitatea sintaxei poetice a acestei estetici a demnității.

Geamăn cu motivul surisului este în opera lui Eugen Jebeleanu motivul ochiului, bazat de asemeni pe o mare tradiție. Să ne gîndim numai, în cultura noastră, la „ochiul-nators lăuntru” al lui Eminescu sau la ochiul înfloriș de culorile neasemuite ale lui Tuculescu. Motivul acesta străbate poemul Elegie pentru floarea secerată. Privirea e simbolul fanteziei creatoare ce stabilește relații imposibile și necesare:

Ochii mei sunt păsări / ce se rotesc și în somn / neavînd decît un rost: / să descopere și altceva / decît ceea ce se vede: / frunzișuri de ape, / zmeură în apusuri, / azură în ochii închiși ai pămîntului. // (La pîndă)

Cea mai adîncă, mai insuportabilă singurătate este, pentru poet, a fi frustrat de a doua privire, cea a iubitei, a soaței, a perechii:

Norul acesta l-am privit împreună / sau era poate altul. / De mi-ai fi lăsat măcar un ochi al tău, / Să privim împreună înaltul. // (Ochiul tău)

În artă, și mai ales în arta modernă, a despărți semnificantul de semnificat, sau, mai precis, multiplele staturi semnificate, este o operație arbitrară. Astfel și ochiul, în poezia lui Eugen Jebeleanu, este, într-o unitate inextricabilă, tîrîmul fermecat al dureroasei nemuriri, neîntreruptă învoacăție a dispărutei în întreaga ei individualitate care nu acceptă obnubilarea, și metaforă a metaforei, semnificat al unor nuanțe intime ale chiar procesului de semnificare. Nu vom intra acum în analiza detaliată a scriiturii sale lirice. Trănscriem, cu o bucurie mereu vie a recitirii, cîteva fragmente în care cele notate mai sus ne-au apărut cu evidența pe care de obicei o realizează versurile sale de limpede adîncime:

Lacrimile mele curg dintr-un izvor / ascuns adînc în neșicarea ta. / Ele se rostogolesc, nu se numără, / nu se privesc unele pe altele. //

Desculțe și oarbe se ciocnesc între ele, / dar, uneori, încremenesc / iscînd un luminîș: cînd tu aparî / și vîi spre mine surzînd prin lacrimi. // (Izvor)

Sau, prin evocarea unui gest de tandrețe atât de personal încît pare halucinant, un apel sugrumat de dor la înțelepciune și la trans-individuațiune :

Cît de cumplit e să te simți lingă, în mine, fără să te văd. / Lipește-ți fruntea și sprincenele de fruntea mea, / așa precum făceam cînd ne jucam de-a bușnița / și cînd și tu și eu aveam deodată patru ochi. / La fel e și acum. Ți-ai inclinat doar pleoapele, / iar eu am patru ochi și văd și pentru tine. // (Alteia lumi)

Și, în sfîrșit, din splendida poezie în care imposibilitatea celui mai obișnuit act real apare ca o răzbunare a unor zei geloși pe hybrisul imaginației :

Îmi străbați toate drumurile, / mi te-nținzi pală-n bărbile cearecănelor. / te ghemuiești în inimă, / o faci să tresară în zori cu bătaia celor dinți clopote. / (.)

Pe toate drumurile vie, / pe cele de pămînt, și văzduh, și de apă. / Ești în mîne și-n afară de mine. / Dar nu poți să deschizi ușa. / (Ușa).

Există însă un tărîm inaccesibil zeilor :

Unde leii de piatră încep să vorbească. / unde pleoapa fîntînilor / refuză cătușa pietrei, / unde surșul / îndepărtează în fiecare seară / masca de fier / de pe obrazul însinguratului / (Întîlnire)

Acest tărîm al libertății, al sincerității și eandoearei, al chipului învingînd masca este lirismul, prin care cuvîntul, devenit vulnerabil și asumîndu-și această vulnerabilitate, metamorfozează rana în surș și în privire, simboluri ale neliniștii creatoare ce înfruntă și desfiide absurdul :

Destînl nu va scăpa / nepedepsit de mine. / (La plodă)

La festivitatea de înmînare a premiului Etna-Taormina, la Roma, Giancarlo Vicojelli a rostit o frază asupra căreia trebuie să medităm : „Dacă astăzi există în Europa o poezie care să recupereze creator poezia avangardei, aceasta este poezia românească”. Este pentru noi semnificativ faptul că, alături de poeți ca Dylan Thomas, Ungaretti și alții, acest important premiu a mai fost decernat lui Tristan Tzara, cel care, la răsrucea a două limbi, a dinamitat limbajul poeziei europene, introducînd, cu gest iconoclast și nervos, nostalgia liberei topici românești și vraja hazardului din attea jocuri solcelorice de acasă în cartezianismul frazei franceze.

Propagarea valorilor literaturii noastre a fost mult stînjîntă de restrînsa circulație a limbii. Astăzi însă se constată ca un fenomen simptomatic sensibilizarea culturilor pînă acum dominante față de aportul, deseori înestimabil, al creației înfăptuite în limbă cu circulație exclusiv națională, problema traducerilor intrînd în centrul atenției. Limba nu mai este acceptată ca o graniță de netrecut. Dacă, de exemplu, poezia a izbutit, prin Eugen Jebeleanu, miracolul de a tîlmăci deznădejdea pînă surș, de ce oare gramatica Mediteranei ar fi opacă la gramatica Dunării? Anul 1971 a început pentru noi cu două mari recunoașteri internaționale : una confirmă, prin premiul Herder atribuit lui Zaharia Stancu, valențele creatoare ale epicii românești, cealaltă, prin premiul Etna-Taormina decernat lui Eugen Jebeleanu, forța liricii noastre. O activitate mai susținută, mai îndrăzneală și mai inteligentă de propagare a scrisului românesc peste hotare ar putea desigur împune și alte valori, clasice și contemporane. Ar fi momentul să ne debarasăm de complexul intraductibilității. Cultura noastră are un timbru specific, inconfundabil, situat la un nivel mai profund decît cel lingvistic. Succesul poeziei lui Eugen Jebeleanu confirmă vocația europeană a liricii noastre.

ALEXANDRA INDRIES

Soarele iertat

Iar mă așteaptă cine nu m-așteaptă
 Miresme cresc pe unde nu sînt flori
 Și numai bezna de-ar mai fi-nțeleaptă
 M-ar confunda cu ziua uneori.

Ce mult înseamnă să te știi amiază,
 Să pui azur la început de lumi
 Cînd vezi privighetoarea cum lucrează
 Pe lacrima în care te consumi.

Vor fagurii de drumuri să se spele,
 Albine fug de anotimpuri verzi,
 Tu să visezi pentru aceste stele,
 Mai mult pierdut, decît ai vrea să pierzi.

Ierți soarele de umbre viitoare
 Pe căi de var doar pașii-s uniformi
 Și-nchis în sinul somnului de sare
 Pe gălăgia razelor adormi

Dar nu e iarbă, iarba e departe,
 Ninsori petrec pe largul dintr-o zi,
 De parcă-ți spulberi noaptea într-o carte
 Și zorii nu te lasă s-o mai scri.

Iar mă așteaptă cine nu m-așteaptă,
 Prea multă lume-i într-un singur eu.
 Și zarea, obosind să fie dreaptă,
 Se face dintr-o dată curcubeu.

Întrebîndu-te

Întrebîndu-te dacă orgoliul are mireasmă,
 Dacă lumina se pricepe la vinătoare,
 Mai poți să te-nțelegi cu respirația.
 Ai la-ndemînă piatră dovedită,
 Cu care urci deasupra lucrurilor,
 Dar fără să te-ndepărtezi prea mult,
 Numai atît cît pot să te asculte.
 Cu preamîndrie te poți socoti
 Rădăcină sau cerb,
 Cu mare grijă însă, fiindcă vîntul
 Te poate-nlocui superb.
 Beteală hotărîtă de mări în devenire
 Îți trece prin pupile ca odihna
 Ori ca durerea mierii prin albine,
 Tu ieși în mină sarea încruntată,
 Și nu știi dacă-i bine !

*

Iubiți-mă!

*Iubiți-mă, am cancer, eu nu vă pot iubi,
Eu vă iubesc prea mult să vă mai pot iubi
Durerea cu singele de gît trece prin zi
Mai am un an pe care azi îl voi cheltui
Iubiți-mă cu porii din marele a și
Eu vă iubesc prea mult să vă mai pot iubi.*

*Iubiți-mă, eu nu cerșesc la nici o stea
Nu vreau bucăți de milă trintite pe podea
Lingă parfumul nopții să mă iubiți aș vrea
Precum din așteptare un vin nebun se bea.
Și mic și trist și vesel iubiți-mă așa
Din timpul vast o lună a mai rămas a mea.*

*Și tu, femeie — șoaptă, strivește-mă-n sărut
Iubește-mă, am cancer și cerul l-am pierdut
Iubește-mă cu ochii de lup de la-nceput
Te iert pentru tăcerea de ieri când nu ai vrut.
În săptămîna asta ce-alunecă-n trecut
Te vreau ca mierea vorbei pe gura unui mut.*

*Iar voi, voi flori perfide, ce zăpăciți aleia
Voi frunza și tu iarbă ce-mi scurmi în piept cu cheia
Voi ape sănătoase și limpezi ca ideea
Azi vreau în ura voastră să-mi răcoresc scinteia;
Nu-mi dați acum iubirea, e timp după aceea.*

*

Pe sub cer noi depășim seninul

*Zborul e-mpotriva aripilor, deci
Aripa consumă pasărea zburînd.
O întortocheată cale a plecării,
Mai plăpînzi ca apa, se înalță puii.
Doar pe unde au trecut aseară lacrimile,
Vine chiuind în pori zîmbetul,
Parcă la o nuntă ar fi stat
În același foc cu lăutarii
Nesigură pornește întimplarea
Dintr-un punct pe care nu-l mai știm
Larg umbrît de flăcări necesare.
Pe sub cer noi depășim seninul
E atîta adevăr aici,
Parcă lingă buze tremură sărut
Între relativ și absolut.*

*

Partidului

*Cerc de copac, horă fără sfârșit,
Nemăsurată, lumina mea te-nsoți
Din străbunul nadir, pînă-n zenit,
Albă negare a nopții, zi după zi.*

*Cerc de copac, vîrstă a-ngemănării
În marile inimi de-adînc și-nșeles,
Înălțimi-ipostaze, sub clopotul zării,
Anii mei se adaugă-n stelaru-ți cules.*

*Cerc de copac, spiră și devenire,
Spic limpezimii, culoarea ta mă culege.
Crezu-mă solar, incendiat peste lire,
Te proslăvește, cîntec de piine și lege.*

*Zori peste glia natală, cerc de copac,
Timp trăgănat pe sub bolta de șoapte,
Cîmpul și munții de dor prin tine prefac,
Pașii lor simpli în poamele coapte.*

*

Motiv de baladă

- De unde vii, îl întrebai ?
 - Din foșnet, se inverzi pădurea ;
 - Dor, zdrumicară izvoarele ;
 - Briul măicuței, arcuiră ploile curcubeul ;
 - Fluieras picurat sub coajă, clopotară fagii ;
 - De sub coapsa noastră, se îmbujorără zorile.
 - Unde sînt cei doi cu turmele, care te-au omorît ?
 - N-a fost decît el și eu,
se plecă piciorul de plai ;
 - Nu l-a omorît nimeni,
se însori gura de rai.
 - Iată, vin la vale,
și-aminti,
Ca să existe
Totul.
Altfel cum ați fi voi,
Cei de
După mine ? . . .
- Vremea cobora din fluier
Cu oile albe ca neaua.*

*

Deși peste munte

Ochii tăi imi povesteau despre albastru
Deși peste munte apusu-și tăiasse berbecii
Pe sub poenile orei ghiceam
Cum noaptea ducea care cu mure.

Rufele depărtării începuseră
Să-și fluture gindul din fagi
În umbra șoptită-a viorilor ghiceam
Cum dorul ducea care cu secetă.

O, cîntec al stelei ce-alungi veverițe pe ramuri
Sub vîrsta ta ne-nmiresmam palmele cu zare,
Gîndind la o ploaie ce ne bătea
Cu setea de albatroși a ozonului.

*

Mînzul ploii

Mînzul ploii iată-l lingă mine,
Scutură din coama străvezie.
Gitul i-l îmbrățișez și-i pun căpăstru
Inserarea mea portocalie.

Mînzul ploii freamătă din nări,
Aburindu-mi dulce pleoapele plecate.
Cum își tremură copitele subțiri,
Nu știi ce-i argintul tău, singurătate. . .

*

Cîntec pentru marți

Totdeauna plouă luna, vezi,
Învelind cu ape golul dintre noi . . .
Te-așteptam cu niște răsărituri verzi
Împărțind în frunze drumul pînă joi.

Te-așteptam pe unde dimineața seundă
Cenușiul nostru îi cernea pe zgură.
Vine depărtarea undă după undă
Cu fîntini albastre-n șanțuri de scursură.

Totdeauna plouă luna, uite,
Îndulcindu-ți părul cîrlionțat.
Dacă treci spre-amiază, inserarea cui te
Clatină subțire, cîmp întunecat ?

Care inserare, mătăsoasă-n păr
Îți îmbracă fruntea în zuluși de ceață.
Totdeauna plouă luna-ntr-adevăr,
Uite, vezi, și nu e decît dimineață.

TAINA

Schiță de Ion Velican

În zadar a ocolit băltoacele stătute, în care apa se amestecase cu reziduurile lăsate de uriașul Demag, intrase prin gardul de sîrmă ghimpată și, crezînd că va cîștiga timp, o luase de-a dreptul, printre macaralele cu ciocul ca de pescăruș, spre baraca vopsită în galben și acoperită cu gudron, în fața căreia un om cu lopata pe umăr se năcăjea în preajma altor doi, izbind cu o cască roșcată din material plastic în genunchi, de parcă ar fi vrut neapărat, ori să-i convingă, ori să-și turtească rotula. Apa îi trecuse peste șireturile bocancilor, noroiul îi îngreuna pașii, buzunarele pufoaicei umflata cu batiste și un ziar împăturit, spinarea i se încovoiașe puțin iar brațele o luau înaintea trupului peste ochiurile spălăcite împinzite cu istmuri de lut și de undeva de sus auzi un strigăt scurt ca de pasăre grăbită, apoi altul din altă parte răspunzîndu-i prelung. Pași pe o scindură scufundată în noroi, de la capătul ei își urmă drumul peste niște cărămizi aproximativ aliniate și în fața barăcii tropîi din răspuțeri să-și scuture noroiul, cu fruntea mult aplecată, cu palmele goale simu-lînd aruncări în jos, doar omul cu cască roșcată mai rămăsese în fața barăcii sub ploaia de toamnă ce se cernea ca prin sită și fără să-și vorbească pe priviră crunt, rotîndu-și ochii apoi peste maldărele de prefabricate, peste zidurile de jumătate crescute pe fundații.

Se uită prin ferestruica pe trei sferturi acoperită cu un ziar îngălbenit apoi se întoarse, trecu pe lîngă omul cu cască roșcată, ezită între două poteci la fel de cîrpite cu scinduri și cioburi de cărămidă prin nămolul irezistibil în care se cufundase șantierul, răsufia greoi, pentru că fugise o bună bucată din drum, un răget grotesc al macaralei uriașe îi atrase atenția, făcîndu-l să se abată din drum pe sub o boltă metalică parcă spînzurată în cer, lîngă care văzu o grămadă de șine scurte și bare rotunde — toate reci și neprimițoare — obligîndu-l să cotească la stînga pe lîngă o groapă cu var unde o femeie bărbătește îmbrăcată agăța un mîncioc și o mistrie în buza unei găleți legate la capătul unei funii.

Ultima dată îi văzuse la blocuri împreună cu o femeie, cu siguranță nevastă-sa, și trei copii cărînd o dună și un cărucior de aragaz, era poate unul din noii veniți, arțăgos cu maiștrii și inginerii, omul cu ochii adînci, cu fața înnegrită și bărboasă, omul de tinichea, ce rămăsese acum în urmă să-și bată genunchii cu cască roșcată în fața ușii scunde și descleeiate, cu tocul negeluit și cu clanța de alamă stricată, nu-l suferea de cînd cumpărase cap de porc și se clorovăise cu măcelarul, și el după aceea simțîndu-i firea îl evitase, îl ocolise cu bună-știință numărîndu-și pașii care trebuiau să aibă un rost anume. Ocoli hala, mai bine zis scheletul ei, în care cineva bătea apă fierdă în joacă, simți o șuviță de apă trecîndu-i peste bocanci și se feri de băltoace, făcînd pași mari, pe vîrfurile picioarelor, apoi se opri într-un loc, presărat cu rumeguș, în apropierea unei mese prelungi pe care lăcătușii și instalatorii așezaseră țevi, cîneapă, un bomfaier, un aparat de filetat; n-avea cu cine vorbi, omul său trebuia însă să fie pe undeva prin apropiere, căci domnea o disciplină destul de severă, care se întrona de obicei numai în prezența sa. Puse mîinile în șolduri și privi în jur, cu picioarele puțin depărtate, înghiți simțînd în gît un gust acrișor și dulceag de lămîie scaldată în ceai; dincolo de gardul de sîrmă, desfăcut pe jumătate, văzu un maidan și un drum pe care gonia un tractor cu o remorcă urmîndu-l alandala, simți umezeala întepîndu-l deasupra genunchilor, dar nu se zgribuli. Ci înfruntă burnița cu tîrie, adunînd în priviri un întreg inventar de șantier: drugi de metal roșcovan, calupuri de diferite mărimi, rogojini peste gropi albeicioase, automacarale, un furtun întins peste băltoace, o poartă trîntită la pămînt, un closet din pefeleu pe care cineva scrisese cu vopsea albă: „Turi 71”, basculante, suportii din oțel pentru prefabricate, stîlpi provizorii cu izolatori spații pe care cineva înfășurase sîrmele conducătoare de electricitate, un transformator într-o lădiță agățată ca o insignă pe un stîlp aplecat, pe ea înscrisă: „Pericol de moarte”, blocuri hexagonale de beton, așteptînd să fie

plantate pe viitorul traseu al macaralei uriașe, magazii de ciment, nisip și metal, lemn și sticlă, magazii auxiliare și altele. Muncitorii păreau puțini și te-ntrebați dacă ei singuri, ei înșiși și când, făcuseră toată acea muncă titanică, pentru că în aparență se mișcau fără rost de colo pînă colo, sau sus pe vreo scelă, pe vreo bară metalică, singuratică, vorbeau puțin iar atunci cînd vorbeau strigau de departe unul la altul, aveau pete de var și rugină pe salopete și pufoaice, și în timp ce lucrau cu brațele se gîndeau cine știe unde își zise el, nu se poate altfel, omul e om, trebuie să se gîndească mereu la sine, la drumul spre casă, la femeia lui, la copii, la dările casei, la cei bătrîni de la țară, la boli și cîteodată la primăvară, în flori, la iarbă, la întîmplări de demult, la ceea ce alții le vor fi povestit rezemați de vreun par. Pe deasupra șantierului trecu în salturi scurte un stol de grauri, care făcu un viraj, revenind, apoi se îndepărtă pînă ce nu se mai zări, el îl urmă cu privirile, se gîndi la drumul celălalt, pe care se va întoarce, își punctă evaziunea cu o aplecare a frunții, în pămînt, scuipă ascuțit într-o parte, încît cei tineri din apropiere nu-l băgară în seamă, de altfel se adunaseră cap în cap la marginea „mesei” în jurul unui pachet cu halva, mîncău și pălăvrăceau. Gustul acrisor-dulce, ce-l stăruise în gîtlej, deveni amar și scuipă tot mai des, părăsind ridicătura presărată cu rumeguș pe care se orpise; de sus, de undeva căzu din cofraj o scîndură îmbibată de apă care izbi cu un capăt o rangă la cîțiva pași de sine și cineva din altă parte strigă blajin: „Nu cunoști protecția muncii, ai?” dar el se prefăcea că nu-l aude, pentru că era posibil să nu i se fi adresat lui, ci aceluia de sus, care nu fixase bine cofrajul, vreun gură-cască proaspăt angajat.

Steaua din virful unei macarale, pe care o văzuse strălucind noapte de noapte, lăsînd să se creadă că acolo sus, cineva, se mutase într-un cuib numai al său, pe o pernă de nor, acum părea o jucărie lipsită de semnificație, prinsă ca un broș, accidental sau provizoriu, în capătul scheletului metalic, își coborî privirea de la ea ca să vadă pe unde pășeste, într-adevăr, trecea pe lîngă un canal adînc pe fundul căruia văzu tuburi cilindrice de beton și peste care cineva pusese de-a curmezișul o punte îngustă, dar el sări peste canal și se afundă cu bocancii în săpătura proaspătă și lipicioasă.

Laner, maistrul cel blond, găsise într-un astfel de canal vineri dimineața un ciine lup așteptînd cuminte cu capul pe picioarele din față, de parcă acolo, în fundul pămîntului fi era casa; rîncea la cei ce se apleceau peste groapă să-l vadă și nimeni nu știa al cui este, doar spre amiază a venit un om cu haină de piele și a întreat: n-ați văzut un ciine lup? apoi aflînd unde ajunsesse animalul nu s-a mirat, s-a apropiat de el, i-a pus o scîndură lungă pe care să poată ieși la suprafață și prinzîndu-i o zgardă i-a spus lui Laner: pe macaragiul Topală să nu-l mai așteptați și plecase ca și cum știa el ce știa și deocamdată alții nu aveau acest drept, doar Laner încuviințase plecîndu-și capul nu cu tristețe, ci îngrijorat. Aici, între canale, nu fusese depozitat nimic, era neted și se vedea colțul ierbii ieșind prin poighița subțire de apă, iar dincolo de pămîntul escavat un băicîndru alerga cu o roabă goală și privind mereu în fața ei zise, pe cine cauți nea Bratule, dar Bratu nu-i răspunse, ieși dintre canale și înțelese că ocolise hala cea mare ajungînd iarăși în fața bîrăcii vopsite în galben, de care se apropie din nou, bîtu la ușă dar nu răspunse nimeni, încercă s-o deschidă dar era încuiată, neliniștea se furișă din adîncul său tot mai mult dezvelindu-și teama și nerăbdarea deghizate într-o lungă și blîndă așteptare. Banca din fața bîrăcii — o scîndură bătută pe doi pari înfipti în pămînt — îl îmbia să se așeze și el, aplecîndu-se frînt, își acoperi genunchii cu palmele bătucite tremurînd ușor și nepăsător la burnița rece, continuă, ce îmbrăca acea zi în cenușiu apăsător, simțea în suflet o bătaie scurtă, vlăguită, dar nu lipsită de speranță, înădită stîngaci cu alte căutări și neliniști izvorîte dintr-o noapte nedormită. Singurul căruia îl putea mărturisi era inginerul, dar el era de negăsit și ploaia creștea în intensitate, totul părea pustiu, doar din cînd în cînd cîte-o basculă verzuie intra în goună pe poartă și se oprea după ce secăbăltoacele de noroi în spatele șantierului, de unde ieșeau pe drumul cel vechi al maidanului așteptîndu-se una pe alta și aliniîndu-se în depărtare ca un cîrd de cocori. Se elătina pe bancă, cu tot cu ea, lărgind gropile în care fuseseră înfipti parii, lăsîndu-se pe spate anume, făcîndu-i parcă plăcere continua lărgire a gropilor în care o mină chibzuită de gospodar plantase cu bune intenții banca, acel obiect atît de puțin necesar pe un șantier, dar pe care mulți se așezau în ziua de plată cînd femeile veneau cu sacoșele goale prin gardul de sîrmă și apoi ieșeau înaintea bîrbaților, pe lîngă portarul cel nou, făcînd glume și arătîndu-se mai vorbărețe ca de obicei, dar Bratu trecu lute peste imaginea lor și se gîndi că n-ar fi rău să-l afle

cit mai curînd pe inginer, să-i mărturisească, dar asta în mare taină și neîntîrziat, acum pînă cerul era încă cenușiu, pînă cînd răul nu se va fi produs, pînă cînd inima sa zbuciumată spera, pînă cînd vocile nu se făceau auzite. Simțea bocancii prea largi, pufoaiea la fel, încît apa fi pătrundea cu ușurință pe gît, un chin ușor plutea peste șantierul regăsit undeva la capăt de lume cu lucrurile sale deserecheate și urlete, acum tănuitoare, dar nu starea vremii și greutatea umerilor fi îngreuna pleoapele, ci nesomnul de-o noapte, nerăbdarea de a-l întîlni pe inginerul Costea, neliniștea aceea mică de sub clavicle, ce, uneori îl creștea nespus de mult tulburîndu-l, grăbindu-i pașii, oprindu-l la mijlocul unui gest. Unul dintre cei trei de la masa de filotat aruncă în canal un ghemotoc de hîrțile, apoi se întoarse probabil, spunînd ceva că ceilalți doi izbucniră într-un rîs prostesc, așa i se părea lui Bratu, apropiîndu-și genele una de alta — semn că voia să înțeleagă ceva din povestea asta știută poate doar de trupul inert al mașinilor și pilonilor de beton înfipti undeva pe acest pămînt — dar nu, fiecare viețuitoare ce se aciuase în incinta șantierului putea să știe ceva care să-i alunge îndoiala, semnul întemeiat sau neîntemeiat al unei crime posibile care să zădărnicească efortul acelor oameni învățați cu tihna neobositelor zile, cu fapte și planuri menite să înalțe sufletele ca pe ceva nespus de omenesc.

Ochii i se deschiseră mari, ca și cum adevărul era privit în față, trupul își struni mușchii cu hotărîre, pentru că, acolo în partea dreaptă, la aproape două sute de metri, era omul cu mantaua pînă la pămînt, cu pîslari cenușii care stătea în față unei ferestre minuscule, însemnînd cu litere și cifre nesigure vehiculele ce intrau și ieșeau pe poartă, era omul ascuns, ca și accia care dealtfel măsurau văzduhul sus, undeva sub cer, unde proiecte înimaginabile prindeau contur în fier și beton spre care porni la început hotărît, apoi ezitînd, nemaiîntinînd cont de noroi și băltoace, ca și cum acestea dispăruseră ca prin minune, vedea șantierul alb, adică nins ori acoperit cu praful unui deșert, schimbîndu-și forma de jos în sus și de sus în jos, pe verticală mai ales — un trup fantastic, de pușni înțeles. Acum portarul devenise un ciot, o dihanie care trebuia urîtă fără motiv, trebuia bănuită, alungată, căzuse din nord cu brațele încrucișate și fără să se știe cine-l instalase s-au trezit spunîndu-i noroc uico, dar mai întîi trebuia privit în ochi, trebuia ca un alt Bratu să-i dea tircoale, trebuie să-l audă înainte de a-l îngrijora, trebuia prins de umeri și ascultat sau împins de spate și lovit cu bocancul, ei el paznicul poate era o dihanie mai înțeleaptă decît o arăta calligrafia imbecilă asternută cu creion chimic într-un registru liniat cu roșu și cu coperti tari dungate în verde.

Un cîrd de patru băietăndri trecură pe lîngă Bratu cu tîrnăcoapele pe umeri, conduși de unul tot tînăr, dar cu înfățișarea mai aspră, cu un fular alb ca spuma peste pufoaiea soioasă și cu minciile scurte, dar Bratu nu-i băgă în seamă, i se părea că drumul său e fără sfîrșit și cei dimprejur înfăptuiseră un complot împotriva sa, dar că în același timp alții îi urau pe aceștia, dar nu puteau face nimic pentru că stăteau agățați de nori, pe schele și grinzi, și nimeni nu i-ar fi putut crede că au văzut sau că știu ceva demn de interes, erau clipe tulburi, în care panorama șantierului părea nespus de lălită, într-un vid dureros, căci într-adevăr, ceva îl durea, îl trimitea mai iute spre o împlinire sau certitudine, și abia atunci va putea să se întoarcă cu privirile pline spre barăci și hale, spre macarale și beton ca spre o casă viitoare în care griul se va fi transformat în oțel, grijile în rigoare, bucuriile în certitudine.

Cu un an în urmă, aici era un maidan cu gropi de gunoi unde se descărcau mașinile de salubritate huruind de parcă ar fi coborit din cer pe un drum pietruit cu grohotiș, mai tîrziu, spre toamnă, s-au ivit escavatoare și niște tractoare cu pluguri aplicate pentru nivelări, au duduît înfîngîndu-și diarele de fum în nori, oameni treceau pe drumul de alături spre cartierul periferic G. și ziceau fără să se mire „alt șantier”, unii învățați cu liniștea pustie sculpau printre dinți și comentau fără ecou „Nici-o brînză...”, dar Bratu venise la sfîrșitul iernii, cînd fusese turnată fundația și nimic din toate acestea nu mai erau actuale, se obișnuise săpede cu împrejurările fără întîmplări, cu birtul de la drumul mare de lîngă fabrica de cărămidă, cu oamenii aceia atît de diferiți, care rămăseseră într-un fel mercu străini, pentru că, i se părea lui, fiecare strîngea într-o grămăjoară bucurii pe care el nu le lua în seamă iar în vară, cînd își ridicase calificarea, se simți detașat de vorbele aruncate la întîmplare ale tovarășilor de muncă, pentru că el căuta în fiecare din ele un sens fără echivoc, autentic, însă propriile-i exigențe aveau să se întoarcă împotriva-i, ca un bumerang.

Învăluși ghereta cu ură, se aplecă la gemuleț punind cotul pe pervaz, îl privi în ochi adânc, ca niciodată, sfredeliitor (colțul gurii îi tremura ușor), dar cel ce purta manta și pislari îi zimbi blajin mutînd din stînga în dreapta registrului deschis șapca sa jerpelită de paznic, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca și cum munca decurgea firesc, ca și cum l-ar fi întrebant „pe unde ai intrat, azi nu te-am văzut, știu eu, dar ce mai, vezi că știu?” Bratu își potoli ura fără să se înțeleagă nici pe sine, își privi bocancii terfeliți de noroi, apoi se îndreptă de spate și zise „Merge treaba, merge?” dar nu așteptă vreun răspuns, ieși pe poarta mare făcută din bare subțiri de fier încrucișate și sudate din loc în loc. Acum, își zise Bratu, totul e să privească în urmă, și cum se îndepărta de șantier privea înapoi, acolo unde viața însemna drugi de metal roșcovan, calupuri și rogojini peste gropi albicioase, automacarale și suporturi de oțel pentru prefabricate, blocuri hexagonale de beton, magazii, brațe neînfrînte, speranțe, lucruri ce-l apăsaseră cu taina strecurată între ele și oameni, între ele și un singur om — marca sa neliniște — dar care acum deveneau uniform, un fel de împăcare cu sine, un fel de amînare.

*

*Pământ cu trupuri : frăgezimi de floare
Din lut și oase strămoșești — ești stincă,
Înnalt cioplită-n munți, netrecătoare —
Un vis etern de peșteră adincă.*

*Ești apă. Pură, primenită încă
În ploi și-n singe : lacrimă în soare.
Un curcubeu de rouă și sudoare
Și-un fruct, când gura-o soarbe și mănincă.*

*Ești aer proaspăt. Rază idolatră
Văzduh și cer, furtună și mărire.
Un vint de șapte săgetate-n piatră.*

*Ești foc și stea, tu patrie, iubire
În spuza cald-a umbrelor pe vatră
Și-acest prezent lansat în nemurire.*

*

*Nu voi mai dormi niciodată.
Mi-e teamă de vis.
Acolo o lume se naște invers,
Tăcerile zilei izbucnesc în hohot,
Nu știu ce bătrîn se recompune
În mine alunecînd rece.
Nu știu ce lupi am pierdut
Și-atunci îmi dau tircoale înarmați.
Trebuie să rămîn treaz
Pînă cînd vor dispăre toate culorile,
Acest dar al tuturor dimineților odihnitoare.
Totul trebuie văzut, înghițit.
Somnul, memorie subversivă.
Vreau să mă tai în alb-negrul exterior,
În oțelul real și elastic.
Mi-e teamă de cele ce-n mine trișează,
De miresme, de armăsării gălbui, fumigeni,
De prefigurări, de amintiri,
De ceea ce descleștează dinții diferențînd
Ziua de noapte.
De ceea ce m-ar putea despărți de marele rest.*

O ÎNTÎMPLARE LA ASFINȘITUL SOARELUI*)

La mănăstire începură să sune clopotele și primele lor dangăte sfărîmară brusc pacea desăvîrșită a întinderilor adormite sub cerul primăvăratec. Era cet, nu se simțea nici cea mai mică adiere de vînt, cum rar se întîmplă în acest anotimp, nu se mișca nici o crenguță, nici un fir de trestie și soarele trecut binisor de chindie, aproape de apus, aprindea învăpăieri orbitoare în oglinzile ochiurilor de ape, ale băltoacelor și mlaștinilor cu stufărișul uscat al toamnei trecute, amorțit, fără pic de legănare. Bîrzava revărsată înainte cu vre-o săptămînă, își retrăsese apele, gălbui și tulburi încă, în albia întortocheată, însă lăsase peste toată lunca din jur o puzderie de ochiuri, de bălți și mocirle, pînă departe la poala pădurilor care începeau să urce costișele spre dealurile treptuite pînă la capătul zării, ale Vîrșățului.

Gheorghe Boariu, după ce ieșise dintre cocioabele satului mînăstiresc, apucase nu drumul ce șerpuia printre bălți și lacuri, lăsînd în stînga priveștiștea întinselor lanuri de grîne, în Lanca Birdei, ci o potecă ce urmărea de aproape o dîlmă închipuită pe malul Bîrzavei, printre stufuri și sălcii pletoase și care fără să atingă Berecuța, ieșea de-a dreptul la fișia îngustă de pămînt ce îngăduia, ca printr-o poartă, intrarea în Gătaia, printre lacurile pline de stuf și păsări sălbatice, formînd mai ales în sezonul acesta, o barieră de netrecut în partea de sud a satului. Mergea cufundat în hăul gîndurilor, cu capul în pămînt, și călea apăsat cu opincile cu gurgulul înalt, ca ale cărășenilor și cu nojițele cirpocite și înodate din bucăți, înfășurate cruciș-curmeziș peste obielele cu dungi roșii, tot ponosite. Cămașa de lăor, nu prea curată, atîrna în față mai jos de genunchi, iar în spate prinsă mai sus sub prașchia cu alăturile ruginite și pielea năpîrlită. Purta un pieptar de miel, desfăcut la un număr, peticit și unsuros; pe cap avea o căciulă, cîndva neagră, acum roscată, ca mîncată de rugină. Nu era prea înalt, și cum umbla puțin aplecat de spate, părea și mai mic, și gălbejit. Să fi tot avut 40 de ani, dar fața brăzdată adine de un labirint de cute și șuvițele de păr surii ce ieșeau de sub căciulă, îl arătau mult mai bătrîn. Pe umăr, cu balerul înfășurat pe un băț noduros, se bălăbănea straița goală. Nu avea nimic deosebit, era unul din multele mii de țărani necăjiți, care băteau drumurile Bănățului pe acea vreme. Dacă ne-am oprit asupra lui, am făcut-o poate mai mult pentru faptul că este cel dintîi personaj care ne apare în această povestire, și nu fiindcă ar avea un rol deosebit în urzeala întîmplărilor, pe care le vom povesti. Dimpotrivă, prezența lui va fi de foarte scurtă durată, ca și a multor alora, care vor apare așa, pe neașteptate, de pe un drum sau dintr-o întîmplare, în cercul atenției noastre, falnici sau umiliți, buni sau mîrșavi, dragi sau urîți, și tot așa pe neașteptate se vor destrăma în neant, lăsînd în inimile noastre milă sau jale, ori ură și scîrbă, la fel de trecătoare. Așa au fost vremurile acelea, cu multe treceri neașteptate și neprevăzute.

Omul mîncecase de dimineață la mănăstire, să-și rînduască anumite treburi, ce avea cu sfințeniile lor pentru niște pămînt, ce-l ținea în parte din moșia mănăstirii.

— Adecă, la drept vorbind — gîndi omul — pămîntul acela nu era al mănăstirii, era pămînt strămoșesc, luat din spaîlulugul lui spaîla Ibrahim, și dat lui moșu-său — din porunca marelui vizir Rami, fie-i țărîna ușoară! — de mult, în altu veac, cînd marele vizir a împărțit pămîntul la toți ralații din țara Bănățului; cînd însă au venit oștile Împăratului de la Viena, de au cuprins toată țara și pe turci i-au scos, acu vreo douăzeci și cîțiva ani, au adus alte rînduicli. Mai întîi și întîi au pus fișpani de-ai lor, care au tocmît felu de fel de porții, de robote, de zeciuceli, de bunul Dumnezeu le mai știe doar de capăt. Apoi au adus neamuri străine din țara lor, de i-au

*) Fragment din fresca istorică „Căpitani”.

statornici ai și le-au dat case și pământuri de unde au vrut, fără să mai întrebe dacă acele case și pământuri sunt ale cuiva, sau nu. Las-că, nici pe aceștia nu ar trebui să-i osîndim, că n-or fi plecat ei de prea mult bine din țara lor și au venit aici la sărăcia noastră.

— Apoi după ce chinejii noștri au ridicat din nou acoperișul mănăstirii noastre, care arsese în vremea războiului, au poruncit ghineratul lor cel mare din Timișoara să fie aduși aici călugări din Țirviia, pe ai noștri i-or alungat, spunînd că mănăstirea ar fi fost cîndva a lor, cu toate pămînturile și satele din jur. Așa au luat pămînturile oamenilor, moștenite și muncite din moși, și călugării le-au dat apoi oamenilor să le luere în parte, adică două părți mînăstirei și una omului. Și pe lîngă asta mai o sumedenie de robote. Cu mîinile și cu vitele. Apoi daruri și cîte și mai cîte, bașca apoi ale împăratului, de nu le poți împlini să lucrezi ziua și noaptea dela sfîntul Vasile și pînă la Anu Nou.

— Și tare năpraznici mai sunt sfinții lor, călugării; pentru o nimica toată, fiindcă astă toamnă au scăpat boii în otava mînăstirii, pentru două guri de iarbă, a trebuit să le dea cinci merțe de griu, bașca un porcel la Crăciun, și acum cel dintîi miel, bineînțeles cu cîrcegele de răchie cuvenite. Asta pentru iertarea păcatelor boilor bagsama!

— Dar acum măcar sfinții lor nu s-or ales cu nimic din circiagul de răchie, că decum a intrat pe poartă, l-au luat în primire străjile de cătane, și după ce i-au cotrobăit prin straiță, de miel nu s-or legat, dar i-au luat circiagul; degeaba a blîguit el, că sfinția sa Ighumin și cuviosul Pava, cătanele nici nu s-au sinchisit, ba unul i-a mai dat și un picior la spate și l-a împins cu straița golită de merinde și cu mielul pe umăr, spre chilii. Cînd a ajuns la sfinția sa Pava, cel cu socotelile și rînduiala averii mînăstirii, acesta s-a cam boldit urit la el, că a venit fără răchie, dar după ce l-a lămurit împlinirea cu străjile, s-a mulat și a dat din mîini a nepuțință.

— Ce să faci, așa-s vremurile! că vezi, că avlia sfintei mînăstiri e plină de cătane, de ne mîنینcă și urechile. C-apoi tocmai acum a v-o apucat căpietu, și pe voi, pe valahi, d-ați început rîzmiriță...

Cuviosul Pava vorbea moale, dar în ochii cenuși și șiroți îi scăpărau scînteii de minie.

— Ba să ne ierți, cuvioase, că noi nu știm de nici o rîzmiriță: că noi ne plătim și porția către împăratul și datoriiile către sfinții mînăstire și nu cîrtim nici împotriva lui Dumnezeu, și nici a sfinților. Or fi niscai-va nărozi, s-au auzit, pe la Dunăre, care s-or înhăitat cu turci, d-au făcut felu de fel de treburi lotrești pe acolo, dar noi aici nu știm nimic din toate alea. Ne ducem greul și necazurile cum putem, și nu ne prîndem noi, bieți necăjiți, cu stăpînirea și treburile celor mari.

— Dar cei cîțiva tilhari, care astă iarnă, cînd a venit la voi domnul finanț Porucic cu douăsprezece cătane să scoată porțiile dela oameni, au sărit asupra cătanelor și i-au izgonit din sat, iar pră domnul Porucic l-au bătut măr, de abia a scăpat cu capul spart și cu o mînă frîntă pînă la mînăstire, aia nu sînt tot de-ai voștri? — zise cuviosul pe un ton aspru, fără să caute să-și mai ascundă minia. — Acum zac în podrumul sfintei mînăstiri și au să fie judecați după fapta lor — mai adaugă cu o crispăre de zîmbet rău pe față.

— Apoi să ne ierți cuvioase, — răspunse umil omul, — că aia de cînd is ei tot zăluzi au fost, că unii dintre ei, se spune, că ar fi umblat și cu Stoia — căpitanul cel mare — că au lipsit mai mulți ani din sat. Dar noi nu avem nici în clin, nici în mîinecă cu el, că tot satul nostru au fost întotdeauna oameni de omenie și cu frica lui Dumnezeu, — se lepădă de ei umilit și fătarnic.

— Ce căpitan, de unde l-ați mai seos și căpitan pe acel tilhar? Harambașă de lotri, asta a fost! Și așa a și sfîrșit-o, în ștreang cum se cuvenea unui ucigaș, ca el! — se răsti furios cuviosul.

— N-a murit de ștreang, ci de plumbi — gîndise el să-i răspundă, dar judecase că-i mai bine să tacă, să nu-l ațîțe.

Cuviosul pipăi mielul și-l găsi gras. Se mai lumină la față.

— Du-te la fratele Toma la cuină și-i mai ajută ceva pe acolo, că are de lucru, de nu mai știe de capul lui. Că are atîtea guri de săturat. — Omul se plecă, sărută mîna întinsă, făcu o închinăciune adîncă și ieși. Porni încet spre șopronul de scînduri, unde într-o despărțitură largă, fratele Toma trebăluia de zor lîngă o vatră enormă, plină cu pirostriei, cu cazane, cratiți, oale și tîngiri; doi soldați aveau grijă de focuri și vreo trei femei din sat împlineau grăbite porunciile lui Toma în jurul calelor și cratițelor.

Cînd acesta îl văzu pe Gheorghe cu mielul, zîmbi larg și strigă vesel :

— Blagoslovită fie-ți calea, frate Gheorghe, că ne aduci tocmai ce ne trebuiește : astă seară sfinția sa așteaptă oaspeți la cină și-am vrut tocmai să trimit la păcurarii noștri după un miel. M-ai scăpat de o grijă.

— Dar cum, doamne iartă-mă, — își făcu cruce omul — miel fript acum în postul mare ?

Fratele Toma își mușcă buzele, apoi se încruntă urît la Gheorghe.

— Ce, tu ești beteag la cap, de îți inchipui că noi ne-om spurea cu dulce acum în postul sfîntei Învieri și mai virtos într-o sfință vineri, ca cea de azi ?! că noi în zilele astea nu luăm în gură mai nimic, decît o bucată de azimă și o oleuță de apă, iar sfinția sa Iguminu nici alt, că pînă la asfințitul soarelui nici apă nu ia în gură. Mielul și mîncărurile astea sunt pentru oaspeți, ofițeri de credință catolicească, și Paștile lor, ști că au fost duminică, așa că ei mîncă de dulce. Ptiu ! auzi ce bînuială ! du-te omule la părintele ieromonah să te citească, vezi că nu ești în toate apele ! — se răsti la urmă aspru de tot, amenințîndu-l cu un linguroi, ce-l avea în mînă.

— Ieși afară și te cară de aici, nebunule ! pînă îți-e bine ! auzi ce vorbă ! ieși odată ! — Omul își luă de jos bățul cu straița și ieși pripit, să piară cît mai iute din fața miniei fratelui Toma. Cînd ieși de sub șopron o fetișcană, slăbuță și ofilită, îi veni în față cu o tavă cu niște oleuțe și un ulcior gol. Vru să-i fac loc să treacă, dar fata se opri și rosti cu glas moale :

— Sărutmina uica Gheorghe — și își lăsă privirea smerită în pămînt.

Abia acum, după glas, o recunoscu pe Anuța, fața mai mică a lui vărú-so Alexá, care zăcea și el cu ceilalți, în podrumul minăstirii.

O cuprinse de umeri și se uită lung la ea.

— Ce-i cu tine fată, ești beteagă ?

Fata dădu din cap a tăgăda și ochii i se înrouară.

În momentul acela fratele Toma ieși mînios de la treburile lui și se răsti la fată :

— Ce-mi stai cu toți pîrliții de vorbă ? hai, vino repede, că te așteaptă sus ! și tu cară-te în drumul tău !

Fata fugi speriată în șopron, urmată de fratele Toma : omul nostru se uită lung după ei. Nu se putea dumeri nimic.

— Ce-o fi cu fata asta ? — se frămîntă omul — la Crăciun împlinise cinsprezece ani, fusese o mîndrețe de fată, năltuță, cu obraji ca piersica, cozile pline de culoarea galbenilor turcești vioaie, neastîmpărată, ca o veveriță... Parecă e o floare arsă de brumă. Umerii obrajilor ieșiți, ochii-n fundul capului, privirea rătăcită parecă mereu speriată... de-ar vede-o Ianăș Dascălul !... De dragă ce-i era, îi făcuse și un cîntec... dar acum și el zace în podrumul minăstirii — gîndi omul cu amărăciune.

La sfîrșitul lui ianuarie, în cîteva zile după ce cătanele îi ridicaseră, pe cîți i-au mai putut dibui, dintre cei care făcuseră tărăboiul cu finanțul și cătanele ce-l însoțiseră — într-o seară venise vorbă de la Iguminu că fiica tilharului Alexá precum și încă trei neveste, tot tinerele, ale altor trei tilhari, ce fuseseră închiși, să meargă la slujbă minăstirească. Vorbă fusese a poruncă, adusă de cătane : aceștia abia dăduseră răgaz fetelor să-și adune ceva haine, le urcaseră pe toate trei într-o căruță și au pornit în goană cu ele spre minăstire. A patra, Lena lui Iancu Gașpăr, cînd a văzut cătanele intrînd pe poartă, a sărit prin fereastra dinspre grădină și s-a pierdut fără urmă. De atunci nici n-a mai văzut-o nimeni în sat.

Pe cele două neveste le-au trimis acasă după vre-o lună, însă pe Anuța, cu toate rugămintele maică-si, nu au vrut s-o sloboadă nici pînă acum.

Gheorghe Boariu se opri în loc și duuse mîneca stîngă la ochi, ca să ștergă pînza ușoară, ce-l încețoșase vederea și privi ca trezit din vis în jur. Soarele mai era ca de un stat de om deasupra orizontului, dinspre luncile Bîrzavei un vînt ușor învălura stufurile. Orăcăitul asurzitor al neîntrerupt al broaștelor din toate mlaștinile sfărîma parecă în țîndări pacea blîndă a amurgirei. Porni mai departe și licoana fetei îi reveni iarăși în minte.

— Ce-a făcut cu ea Iguminu ? Crucea mamii lui de față sfințită ! — în scapă cu glas gîndul înverșunării. Dar la auzul glasului propriu se opri speriat și privi împrejur să vadă de nu l-o fi auzit cineva. Nu se zărea nici țipenie de om, cît cuprîndea cu ochii, doar vîntul fișia încet stuful și broaștele orăcăiau turbate. Porni și încercă să-și dea altă cale gîndurilor.

— Zvonuri, zvonuri umblă, parecă aduse de vîntul ăsta ușor de primăvară. Încă de pe la Zăpostitul ăl mare, cînd începuse să se topescă neaua prin lunci, se porniseră vorbe, tănuite, din sat în sat, dela om la om, vorbe șoptite la început cu

ferenă, apoi de-o vreme încoace rostite, cu glas din ce în ce mai tare, arțăgos chiar pe la clăci și la crijme.

— Turcii i-au bătut în Sîrbia pe ghinerarii împărătești și acum pornește înălțimea Sa Sultanal cu toate oștile sale, câtă frunză și iarbă, împotriva împăratului. Au și cuprins cetatea Rîșavei și au intrat în Bănat. Au răpezit cete peste sate și au pustit valea-Dunării. Dar aici e și altă socoteală. Cetele de turci sînt puține. Și nici alea nu prea-s turci. S-au sculat harambașii noștri. Și satele s-au pornit în năvală de pîrjol. Fierb munții și codrii mai pînă-n Almaj. Cătanele împărătești de la străji au început să dea dos și fug încoace, spre pustă...

— Mai este și alt zvon. Tot de pe la sfîrșitul iernii au început să umble prin sate niște români cu port și grai strein. Se șoptise că-s curuți de-ai lui Racoți Craiul. Ce-au urzit, ce-au năvădit, fișpanii n-au simțit nimic. Nici cătanele. Dar acuma se știe că înălțimea sa îl aduce cu dînsul pe Craiul Racoți Iosif, să-l facă domn și stăpînitor peste Ardeal și toată țara Bănățului. Harambași și căpetenii de la noi s-au dus la el în tabără la Vidin. Au jurat credință. Au primit staguri și arme; s-au întors căpitani. S-au astrîns oamenii și-au pornit război cu cătanele împărătești.

— Zvonurile aduc nume. Unele cunoscute și grele. Doi frați Mohari prin codrii Ducecii au un răghîment întreg, și-au împărțit oamenii sub patru staguri. Brenea, om în amiaza virstei, chibzuit, inimă de fier; Iacob, pe Cărașu, năvalnic ca viforul! și alții.

— Să mergi cu ei pînă la capătul pămîntului, povestea Pavel Dărăbanțu acum cîteva seri la oamenii strînși la un ciocan de răchie în crijma lui Moisa Jidovu.

Aci își aduse amînte de ceva, se opri și se pipăi la obeala din dreapta, unde-și ținea cuțitul și unde simți serisoarea ce-i fusese dată în samă. Cînd a pornit să iasă din avlîa minăstirii a trecut pe lângă hambarul cel vechi, unde acum erau sălășluiți soldații împărătești. Jos erau podrumurile, cu ferestruici mici de tot, lângă pămînt, zăbrelele cu fiare groase. Cînd a trecut încet spre poartă de la o ferestruică din astea a auzit un glas șoptit:

— Vere Gheorghe stai! apleacă-te și fă-te că ți s-a desfăcut nojița de lu opineă. Ascultă, sînt io, vîru-to Alexa, de cînd ai intrat în minăstire te pîndesc.

Gheorghe s-a oprit și s-a uitat repede împrejur; straja de la poartă privea cu ochi lacomi în urma unei mueri, ce mergea legănîndu-și cătrînta pe șoldurile largi pe ulița satului minăstiresc. Cîteva cătane stăteau în fața cuinei de vorbă, fără să aibă grijă lui. S-a lăsat, bodogăind ceva, pe genunchiul stîng și a început să trebaluiască la nojița de la piciorul, dînspre zid.

— Ascultă Gheorghe — urmă glasul, — îți arunc o scrisoare, ascunde-o în obeală. Să-l cauți cum îi ști pe Pavel Dărăbanțu și să i-o dai, că de asta atîrnă viața noastră! Na! ia-o și du-te!...

Gheorghe Boariu a prins hîrtia împăturită și a pus-o în obeală, lângă cuțit. A pornit apoi agale spre poartă. Straja l-a oprit cu un semn, apoi a strigat ceva în limba lui spre grupul de cătane, ce stătea în fața cuinei. Un subofițer din grup s-a uitat spre el, apoi a făcut semne strajei să-i dea drumul.

Mergera acum cu pasul iuțit, căci soarele sta gata să apună, și el mai avea ca o jumătate de ceas de drum. Se gîndea, că oare unde are să dea de Pavel Dărăbanțu, căci asta de-o vreme umbla ferit, că-l căutau cătanele. Se zvonise ceva despre el, că ar avea legături cu cei doi frați Moharu, dar astea puteau să fie numai vorbe scornite de oamenii împărătești, care îl bănuiau că el ațîțase răfuiala cu finanțul, dar nu putuseră dovedi nimic. Acum însă, după vorbele lui Alexa și el înclina să creadă, că zvonurile au simbur de adevăr. Dar oare cum are să dea el?

Cînd ajunse la locul unde cărarea iese la drumul mare, soarele începuse să asfințească. Un stol de rațe trecu pe deasupra lui spre bălți, și în clipa aceea se auzi o detunătură, și o rață căzu, ca o piatră, aproape de salcia bătrînă, deasupra cărcia mai persista încă naurașul de fum albastru al prafului de pușcă.

— Asta numai Pavel Drărăbanțu poate să fie, căci altul de pe la noi nu știe trage cu pușca așa — gîndi omul repede și cum pînă la salcia aceea nu erau decît vreo cincizeci de pași, voi să strige la el, să-l cheme. În momentul acela însă la cîltura drumului se ivi un stol de vre-o zece călăreți, în frunte cu un subofițer, în uniforme de cuirasieri. Coifurile și platoșele le luceau roșietic în lumina apusului. Erau la o depărtare de vreo patruzeci de pași cînd i-a zărit și cu o hotărîre bruscă porni spre ei, ca și cînd nici nu s-ar fi fost oprit în loc. Cînd ajunseră la cîțiva pași de el, se feri mai la oparte și își scoase căciula cuvlincios în fața lor. Subofițerul însă ridică mîna stîngă sus și comandă scurt:

— Halt!

Grupul se opri în dreptul lui. Subofițerul, un zdrahon bine legat, cu fața brăzdată de la timp la stîngă pînă aproape de bărbie de o cicatrice urtă, cu mustața răsucită-n sus, striga minios la omul care se oprise umil în fața lui :

— Wo hast du dein Gewehr gestekt? — și mai adăugă o înjurătură trivială, tot pe nemțește.

Omul îl privi sfios și vorbi smerit :

— Ce vrei, domnule, că nu pricep pe limba voastră — și zîmbi blajin, adăugînd — poate vreți să mă întrebați de drum?

Soldatul din față însă se răsti, tot cu minie, pe românește :

— Nu drum, unde pușca? Tu lotru!

Omul se uită la el deschis și grăi cald, convingător :

— Nu domnule, nu am avut pușcă în mîna de cînd sînt! Așa să-mi ajute Dumnezeu! — și își făcu o cruce mare cu dreapta.

Apoi ca într-o fulgerare înțelese că ei cred că el a tras în rață și brusc își dete seama de primjdie. Încă în iarnă s-a dat de știre în toate satele, că orice valah, ce va fi găsit cu armă asupra lui, să fie împușcat. Se uită de data aceasta rugător, umil, la subofițer și grăi cu glasul sugrumat de teamă :

— Nu domnule, nu am pușcă, nu io am pușcat rața...

— Du lügst, Vieh du! — țipă subofițerul și-l pleznî cu cravașa peste obraz, odată din dreapta, apoi din stînga. Omul își duse mîna stîngă la obraz, ca să ferească loviturile și se chirci, în timp ce dreapta fără să-și dea seama, alunecă pe mînerul cuțitului din obeală.

— Ha! du bist bewaffnet! țipă subofițerul și scoțînd un pistol de la obînc, trase fulgetător.

Omul primise încălțătura în plin piept, de la trei palme, se clătîna, apoi se frînse în două și căzu cu fața în jos, nemișcat.

În momentul acela însă dinspre salcia bătrînă porni o altă împușcătură și subofițerul se prăbuși cu capu-n jos de pe cal. Speriat calul cabră și porni în galop înainte, tîrînd de pleciorul agățat în seară, trupul grecii al subofițerului.

Cetiași călăreți, ca-ntr-o involburare își întoarseră caii și în panică porniră în galop îndărăt, țipînd călîi ținea gura :

— Die Räuber! Die Räuber — și în cîteva clipe dispărură după cotitura drumului.

Calul subofițerului, care gonise în direcție opusă, după vre-o sută de pași, simțînd că s-a desprins de pe el povara ce o țîrise, și poate obișnuit cu astfel de întîmplări, s-a oprit și cumînte a început să caute smocurile de iarbă fragedă pe marginea drumului.

Soarele apusese de tot și peste liniștea luncilor coborau încet umbrele înserării.

Din stuful, cu pași ușori se ivi un om. Se opri o clipă cercetînd cu ochii împrejurimile, apoi ieși la drum. Ținea pușca în mîna dreaptă, cu țeava în jos. Rața îi ațîrna legată cu o sfoară de chimir, în spate. Era de statură mijlocie, indesar, cu umerii lorgi, gîtul puternic, fața osoasă cu trăsături aspre, dăltuite în piatră parcă. Avea privirea rece și aspră, ochii de culoarea oțelului, mustața brună răsucită hai-ducește. Purta pe cap o căciulă neagră, trasă pe sprînceană: cămașa ise vedea albă, și curată sub cojocelul scurt, ce-l purta aruncat pe umeri, ca husarii, nădragii de lînă viriți în cizme înalte, negre. Prașchia de piele galbenă, cu alătururile selipitoare, să fi avut vreo 30—35 de ani.

Văzu trupul nemișcat al lui Boariu și se aplecă asupra lui. Acesta zăcea răsucit din mijloc, cu fața în jos, cu fruntea prăbușită pe mîna stîngă, îndoită. Îl întoarse încet cu fața în sus și-i văzu rana groaznică din piept. Își dădu seama că nu-i poate fi de nici un ajutor, omul era mort.

— Dar asta Gheorghe Boariu de la noi — îl recunosc eu. Oare ce ursită rea l-a adus aici în calea morții năpraznice? — rosti cu glas scăzut, cu milă, noul venit. Îl închise încet pleoapelor și făcu semnul crucii asupra lui.

— Dumnezeu să-l ierte, eă toată viața l-au cercat năcazurile, ș-acum l-au rămas copii singuri în casă, cu sărăcia — gîndi mai departe, și urmărindu-i inconștient, cu privirea mișcarea înghețată a mînei drepte, zări mînerul cuțitului. Îl trase din obeală și odată cu acesta ieși la iveală și hîrtia împăturită.

— Dar asta ce-o mai fi? — se întrebă și despăturînd hîrtia, începu s-o silabi-cească în lumina slabă a înserării.

Nu erau decît cîteva șiruri scrise cu cărbune, însă de o mîna pricepută.

— Dar ăștia-s buchile lui Ianăș Dascălul — exclamă și în timp ce citea se întunecă la față.

— „Ortace Pavele, pe Nedeie se așteaptă mai o companie de cătane. Atunci ne scot și ne duc la Ciacova la judecată și la ștreang. Să ne dea pildă la alții. De poți și ai putere, cearcă! Dacă nu, spune-i lui popa Irimie să facă slujbele pentru sufletele noastre. Amin.

„Ianăș Dascălul”

—Săracu Gheorghe, pentru asta și-a dat viața, ca să-mplinească solia deznădăjduților — se Induișă Pavel Dărăbanțu și privi încă odată cu nespusă milă la fața împietrită a mortului.

Cît despre cei din minăstire — gîndi el mai departe, înceștîndu-și pumnii, — oho! n-o să se potrivească socoteala de-acasă cu a crișmarului. O să aibă sfințiile lor o nedeie de-o să se pomenească peste vracuri. Nu vă temeți fraților: Și-n ochi îi scăpărară fulgere.

Puse scrisoarea în sîn, își aruncă pușca în spate, trecînd cureaua peste cap și privi în lungul drumului, să vadă unde-i mortul celălalt. Merse în direcția aceea și la cîțiva pași găsi coiful turtit. Îl zvîrli în lături cu piciorul, apoi mai merse vreo 50—60 de pași și zări calul, ce păștea pe marginea drumului. Cînd se apropie de el văzu și leșul subofiterului în mijlocul drumului, cu piciorul stîng răsucit, cum scăpase din scară și ceafa zărobită de zdruncinături, plină de sînge năclăit. Teasta era găurită de glonț deasupra urechei stîngi.

Trecu pe lîngă leș și se apropie încet de cal: îi vorbi blind și îi bătu pe grumaz ușor și puse mina pe zăbală. Priponi frîul de un clot de salcie și se întoarse lîngă mort.

În desfăcu platoșa și-l scotoaci prin buzunarele de la picpt. Găsi cîteva hîrtii și o pungă de piele strînsă cu șnur de mătasă roșie. O desfăcu și zări în ea argint și vreo doi galbeni deai mici.

— Are să le prindă bine copiilor lui Gheorghe, săracu! mormăi el și vîrî hîrțiile și punga în sîn.

Se uită încă odată la leș și privirea îi alunecă la cizmele nalte de cavalerist. Nu stătu pe gînduri, ci se apucă să le scoată. Le legă cu o sfoară la oblicul șei.

— Or prinde bine cuiva! — rosti ca pentru sine.

Sări sprinten în șea și porni îndărăt spre celălalt leș. Ajunse lîngă el, descălecă, luă mortul în brațe și-l așeză cu grijă, îndoit pe arcadă. Se urcă în șea și porni, nu pe drum, ci prin stufăriș, pe o potecă doar de el bănuită și se mistui în noaptea ce coborîse de-abinelea, tăcută și tainică.

ION COCORĂ

*

O femeie

*Pe nisipul ce arde ca deșertul și armele
am fi putut fi alături fără podoabe între
fantasme și harfe trandafirul alb se înalță
și coboară devoră ca adversele țărnuț
oarbă și nepămîntească așa cum e trandafirul
alb memoria mea întregă e o femeie
tristă și singură seara în biserici o femeie
îngenunchată pe mozaicuri sub lumini de sfeșnice
pînă nu mai cunoaște durerea și cumpăna*

DUȘAN PETROVICI

*

Cometă, tu, liniște de pămînt

*Cometă, tu, liniște de pămînt —
în coama de arbori stîrnește-acel vînt
de primăvară, să geamă rădăcinile sfînte,
să zornăie aur în dulci osemînte*

*De herghelii să-avem parte, de perla
cusută de nevăzutele mîini ale scoicii,
de grăuntele cosmic, de cîntul pe care-l toarce mierla,
de laptele scurs, îmbelșugat, din fișele doicii —*

*Va trece o vreme cîinele treaz
să-și lingă stăpînul pe tristul obraz,
și-o vreme va trece cu liniști ciudate
în strînsă iubire de frate cu frate.*

*Cum poartă-n palma frunzei o nervură
Trofeele din stele subterane —
Trecându-le prin mii de paravane
Să bea din zări culoare și mai pură,*

*Așa și riul : din țării montane
Înfășurat în tainică armură,
Aduce-n burg ecou de piatră sură
Și-n suflute ondule și liane . . .*

*Flămânzi de primăvară și lumină,
Sub frunze reci monologăm pe mal
Și-n timp ce siluetele se-nclină
În ape fragmentind profilul pal,*

*O voce ne șoptește din înalt :
Iutindeși punți spre malul celălalt.*

Stampă timișoreană

*Terasa Flora vara e-n tumult :
Prin raiul de calicii și stamine
Egrete vin să bea licori divine
Cu pelicani pensionați de mult.*

*Cind lebede se sting în ape line,
Egretile-și întorc profilul cult
Din care și emoția s-a smult
Spre roze-ncremenite în vitrine.*

*Ci aripile iernii se deschid,
Iacește-n dunga frunzei lent viol ;
Culorile se rup de-al frunzei rid
Și lincezesc retrase-n pețiol.*

*Peste zăpezi parfumurile-s lipsă :
Terasa Flora intră în eclipsă.*

DUPĂ — AMIAZA UNUI CELIBATAR

Fragment de roman de Voicu Bugariu

A ajuns în imediata apropiere a blocului unde locuiește. Pașii capătă o fermitate și mai accentuată, ca într-un final de cursă. Intră în casă și își reia decisi programul. Pătrunde, îmbrăcat cu paltonul încă, în bucătărie, unde depune plasa cu alimentele. Oarecum calmat de încheierea acestei acțiuni a aprovizionării, se dezbracă. Face apoi câțiva pași indeciși prin cameră. Se apropie de masă, răstoiește câteva hîrtii, se așează. Stă câteva zeci de secunde liniștit în fața mesei. Probabil că vrea să scrie o scrisoare sau ceva în genul acesta. Apoi, decis, se îmbracă din nou și pleacă iarăși pe drumul de mai înainte. De data aceasta este mult mai destins. Își permite, cu un vag perceptibil și vinovat zîmbet, să-și bage mîinile în buzunarele paltonului. Iată un interludiu neașteptat, avînd în vedere crisparea de pînă acum. Intră într-o farmacie și cere nu se știe ce. Apoi iese și privește în jur cu un aer neașteptat de liniștit. Parcă este un altul. Se îndreaptă agale, spre locul unde se vind floricele. În trecut privește o vitrină cu cărți și în timpul acesta, ivită de nu se știe unde lângă taraba aceea unde se vind floricele, apare o fată îmbrăcată îndrăzneț. El se îndreaptă spre ea. La salutul lui foarte cordial, prea cordial, fata roșește violent. Să-i fi spus oare ceva deplasat? Este greu de crezut. Figura lui este tot timpul deosebit de atentă, cordială, deloc ironică. Totuși, fata pare grozav de emoționată. Iată-i că se întorc în direcția de unde venise el, și fata, biruindu-și emoția această absurdă, se calmează treptat, în timp ce el o privește cu sprincenele ridicate a soliditudine, ascultînd-o cu mare atenție, oferîndu-i parcă ajutorul său în cine știe ce chestiune. Acum intră împreună într-o librărie și fata, care și-a revenit cu totul și este acum chiar rece, cere nu se știe ce. I se aduc niște cartoane foarte mari, pe care le examinează cu un ochi expert. În acest timp el privește niște cărți aflate pe un raft în partea din stînga a librăriei. Se întoarce lângă fată, în timp ce aceasta dă semne de nemulțumire în legătură cu acele cartoane. Vorbește fără să-l privească, uitîndu-se tot timpul către acele cartoane. Apoi ies din librărie și pleacă împreună. Fata mîncă floricele. S-ar zice că el spune vreun banc acum, deoarece ea rîde, cum verde însă. Intră împreună într-o altă librărie și fata cere aceleași cartoane care, de data aceasta, îi sînt pe plac. Cartoanele sînt foarte mari și el se oferă să le ducă. După un timp ajung lângă un bloc identic cu cel în care locuiește el. Intră împreună. În fața blocului stau câțiva tineri. Unul dintre ei, brunet, o salută pe fată, avînd o privire oarecum reprobativă. Ea roșește din nou, dar nu atît de violent ca mai înainte. Și bărbatul înregistrează aerul muștrător al tînărului, printr-o umbră de zîmbet. Iată-i urcînd pe scară la etajul doi și intrînd într-o garsonieră identică cu a lui. Aici el pune cu grijă cartoanele lângă unul dintre pereți, în timp ce fata vorbește stînjinită. Cu siguranță că rostește scuze cu privire la dezordine. El nu dă însă nici o atenție scuzelor ei confuze. Este cuprins subit de un fel de pasiune posesivă. Se plimbă prin încăperi foarte sigur pe sine, aproape face abstracție de prezența ei. Ea spune ceva în continuare. El nu dă semne că ar auzi-o. Se plimbă îmbrăcat în palton prin cameră, pînă cînd fata are anumite grimase de enervare. Poate că i-a spus în repetate rînduri să stea jos. Acum el iese pe balcon și în fine o întreabă ceva, poate despre poziția camerei față de răsăritul soarelui. Ea stă acum destul de nemulțumită, într-un colț al camerei și îl privește fără să-i răspundă.

Plimbarea lui continuă. Este parcă atîns de un fel de iritare sau poate că este vorba de o afirmație importantă pe care nu se poate decide s-o rostească. Atmosfera devine tot mai încărcată. Fata își pierde treptat calmul și pare a-l anunța că așteaptă pe cineva sau că trebuie să plece. El nu pare a băga de seamă însă aceste invitații de a pleca și își continuă plimbarea lui aproape furioasă. Întreabă ceva, zîmbînd crispat. Ea îi răspunde destul de stînjinită, parcă scuizîndu-se sau explicînd o impre-

Jurare nefericită, nefavorabilă. El nici nu ascultă ce i se spune. Nici fata nu pare a voi să fie ascultată. Privește pe fereastră și buzele i se mișcă tot timpul, minute în șir. El nu se mai plimbă cu atîta vigoare, face acum pași indeciși, privind alternativ spre ușă și spre ea. Probabil că vrea să plece. Fata vorbește în continuare. El s-a oprit și trăsăturile îi încrămenesc. Spune ceva și se îndreptă viguros spre ușă. Iese și coboară treptele, trecînd pe lângă acel grup de tineri care acum privesc la doi jucători de table așezați pe marginea lată a treptelor. Tînărul brunet îi aruncă o privire greu de interpretat. S-ar putea totuși spune despre ea că exprimă o curiozitate aflată în stare pură, fără vreun obiect anume, îndreptată spre exterior fără vreo preferință. Să fie oare și o anumită urmă de reproș sau chiar de animozitate? Bărbatul recepționează de această dată vizibil privirea tînărului. Îi răspunde chiar, ridicînd, în cadrul unei grimase de detașare, o sprînceană. Un zîmbet slab, asimetric, îi apare. Tînărul îl privește în continuare cu aceeași curiozitate pură, condamîndu-l poate pentru vizita sa la fată dar, poate și înregistrîndu-i croiala paltonului. Ochiî negri ai tînărului sînt imobili, sprîncenele ridicate, fruntea străbătută de multe linii paralele, orizontale, care se înmulțesc pe măsură ce se apropie de păr. Pentru o fracțiune de secundă ei încrămenesc într-un grup statuar. Tînărul, sîmed, cu privirea lui atît de abstract curioasă încît pare golită de orice expresie, bărbatul privindu-l cu coada ochiului, încrămenit în grimasa lui vag disprețuitoare, poate numai interesată, reflectînd o posibilă, spontană, supoziție erotică. Tînărul, triumfător în forma lui fizică excelentă, de altfel el este de-a dreptul frumos, totuși cuprîns de o inexplicabilă nesiguranță (ce ține încă de o recentă adolescență), în fața echilibrului pe care bărbatul îl respiră, bărbatul, gîndindu-se că vîrsta lui nu este, totuși prea îndepărtată de cea a tînărului, că și starea lui fizică este apropiată de excelență, că, în fine, cenestezia lui este destul de bună în această după amiază de iarnă, că un fel de superioritate există totuși în ceea ce îl privește față de acest tînăr, că, cel puțin, el are un fel de avans moral sau ceva în genul acesta. Și gîndurile bărbatului se încheșează în momentele în care face pași, îndepărtîndu-se. Episodul se termină brusc.

Acum el parcurge scurta distanță care îl separă de casă. Mersul este cel obișnuit, sau, mai precis, cel intermediar între decizia de la început și nonșalanța pe care a manifestat-o în a doua sa călătorie spre magazinul complex. S-ar zice, totuși, că începe din nou o perioadă de voință. Spatele se îndreaptă, mișcările miinilor devin mai supravegheate, pașii mai mici. Casa exercită parcă o anumită forță hipnotică asupra lui, dînd o coloratură specifică felului în care se comportă. Această constatare pare din ce în ce mai adevărată, odată cu apropierea de blocul său. La intrare este cu totul riguros în mișcări.

Introduce cheia în broască cu mare atenție, cu un fel de gingășie chiar. Intră mohorît. Parcurge cu pași mari distanța pînă la radio și îl deschide. Se dezbracă întristat. Se așează cu un fel de abandonare pe pat și începe să citească un ziar.

Episodul acesta nu durează prea mult. El apare acum în niște chiloți negri strînși pe corp și într-un tricou alb cu mâneci scurte. Trece la un fel de alergare. Acum a început să facă anumite exerciții ușoare, de încălzire. Fața îi este scribită, s-ar zice că exercițiile acestea îi dezgustă în cel mai înalt grad, că le face silite de cine știe ce motive. În momentele cînd fața i se vede (cînd nu e plecat în diferite feluri cerute de exerciții) expresia aceasta de scribă este evidentă, nu lasă loc la nici o îndoială. Colțurile gurii îi sînt vizibil lăsate în jos, privirea este pustie, îndreptată în gol, nevîzînd nimic din cameră, executînd totul cu o precizie mecanică. S-ar zice că, din moment în moment, el va închide ochii și va executa totul asemenea unui somnambul. Acum a apucat în fiecare mînă cîte o halteră și își rotește în diferite feluri brațele, avînd pe figură aceeași expresie de lehamite. Sau poate doar de sfîrșeală. Totuși, nu pare de fel obosit. Dezgustul rămîne ipoteza cea mai plauzibilă în aceste momente. Ochiî au aceeași expresie de absență. Privirea nu poate, de altfel, căpăta nici o interpretare. Doar gura trimite cu precizie spre dezgust. Acum face niște exerciții la sol. Expresia dezgustată a trebuit să dispară deoarece exercițiile acestea par a fi deosebit de grele și efortul mare nu mai poate fi ascuns de către mimică. Astfel că scriba lasă loc treptat unei grimase a efortului, grimasă ce-l urîțește, alterîndu-i trăsăturile, de o manieră atît de accentuată încît dacă i s-ar face o fotografie acum nu ar mai fi recunoscut de nimeni. Dar iată că exercițiile la sol au luat sfîrșit și el trece la altele, cele mai grele din serie, se pare. Pe figura

lui apare pe nesimțite, în timp ce a început să ridice o halteră mai mare, un fel de liniște, o împăcare cu sine. Trăsăturile i se destind, gura își recapătă conturul, ochii au prins viață și privesc cu normalitate, ba chiar șăgalnic, haltera pe care o tot ridică în fel și chip. Pe nesimțite el a devenit un om foarte vesel, care face exerciții cu o halteră. Mișcărilor, natura stilului în care ele sînt făcute s-au schimbat. Acum el face totul cu o plăcere evidentă. Iată, schițează chiar câteva mișcări de dans în ritmul probabil al unei melodii pe care o aude la radio. Iată câteva eschive și lovituri de box. Veselia lui este foarte mare în aceste momente. Omul pare a parcurge momente neconcordante cu vîrsta lui. Și-a țugulat buzele, probabil că fluieră o melodie săltărească. Face câteva mișcări finale de relaxare și apoi trece în baie pentru a se spăla. Oglinda îl arăta prins de o anumită stare sobră de euforie. Mișcărilor îi sînt, oricum, eliberate de orice crispări. Toate gesturile au o mare siguranță, o siguranță foarte naturală însă, lipsită de orice asemănare cu decizia sumbră cu care execută o serie de acțiuni în urmă cu cîtva timp. Se privește în oglindă cu o satisfacție decentă. Impresia de putere fizică de la început se confirmă acum suficient. Omul este musculos, deși subțire. Privindu-și diferitele grupe de mușchi ce se reliefează într-un fel socotit, probabil, mulțumitor, el își manifestă bucuria într-un fel foarte ponderat, expresia lui este acum, cînd se examinează foarte atent în oglindă, mai degrabă negativă, s-ar zice că succesul acesta al musculaturii a fost obținut cu un preț prea mare și că rezultatele nu sînt, oricum, la înălțimea eforturilor care au fost depuse. Dar iată că se scutură de postura aceasta contemplativă, și se îmbracă. Este deja seară. El pare a observa numai acum faptul acesta, deși întunericul s-a lăsat de cîteva ore.

Se pregătește din nou de plecare. Se pare că fluieră, fața îi exprimă o fericire foarte simplă, dar incontestabilă. Paloarea pe care o avea după terminarea efortului a dispărut, are o culoare sănătoasă. Iese și merge agale, pășind cu voluptate. Se plimbă, mersul îi este de data aceasta elastic, fără nici o urmă de artificialitate. Au dispărut acele ticuri de îndreptare a ținutei. Are acum exact nepăsarea oarecum obișnuită a unui sportiv. Privește către trecători cu multă bunăvoință, îngăduitor chiar. Toate aceste nuanțe sînt extrem de discrete însă, abia perceptibile, mai mult ghicite pe fața lui umanizată de oboseală. Anumite lucruri, care probabil îl bucură, se produc. Iată, o elevă îi aruncă una dintre ochiadele acelea stranii, inexplicabile, fetița i-ar putea fi doar aproape fiică. Un fel de satisfacție flutură totuși peste trăsăturile lui severe, ca urmare a acestei flatări. Acum șovăie, se oprește, se întoarce spre casă. Aerul de euforie s-a mai atenuat, o ușoară îngrijorare îi urcă pe trăsături. Mersul se modifică și el. Sau poate este numai o părere? Parcă, totuși, bucuria curată, atât de evidentă, lasă loc unor ezitări. Chiar fața nu mai este atât de net dominată de euforie. Este aproape de casă. Intră. Se dezbracă. Se pare că peste puțin timp va mîncă. Face anumite preparative. Mîncecă absent, privind întunericul de afară, pîrînd în fiecare moment că va răsturna ceva pe masa foarte încărcată cu tot felul de lucruri. Nu răstoarnă însă nimic.

2. Iată-l plecînd. Este îmbrăcat cu maximă grijă, elegant, sobru. Este îngrijorat, crispat, ca înaintea unei încercări dificile. Are un buchet de flori. În troleibuz pare înghețat de presimțiri sumbre. Poate că încearcă să-și compună fața neutră a unui călător. Nu prea îi reușește această detașare. Privește cu o îngrijorare greu ascunsă figurile celor din jur. Nimeni nu îi dă nici o atenție, nimeni nu-l vede ca persoană. Și privirile lui sînt, de altfel, foarte discrete, aruncate cu precauțiuni. Buchetul de flori pare a-l incomoda. Se uită destul de intimidat către el, voind parcă să-l facă nevăzut. E acum stînjinit și de ținuta sa excesiv de îngrijită, deși nimic nu este deplasat în înfățișarea lui.

Acum este în fața unui bloc. Intră și urcă la un etaj oarecare. Sună. Fața îi este palidă. În timp ce așteaptă, încearcă un zîmbet. Ușa se deschide. În ea apare o fată. El o salută stînjinit, reușind totuși să surîdă destul de natural. Nesiguranța lui pare a fi resimțită și de către fată, care spune ceva destul de confuz. Ea este relativ frumoasă, de o frumusețe aparte însă, orientală, cu pomeți proeminenți și priviri întunecate, avînd membre de mare finețe. Pe față îi apare din cînd în cînd o expresie de suferință discretă. Îi ia florile, zîmbindu-i. Se mișcă grațios, conducîndu-l spre încăperea, unde se vîd și alți invitați. Atmosfera este deja animată. Se beau cafele și o băutură aflată într-un vas foarte frumos de cristal. El se grăbește să se așeze pe un fotoliu aflat într-un colț.

În cameră mai sînt trei bărbați și o fată. Fata seamănă intrucîtva cu cea care a deschis ușa cu cîteva momente înainte. Este și ea foarte brunetă, dar ritmul mișcărilor ei e cu totul deosebit. Face mișcări mult mai iuți decît cealaltă. Gesturile îi sînt repezite, buzele i se mișcă deasemenea foarte repede. Este mai tînără decît sora ei și are un aer rustic de sănătate perfectă. Vorbește cu mare volubilitate, adresîndu-se mai ales unuia dintre bărbați, care șade pe un scaun lîngă geam. Acesta o ascultă plin de atenție iar privirile îi sînt îndreptate în permanență spre cealaltă fată, care acum a revenit în cameră. Bărbatul de lîngă geam este de o rară urîtenie. Capul este foarte voluminos și plin de asimetrii, înălțimea trupului pare ridicolă în comparație cu mărimea lui. Picioarele nu îi ajung la podea. Privirile lui sînt îndreptate spre sora cea mare. Ea nu pare a observa lucrul acesta și conversează cu superficială naturalitate, adresîndu-i-se și lui, fără vreo atenție. El nu-i răspunde decît o singură dată, ceva destul de surprinzător probabil, din moment ce toți își curmă pentru cîteva fracțiuni de secundă mișcările în care erau angrenați, uitîndu-se la el. Fata cea mare zîmbește însă și spune ceva de circumstanță. Scena, care putea deveni interesantă, se curmă și gesturile obișnuite continuă.

Așezat discret lîngă colțul unei măsuțe pe care se află o mare vază de flori stă un bărbat mai în vîrstă. Figura lui este de o neutralitate impresionantă. Este îmbrăcat ireproșabil, spre deosebire de bărbatul hidos care este destul de neglijent. Are o față agreabilă, bronzată, fără exagerare, sau poate tenul este închis. Are un aer de vigoare neobișnuit la un citadin matur. Fața lui amintește de cea a unui muntean foarte viguros, care la patruzeci de ani este în plină putere. Iată-l că zîmbește și dezvăluie o dantură ireproșabilă. Mîinile îi sînt însă contrastante, foarte îngrijite, lipsite de vigoare, expresive, dar trădînd iremediabil oboseală a vîrstei. Poate instinctiv, el nu le prea ține la vedere. Zîmbeul care tocmai l-a avut a fost singurul semn al participării lui la discuții. Totuși, tăcerea lui nu este jignitoare sau măcar bătătoare la ochi, ca este activă, se poate vedea destul de ușor că el ascultă cu mare atenție tot ce se vorbește. Pare a fi unul dintre acei ascultători cu vocație, care stimulează în mod ciudat pe oricine să se lanseze în lungi discursuri-mărturisiri. Pe figura lui mai tot timpul imobilă se mișcă numai ochii, îndreptîndu-se cu încetineală sigură spre cel care tocmai vorbește. Atenția aceasta este resimțită din plin de toți cei care se află acolo. Cînd cineva începe să spună ceva, se uită spre el cu precădere, așteptîndu-i la infinit o încuviințare, ce nu se produce niciodată.

Al patrulea bărbat este cel mai tînăr. Pare a se simți perfect. Vorbește mult, privind vioi spre toată lumea. Prezența lui îl enervează în mod vizibil pe bărbatul urît de lîngă fereastră. El nu remarcă acest fapt și perorează în continuare, plin de dezinvoltură. Fata care stă în picioare îl privește cu bunăvoință, pare a-l încuraja. Bărbații nu prea îi sînt favorabili. Pe fața celui foarte scund o antipatic vădită poate fi citită cu ușurință. Bărbatul mai în vîrstă îl privește cu înțelegere politicoasă, dar întă că acum nu își poate reprimă o abia vizibilă grimasă de plictiseală. Cel din colț, care a sosit ultimul este de un calm înghețat. Fetele spun ceva tînărului volubil, manifestînd o deosebită însuflețire. Se consumă în continuare cafele și băutura necunoscută din vasul frumos de cristal. Trec lungi minute. Acum fata cea mare zice ceva, zîmbind prea amabil. Se pare că vrea să schimbe cursul discuției, care probabil a luat o turnură lipsită de orice interes pentru ceilalți trei bărbați. Reușește să-l determine pe volubil să tacă și i se adresează acum celui mai în vîrstă, insistînd într-o rugămintă oarecare. Pare a căuta să-l determine să vorbească, să le povestească ceva din viața lui. Acesta clătină din cap a refuz sau a dubiu. Nu se poate decide să înceapă. Fata insistă. Bărbatul se ridică și privește ceasul cu o surpriză bine mimată și declară, probabil, că trebuie să plece la o întîlnire importantă, pe care a uitat-o. Se arată plin de decizie. Este un semn al plecării generale.

3. Bărbatul se apropie de blocul său. Pășește îngindurat sau numai obosit. Acum intră, călcînd neglijent. Fără să se dezbrace, se apropie de geam și privește întinericul de afară. După cîtva timp se întoarce nesigur și începe să se plimbe prin încăperea cu paltonul descheiat, cu mîinile în buzunarele pantalonilor. Acum scrie ceva la masă. Este aproape de miezul nopții.

VALENTIN TUDOR

*

Fulger fix

*Rămîne între cer și mare
Și dinspre mare spre uscat
Un spațiu de cutremurare ;
Un spațiu-n valuri aruncat,*

*Pe unde trec în larg vapoare ;
În codri, urși la hibernat ;
În vinturi păsări călătoare
Cu stolul trist și consternat ;*

*Un spațiu fără apărare,
Fără dureri, dar zbuciumat ;
Prin nori cu clipa-n disperare,
Un fulger fix, neluminat.*

HANS MOKKA

*

*Cumînțenia pămîntului**

*Fiecare cu ale sale,
cu ani și ani ;
neschîmbată e primăvara,
luna noiembrie, prima zăpadă ;*

*totul întîmpină invariabil
și foamea proprie și moartea.*

*) În memoria m. Constantin Brăncuși

*

Rugăciunea

Trăind înțelepciunea
lui octombrie,
rămii floare prin ger
și prin nopțile lungi ;

în căderea frunzelor
sădești soarele tânăr
intr-un număr imens.

*

Coloană fără sfârșit

Ochind focosul imensității
când te lansezi ca o pasăre,
luminezi treptele văzduhului
cu infinitul ;
înlănțuit pe pământ
gonești spre iarnă corbii.

In românește de Lu Ambrozie

VIRGIL NISTOR

*

Partitură posibilă

Privește-ți chipul cit mai des
în translucidele oglinzi
e acolo un adevăr cu care
nu-ți place să cochetezi întotdeauna
mai cu seamă când timpul
își scutură nestatornicele alcătuirii.

Ochii străbătuți de dorință
rivnesc
trupul are coaja lucie
a mlădișelor mustindu-le seva
părul întinsă eșarșă
pe alți umeri mângiind
alt obraz degetul nimănui
nu înfioară sinul
vioară necintată.

*Timpul înscrie cercuri sterile
și jocul seacă
mlădițele mor vășind
mugurii striviți îndelung
părul împrumută culoarea cenușei
vioara necîntată
își sugrumă rezonanța —
dar disperați strigăm
— Vom cînta ! Vom cînta !*

PETRU M. HAȘ

*

Primește acest poem

*De-l primești acest poem e al tău
oricine ai fi
prinde-l cu ambele mâini
contemporan al meu
făptuitorule
și încrustează-i lemnul încă tînăr
cu încă un gest.
Aceasta va să însemne că sintem
în continuare
împreună
aceasta va să însemne
că sintem
ceea ce sintem
că merii noștri rodesc.*

VIANA ȘERBAN

*

Nepămîntescul amurg

*Uitasem de chemările tale somnoroase
Și de parfumul verde, otrăvit, al ochilor
Cu care răsfațai florile și semințele.
Undeva, îmbelșugată — teama ne apropia
În nepămîntescul amurg, în desfriul absențelor
Ce păreau golf al speranțelor în care pătrundeai
Adesea. Se auzeau în depărtări
Unele chemări, ale sirenelor
Și era o vrajă în tot ce făceai,
În tot ce gîndeai. Și mie-mi plăcea să-ți prind
Gîndurile. Intram buzna în ele.
Păreau ca niște albăstrele surprinse de rouă.
Și soarele, ca un miracol, le viscolea, netopînd*

Veselia și invazia inimii.
 Nu reveneau convingerile aceluia început de zbor,
 Nici vântul nu-și tânuia culoarea.
 Nepămîntesc părea doar cuvîntul iubesc.
 Și te iubeam. Și te deslegam
 Din robia mea.
 Și în surdină existența pornea pe drumul melancoliei ;
 Tăcerile mă priveau prietenoase
 Iar spațiile goale dintre noi inverdeau.
 Mă tentau lacrimile, dar le țineam strinse
 Încă în lacurile ochilor. Nu voiam să-mi scriu
 Biografia cu ele. Eu trăiam într-o geografie a ființelor
 În care sufletul părea un Everest neîntîlnit.
 Și mă hrăneam cu floarea de pisc
 Și cu prăpăștiile, în care nu mă voi prăvăli
 NICIODATĂ.

ANA MARIA POTOCEANU

*

Rîsul

„Le bonheur ce'est pas un événement, c'est
 une aptitude”
 La Rochefoucauld

Dormei între pernele dimineții
 cînd în vasul de pe masă
 cîteva crizanteme înrouate
 stringeau din apă puterile risipite
 pregătindu-se să te întîmpine
 în urma luminii.

După ce ți-a desprins genele
 și ți-a alungat zîmbetul
 dăruit de voia Somnului
 ziua s-a jucat cu privirile tale
 spre florile
 ce așteptau cuminți.

Petalele moi și umede
 pe lingă pleoape
 au dezlegat dintr-o dată
 șuvița subțire și împede
 a risului tău de clinchet :
 risul rotund al mîinilor,
 risul tremurător al nărilor,
 risul neastîmpărat al piciorușelor
 izbînd clipele
 ce zburau speriate !
 risul tău ingenunchea, cascadă

lingă proștețimea culorilor
ce-și trăiau ultima clipă
ca să te învețe să rizi.

Degetele au strins pumnul mic
apoi desfăcându-se
au aruncat în viață
cu petale moarte.

HORIA GUIA

*

Zile noi

Fiecare zi
E o lecție de istorie.
A pierit în lava uitării
Umbra lucrurilor
„Unde nu se-ntîmpla nimic“
Fiecare zi
E o lecție de istorie
Un oraș
O casă
Unde soarele sărută alte ferestre
Fiecare zi
E un cîntec din care am alungat plîsul
Un tablou
Cu lumini din soare
O statuie cînd în memoria marmorei
Sculptăm clipele mari
Pomii ce răsar pentru popasul pasărilor
Aripile vîntului
Codrii legendelor.
Fiecare zi
E o lecție de istorie.

DUMITRU STANCA

*

N-am să te iert

Și ne apropiem de greșeala umedă a pămîntului
fără să știm de ce fecioarele dimineții
înspre amiază încărunțesc și zimbetul devine acru.

Fără să știm de ce frunzele se apleacă
spre toamnă. Fără să știm de ce plouă cu
cerbi incremeniți în soare.
Cerem trecătorilor o picătură de zimbet
cînd se împlinește sorocul împrumuturilor
și nu știm dacă o vom folosi.

Pentru toate acestea și pentru
moartea lăstunilor n-am să te iert.

Prozatorul SVETOMIR RAICOV

la
50 de ani

Începând din 1952 cînd publică un volum intitulat „Anii furtunoși”, scriitorul de limbă sîrbă Svetomir Raicov este o prezență permanentă și activă în viața literară a Banatului. Ca rod al activității sale creatoare desfășurate într-o ascensiune și împlinire artistică continuă, el a oferit pînă acum cititorilor șapte volume de nuvele și povestiri, precum și un roman.

S-a născut acum 50 de ani în satul Dinaș, într-o familie de țărani săraci. Este tipograf de meserie. Actualmente — ziarist, redactor la gazeta „Banatske novine”.

Talent epic nativ, excelențînd în genul scurt, Svetomir Raicov are evidente afinități — păstrînd, desigur, proporțiile și distanța — cu povestitorii clasici români — M. Sadoveanu, I. Agirbiceanu și cu clasicii sîrbi I. Veselinovici și B. Stankovici, — a căror umbră planează asupra creației sale, creație cu rădăcini înșipte în spiritul și eposul popular.

Opera literară a lui Svetomir Raicov — în ceea ce are ea mai pregnant și revelator — este o oglindă fidelă, o frescă expresivă a satului bănățean contemporan, a transformărilor lui socialiste, cu urmări hotărîtoare asupra destinului omenești. Chiar și atunci cînd e atras de teme citadine, el găsește momente și prețuri de a-și presăra narațiunea cu evocări rustice, iar eroii săi, dacă nu sînt țărani, provin mai totdeauna din mediul sătesc și rămîn toată viață cu puternice reminiscențe rurale.

Svetomir Raicov povestește simplu, cursiv, calm, poate fără prea multe nuanțe, dar cu persuasiune și anumit farmec, cu un ton de înduioșare ponderată și umor de substanță. Uneori se face simțită în opera sa o undă de lirism nostalgic, ba chiar și de idilism.

Personajele sale au, în general, un echilibru interior, o viziune optimistă a vieții, o încredere tonică în viitor și o luminoasă înțelegere a sensurilor existenței. Această atitudine nu vizează abstracțiunile, ci decurge firesc din concepția și opțiunea autorului ca scriitor angajat, ca scriitor comunist.

Opera literară a lui Svetomir Raicov aparține timpului nostru și se adresează sensibilității generației noastre. Condiția ei de viabilitate rezidă, mai ales, în autenticitate și omenească. Narativ prin excelență și observator atent al vieții, Raicov nu caută neapărat să ne impresioneze cu rezonanțe neobișnuite și realizări lexicale frapante. El se impune prin sinceritate și simplitate, printr-un scris armonios, comprehensiv, apropiat de inima oricărui cititor. Narațiunile cele mai caracteristice pentru creația literară a lui Svetomir Raicov, narațiuni în care ies în relief maturitatea expresiei, compoziția densă și meșteșugul autorului de a evita amănuntele nesemnificative, sînt cuprinse în volumele „Povestiri” (1961) și „Secvențe de viață” (1966).

Ultimele povestiri ale lui Svetomir Raicov, apărute în publicații periodice, denotă preocupări mai accentuate pentru analiza psihologică și căutări de noi mijloace de expresie. Nu este exclusă cristalizarea unei noi etape în creația prozatorului, etapă așteptată cu viu și îndreptățit interes de cititori.

CEDOMIR CIONCA

atelier poetic

*

În ziua de 31 ianuarie 1971 a avut loc, sub egida Asociației Scriitorilor din Timișoara și a Casei de Creație populară a județului Timiș, constituirea cercurilor literare din județele Timiș, Arad, Mehedinti și Caraș-Severin. Relatarele ținute cu acest prilej, lucrările citite, discuțiile din seminariile de creație au demonstrat efervescența tinerilor creatori, fluxul de idei și temperamente al unei generații literare, din această parte a țării, în plină evoluție. Publicăm în acest număr un grupaj din creația tinerilor participanți la această constituire.

PAS

*Se-ntoarce frunza în timp
La fel de verde și vie
Memoria ei mai păstrează
O rază rotundă ca un pas întors
Răstignit la o răscruce
Cînd nu știam spre care țintă mă îndrept,
Cînd m-am pomenit sărutînd
Nisipul unui drum,
Cu tălpile arse de evadări
Și simt că unul din pașii de-atunci
S-a depus în frunza copacului
Din margine de drum —
Fără întoarcere ...*

OLGA NEAGU

UNICITATE

*Copleșitoarea preajmă a omului, străină,
Smînti domnescul umblet al gîndului. Tăcut,
Brîncuși a îmblinzit-o cînd o sădi în lut. —
Și românește multul în sine se închină ...*

*În sîmburi — fără nume și chip — triumfă mîtic
Puterea cumpătată a stirpei noastre : am
Mărturisit — cu semnul aceluia mare ram —
Lăuntricia noastră în fire, mioritic.*

ALEXANDRU BANCIU

TU VEI RAMINE AICI, LOHENGRIN

*Tu vei fi totdeauna aici, Lohengrin . . .
Îți vei uita lebăda ta ascultând
Viltoarea poienilor noastre de fragi.
Apoi, Lohengrin, vei aduna cu noi scoici,
Ne vom bronză împreună pe nisipul arzând,
Va veni toamna când fiecare piersică
Va fi un imn al soarelui, pentru tine.
Vântul de-a pururi îți va cînta o simfonie fantastică.
Seara ne vom aduna noi, toți copiii de pe Ulișă-Mare,
Ne vom juca mult într-un cerc magic
Din care tu nu vei putea ieși.
Ne vom agăța de genele tale zîmbetul nostru de caisă coaptă . . .
Noi vom rămîne mereu copiii de pe Ulișă Mare
Și tu vei rămîne totdeauna tu, Lohengrin,
Uitîndu-ți de lebăda ta cu gîtul prea lung.*

ANA RAESCU

CÎNTEC PARTIDULUI

*Am să adun cîntecul vîntului
Din orga pădurilor ;
Am să adun stele din candelabru cerului,
Albul mesteceniilor,
Legendele bătrînilor
Și-o să-mi fac o doină a mea,
Culeasă din inimă,
Din susurul izvoarelor reci și
Din freamătul frunzelor de codru,
Bucuria mea să o închin Partidului,
Primul meu vers
Să-l închin Partidului.*

S. MITROFAN

CUTREIERA NOAPTEA

*Cutreieră noaptea din stîncă în stîncă
translata zodie vestitoare de curcubeu
și întemeiază o stare de spirit adîncă
și-o furcă cu fulgere înaltă în strigătul meu.*

*Un cap mare de bour îmi paște împrejur
miezul de foc a cîte se-ntîmplă ;
și eu trec în căutarea unui paloș mai pur
și sînge de domn îmi licărește la tîmplă.*

*Fumegă iar în rit ierburi necunoscute
și dăhuri învie în bătrîni stejari
și tot mai dulce freamătă carnea pe ciute
și-ncep nunțile mele cu șoimi lăutari.*

*De pe-o creastă lăuntrică arzător se-aude
cum sună din același fluier ciudat
cîntecul meu înjunghiat de petalele ude
ale trandafirului nopții ce la-mbrățișat.*

IOSIF IMDRI

FRAGMENT DE POEM

Să ne privim tăcerile înstrăinați —
pedeapsă e sau vină înstrăinarea ?
să ne vorbim cu minile dinții
ca-n Ora cind știam că trupul tău e zarea.

Înstrăinați fiind privirile ne caută
în osul păsării plecată spre-a veni,
ne vor găsi cind am ajuns, desigur
să învățăm înstrăinarea a tubi.

OCTAVIAN DOCLIN

OBSESIE DE CASĂ

Lunec din mine, lunec în rouă
Ca laptele crestat de ani în vaci,
Rădăcina mea clătinață de tristeți în două
S-a spart, și fără tine sîntem săraci.
Și varul tău colindă pădurea mea de dor
Cînd șarpele blind în barba tatii adoarme.
Cocoșul pestriț la voi mă cheamă sonor.
Albind, clopotul bisericii vrea să se sfarme.
Ne-adulmecăm galben, Doamna mea casă.
Dorm morți în noi sub lespezi verzi de rouă.
Privighetoarea ta adoarme pe coasă
Și visează la mine, ruginind amîndouă.
Lunec din mine în aripi strantii de ploii
Și flămînd rup din laptele casei o cană
Între pămînturi — se spune — rîurile curg înapoi
Așîderea eu și de prundișul aspru sînt numai o rană.

ION GEORGE SEITAN

LUXURIANTELE IMAGINI DE PACE

Cîmpul era plin cu flori albe
copiii alergau cîntînd după fluturi colorați
și cădeau înghionțiți de soare
cu buzele pe foile albe de flori
au adormit cu ochii răsturnați
în oglinda dăruită de mare.

A trecut un corb
florile albe picurau sînge
copiii alergau plîngînd prin fum
un bărbat străin alerga după ei
cu o plasă grea de fiare.

Copiii alergau, alergau și creșteau
nu mai plîngeau de mult
omul cu plasa gîștia obosit
trupul îi fumega mînjit de rugină.

Florile albe zdrobite de pasul străinului
ii chema pe copiii — bărbați
și ei s-au oprit cu brațele întinse
încleștate dureros spre străinul
ce alerga spre ei.
Am smuls plasa ș-am sfărîmat-o de zidul trupului lor
străinul a căzut și-a murit
florile albe cîntau
copiii — bărbați cîntau
cu brațele verzi împletite cu soare.

MARIA DELIMAN

IMAGINE PIERDUTA

Și iar
veniți-î lacomă tăcere
să imi adormi
lângă pereți
bolnava umbră,
și iar
tăcute păsări
mă-mpresoară
de nu mai știu
ce sînt
ori
ce-o să fie;
Statuia lui
însingurată ca un turn
se pierde lung.
În jurul meu
tăcutul nibelung
s-așterne.

MIHAI BURACU

ȚARA LILIPUT

Tu ești regina-porțelan
peste-un regat în filigran
și sinii ca-ntr-un altar
jertfesc în două cupe vara.

Jucîndu-ți la încheieturi,
bolnavele miniaturi,
prin colorate dioptrii
mi-așfi iar dorul de povești.

Și șterg de praf heraldic scut
emblema Țării Liliput
sub care voi călători
spre neuitata Țară Li...

Vai, raiurile și se frîng,
doar cînd le jinduiesc, și plîng.

Eu plîng și-n Țara Liliput
plouă cu lacrimi de mămūt.

MIHAI BURACU

EMBLEME PE ZĂPADĂ

Noaptea nimeni nu privește-n oglinzi;
Ele răsfrîng atunci chipul domnișei,
Tremurul genelor,
Unduirea părului,
Roșul de zmeură coaptă al buzelor.

*Pe riul înghețat
Am văzut domnița albă dansînd
Sub sălciile ninse de promoroacă,
Cineva risipise argint peste tot
Și semințe verzui pentru scatii colorați.*

*În odăile ne-ncălzite de anul trecut
Ard butucii în căminele mari
Pentru oaspeții înfrigurați de-astă seară,
Ce vor scoate viorile lor
Din cutii căptușite cu catifea vișinie.*

*Pe geamul înalt, între ferigi și stele,
Gerul a desenat urechile domniței,
Ca să asculte de-acolo corale și preludii de Bach,*

*Acum atrînd nori plumburii
Peste întinderi fără sfîrșit,
Pe vetrele dărîmate și stînce
Corbii prevestesc troiene și moarte ...
Și nimeni nu mai știe unde e-ngropată domnița.*

ZORICA BRINDUȘ

PĂMÎNT ÎNȚELENIT

*Mă zbat pînă în înțelenit sub ruguri
Mușcat de spini sălbatici, de scateji
Crăpat de secetă cu fața-n riduri
Adînc săpată. Cîte dimineți*

*Au vrut să rupă chinul au căzut
Murind cu roua lor sub roata grea
De foc rostogolit reînțepit
Masacru laș, nedemnă temenea.*

*Dar nu-i înfrînt țîparul meu de lut ;
Sînt seve noi și aspre ce se-adună
Către-n afară-n praful așternut*

*Ca dintr-o dată izbucnind din vene
Spre noaptea de izbeliște nebună
Să înflorească-un ciot de mărăcină !*

G. ZIMCESCU

N-AM SĂRUT ALBASTRU

*N-am sărut albastru ca să te sărut
Cu altăea păsări rețezat pe soare
Din miresele curajului adult
Putreziră pași rătăciți în mare*

*Și așa te chem la fărături de înalt
Un belșug de arbori smuls din rădăcină
Lîngă trupul tău în frunze de cobalt
Așteptai ca fumul vorbelor de vină*

MIRCEA BIRȘILA

AVATARURILE ROMANULUI ISTORIC

Locul romanului

„Pîrjolul”

de Oscar W. Cisek

studii

*

Raportul dialectic dintre conceptele *proză* și *prozaic* pe de o parte, *roman* și *romanesc* pe de altă parte, din estetica hegeliană, ne poate servi drept reper pentru descifrarea uneia din problemele de bază ale romanului istoric modern: valoarea sa ca act de conștiință socială rezultând din necesitatea confruntării omului contemporan cu marile evenimente ale trecutului, concepute ca trepte ale progresului societății. Astfel dacă Hegel definește romanul ca „epopee burgheză modernă” care „presupune o realitate orînduită în mod prozaic”, pentru înțelegerea deplină a acestei formule este — evident — necesar să ne dăm seama ce anume înțelege el prin termenii „realitate orînduită în mod prozaic”, ceea ce va presupune reluarea măcar în parte a itinerarului ideativ care l-a condus spre această concluzie. Putem anticipa că problema i s-a înfățișat lui Hegel cel puțin sub două aspecte: unul structural, celălalt axiologic. Subliniem însă că conceptele de structură și axiologie în accepțiunea lor modernă li sînt încă străine, ele presupunînd o concepție de bază despre fenomenele vieții și artei la fel ca și metode de analiză, cu urmări imediate pe planul gândirii ontologice și axiologice, mult evoluată față de cele ale idealismului postkantian. Totuși, anticipații în această direcție există încă în *Estetica* lui, bunăoară, într-un capitol introdus în care Hegel întreprinde stabilirea corelației între „scara concepțiilor de viață” și „scara formelor artistice”. Nu ne putem opri aici mai pe larg asupra acestei probleme. Notăm doar că principiul evoluției dialectice de la ideea frumosului artistic ca *ideal* la definirea frumosului în raport cu scara formelor artistice și, final, la stabilirea sistemului diferitelor arte, genuri și specii ca forme variate ale explicitării frumosului, care se află la baza *Esteticii* lui Hegel, îi modelează însăși articulația pe capitole. Asemănător și pentru precizarea termenului de „realitate orînduită în mod prozaic” calea dialecticii este singura indicată, întrucît prin esența sa „prozaicul” la prima întîlnire pare a indica o realitate derogată față de „imperium spiritului absolut”, drept care, în concepția hegeliană, apare consecvent imperiumul artei. În consecință, „prozaicul” pare a se institui ca antiteză a „poeticului”. Și, cum vom vedea, Hegel și operează cu această antiteză, numai că el definește „proza” drept „cîmp opus poeziei și independent al existenței lăuntrice și exterioare”, care „atrage și asimiliează pe deplin în modul său de concepție întregul conținut al spiritului”. Și foarte consecvent cu această definiție a prozei, Hegel explică în continuare „prozaicul” ca o „stare a conștiinței care apare numai atunci cînd principiul libertății spirituale subiective ajunge să se realizeze atît în forma sa abstractă cît și în cea adevărat concretă”¹ — în lumea romană și, mai tîrziu, în cea creștină, precum adaugă.

¹ G. W. Fr. Hegel, *Aesthetik*, Aufbau Verlag Berlin, 1965 pp. 903, resp. 902 și 324 et passim.

Dacă raportul între ideea absolută și artă în concepția lui Hegel ține de domeniul speculativ, precizările sale cu privire la formele expresiei artistice au, în schimb, un caracter concret. Vădind pe lângă cuprinzătoarea sa orientare în domeniul artelor și literaturilor mai ales o intuiție profundă și sigură a valorilor, Hegel a izbutit să descrie în liniile principale evoluția tendințelor intime și permanente ale simțului estetic, cuprinzându-l în sistemul său de gândire. Acesta, la rîndul său, în ciuda orientării sale îndubitabil idealiste, este caracterizat în egală măsură și de un simț încoruptibil pentru realitate. „Was wirklich ist, ist vernünftig”: „realul este rațional”, formulează el după un examen pătrunzător al actului de gândire, depășind cu siguranță barierele ridicate de Kant în fața cunoașterii absolutului. De altfel, în cadrul mai restrîns al generației sale, în privința aceasta, Hegel nu se află singur. Indicînd încă în *Scrisorile despre educația estetică a omenirii*² frumosului rolul legii evolutive imanente a istoriei, Schiller a deschis idealismul postkantian calea spre acea absolutizare a „faptului finit” prin artă — vezi și explicitarea aceluiași idei în poezia sa *Idealul și viața* — prin care nu numai relația între „absolut” și „prezent” (concret) a fost total schimbată ci, concomitent și ca urmare logică a acestei schimbări, s-a produs și o radicalizare categorică cu privire la locul artei pe planul valorilor generale. Schelling, se pare, a tras primul concluziile finale din această radicalizare axiologică a artei, săvîrșită de Schiller, postulînd triada: frumusețe, artă, libertate, în care și prin care absolutul poate să ajungă la individualizarea sa maximă.

La ierarhizarea faptelor artistice în gândirea lui Hegel au contribuit în egală măsură și Kant, și Schiller, și Schelling, dar mai ales romanul *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* de Goethe, „această cea mai mare tendință a epocii” alături de revoluția franceză și de doctrina științei a lui Fichte, precum îl califică imediat la apariție tînărul Friedrich Schlegel. Influența multilaterală a acestei lucrări asupra contemporanilor săi cît și elogiul sus citat n-au de altfel nimic surprinzător dacă ne amintim că Goethe, îmboldit de Schiller, a refăcut în acest „Bildungsroman”, îmbogățindu-l cu tezele educației estetice ale confratelui său, un vechi material intructiv autobiografic, descriînd evoluția unui tînăr burghez cu inclinații artistice care trece prin toate fazele afirmației, de la amatorism și dilectantism, inițiere și participare activă la viața unei trupe teatrale, la cunoașterea pe de o parte a limitelor sale profesionale, pe de altă parte, a adevăratei sale misiuni sociale, susținută de normele eticului și esteticului. Romanul lui Goethe a devenit în felul acesta o exemplificare a chiar programului estetic educativ formulat de Schiller, fapt care îi explică locul în conștiința contemporanilor, dar, mai ales, valoarea pentru definirea îndeaproape a victiilor spirituale a epocii. „Hat irgend ein Buch einen Genius, so ist es dieses”: „Dacă o carte își are geniul său, atunci aceasta este cartea”, subliniază cu același entuziasm încă pomenitul Friedrich Schlegel într-o recenzie de mare răsunet³. Goethe însuși, într-o convorbire cu Eckermann, a arătat că a scris romanul spre a umple un gol în cultura germană, iar dacă tînărul Novalis, într-un sforsim, subliniază îndeosebi caracterul „prozaic și modern” al lucrării⁴, Goethe în schimb, la bătrînețe, consideră că principalul merit al ei constă în perspectiva pe care o deschide spre „totalitate” — : spre umanitate și absolutul valorilor.

În felul acesta a apreciat valoarea *Anilor de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* și Hegel, asimilîndu-l atît de bine încît în *Estetica* sa, analizînd natura destinului în *Hamlet*, citează un pasaj din ampla dezbateri în jurul tragediei shakespeareene, inclusă în romanul goethean — semn de primos adus „firii creatoare” prin care marele weimarian la rîndul său îl recepționase pe marele brit. Iar cînd ulterior Hegel înscrie cîteva considerații cu privire la personajul atît de enigmatic al orfancei Mignon, răsculpărată de Wilhelm Meister de la directorul unei trupe de saltimbanci, le centreează în formula: „Caracterul ei este pur și simplu poetic”⁵.

Ne oprim aci, pentru a recapitula datele principale ale acestui scurt itinerar, în urma căruija termenii *roman*, *proză* și *prozaic* în accepțiunea lui Hegel, prin confruntarea lor cu experiența artistică asimilată de el întru definirea lor, au cîștigat în contur și adîncime. Întîi și întîi, „conținutul spiritual” care intră în coniectul prozei artistice amalgamîndu-se cu elementele existenței lăuntrice și exterioare nu

² Fr. Schiller, *Philosophische Schriften und Gedichte*, ed. de E. Kühnemann, in Phil. Bibl. nr. III, Leipzig 1908, îndeosebi scrisorile 3, 4, 14, 20 și 23.

³ Vezi revista *Athenäum*, 1799, vol. 1, caetul 3, p. 56 și 180.

⁴ Novalis, *Werke*, III, p. 228 et s.

⁵ Hegel, op. cit. p. 179.

este conceput nici o clipă de Hegel în realitatea sa imediată, deci ca un dat transcendent, absolut și inderogabil ci — în termenii lui Schiller — ca absolutul prezent în faptul finit. Goethe, inversînd perspectiva în pomenita convorbire cu Eckermann — de altfel polemică față de unii detractori ai romanului său — îi subliniază darul de a „învedera în lucrurile mici lucrurile mari“, adică în datele experienței cotidiene, biografice, ideile general valabile. Condiția? Și Schiller, și Schelling, și Goethe o indică, numind-o „principiul libertății subiective“, de unde termenul pătrunde și în *Estetica* lui Hegel tocmai ca dat definitoriu al prozaicului. Dar Hegel, atent la forma istorică, adaugă aci și un termen de epocă, învederînd prozaicul ca dat al evoluției artistice drept „formă specifică lumii romane și creștine“. Precizarea aceasta este, bineînțeles destul de largă, fapt resimțit ca atare și de Hegel, care — pentru o mai diferențiată scară a valorilor — nici nu șovăie multă vreme să opună prozaicului *romanescul*, definindu-l în sensul realist-științific al termenului, adică în raport cu realitățile societății și ale statului burghez din vremea sa, ca „înnoita afirmație“ ca formă și conținut a „cavalerescului“⁶.

Definiția aceasta este fără doar și poate interesantă și cu privire la realitățile sociale din Germania din perioada imediat următoare războaielor napoleonice. Sint anii Sfintei Alianțe a lui Metternich, menită să „asigure“ Europei echilibrul între antiteze în sensul normei formulate încă în 1794 de Friedrich Gentz, secretarul lui Metternich, în Prefața sa la traducerea germană a *Meditațiilor despre revoluția franceză* ale lui Burke: „Orice guvernămint înseamnă limitare“. Și, de fapt, regimul polițist metternichian n-a adus numai recrudescența forțelor reacționare feudal-burgeze ci, împreună cu ea, datorită lipsei totale de încredere a burgheziei germane în propria ei putere cît și în popor, jocul ei dublu de a fi „revoluționară față de conservatori și conservatoare față de revoluționari“⁷. Atitudinea aceasta a fost mai evidentă după 1848, dar ea a inspirat mai toate luările de poziție în Prusia între 1815 și 1830, perioadă în care și Hegel *Estetica*. „Cavalerescul“, în felul acesta, devine termenul sinonim pentru pascismul romantismului german, prezent încă în scrierile lui Novalis (din neamul junkerilor reacționari von Hardenberg), cu egală putere modelatoare, a influențat în mod hotărîtor și cariera lui Friedrich Schlegel, revoluționar la începuturile sale, apoi convertit în religia romano-catolică și, în cele din urmă, slujbaş cu totul conformist al guvernului metternichian. Din păcate, exemplul său nu a rămas izolat. Insuși Hegel, în Teoria sa despre stat a căutat să justifice politica guvernamentală pretins legitimistă a epocii, urmîndu-l poate, și în acest sens pe Goethe care încă în *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, anticipînd tendința spre conformism a burgheziei germane ca și neîncrederea ei în puterea politică a maselor populare, a definit normele etice și estetice, spre care se îndreaptă eroul său, în raport cu lumea feudală — cam în felul cum și el, după intrarea sa în serviciul curții de la Weimar, a părăsit idealurile revoluționare ale începuturilor sale. Urișa doză de filistinism, prezentă în opera sa devine astfel simptomatică pentru „mizeria germană“, despre care ne vorbesc clasicii marxismului, analizînd situația ideologică a Germaniei de la înflinirea secolului al 18-lea cu secolul al 19-lea.

Conceptul romanului istoric lipsește din *Estetica* lui Hegel. Nimic surprinzător! Primele creații de importanță mondială ale acestei specii literare sînt posteroare perioadei ce i-a servit documentarea. *Waverley* de Walter Scott apare în 1814, *Le dernier Chouan* de H. de Balzac în 1829, *Cabanis* de W. Alexis în 1832, *Fata căpitanului* de Al. S. Pușkin în 1836, *La Chartreuse de Parme* de Stendhal în 1839. Romanul istoric apare deci cu o întârziere de aproape trei decenii, după ce drama istorică, prin Goethe, Schiller, Kleist și Grillparzer a reluat cu succes firul dramei istorice renascentiste din Anglia și Spania, ajungînd la mare popularitate în lumea teatrală a occidentului. Întîrzierea relativă a romanului istoric față de drama istorică este explicabilă. Factorii, fără doar și poate, sînt multipli. Poate, totuși, că apariția conștiinței istorice în păturile mai largi ale publicului cititor, căruia în primul rînd i se adresează romanul, să fi fost principala frînă. Din cauza aceasta producția de romane pseudo-istorice a și putut avea o răspîndire atît de mare: romane cu briganzi, cavaleri rătăcitori, curteni intriganți și uzurpatori, inundînd multă vreme piața. La fel de interesant este apoi și studiul ritmicității mai departe în apariția marilor romane istorice. Astfel, între *Război și pace* și *Donul liniștit* sau *Petru cel Mare*, în epica rusească nu apare nimic semnificativ. *Iosif și frații săi* de Thomas Mann.

6 op. c. p. 557 et s.

7 Karl Marx: *Burghezia și contrarevoluția*, articol din II.XII 1848.

Henric IV de Heinrich Mann, *Vulpile în vie* și *Goya* de Lion Feuchtwanger se înalță ca adevărate promontorii într-o lume în care, în domeniul romanului istoric — în ciuda cultivării sale asidue de către germani — totuși nu s-a înregistrat timp de câteva decenii nimic remarcabil. Și la fel faptul că epica istorică românească majoră debutează cu câteva nuvele printre care *Alexandru Lăpușneanu* și *Doamna Chiajna* rămân inegalate până azi, și un roman istoric de înaltă putere de sugestie: *Ciocoi vechi și noi*, ca apoi să stagneze multă vreme, se impune atenției.

Analizând apariția primelor forme literare la antici, Hegel ajunge să precizeze că „proza începe cu sclavul”⁸. Fabula esopică este prezentată de el ca „adevărul cifrat” al sclavului — sprinten, dar fără concepție substanțială, fără poezie sau filozofie⁹. Am putea adăuga deci, continuând sondajul corelației dintre scara concepțiilor de viață și scara formelor artistice, că romanul istoric apare în clipa în care, din marea masă conformistă a burgheziei se desprind primii luptători pentru emancipare ca apoi să stagneze când din nou burghezia europeană va ocupa o poziție conservatoare, retrogradă și antirevoluționară.

Ne vom opri în cele ce urmează lângă două romane istorice contemporane — *Săptămîna patimilor* de Louis Aragon și *Pirjolul* de Oscar Walter Cisek pentru a scoate în relief pe cât posibil contribuția conștiinței sociale la crearea lor, proces cu atât mai dramatic cu cât ambele romane cu eroi din medii și epoci diferite, au la baza lor metoda realismului — de altfel singura trăsătură de uniune puternică între ele. Căci atât prin formația lor și stil, cât mai ales prin concepția lor despre romanul istoric autorii se diferă fundamental. Astfel, dacă Louis Aragon nu scapă nici în acest roman de obișnuita sa înclinație rapsodică, cu conexiunile neașteptate și surprinzătoare ce îi sînt inerente, Oscar Walter Cisek dimpotrivă construiește pe o schelărie clasică de motive riguros înlănțuite, confruntate grijuliu cu realitatea istorică, variate nesfîrșit în raport cu necesitățile acestora și colorate cu răbdarea unui „enlumincur” iscusit în raport cu epoca și mediul social descris. În consecință, în romanul lui Aragon, narațiunea țîșnește spontan din fantezia autorului, erudiția se ascunde sub afluxul inepuizabil și mercu inedit al imaginației autorului; tehnica narativă a lui Cisek în schimb este dominată de note grave; mișcarea e lentă, capitolele se încheagă pe o temelie vastă de fapte istorice sau imaginare la fel de minuțios descrise, iar ascuțișul critic antifeudal se degajă corect, circumspect pregătît și atent lucrat, mai ales din atmosfera cărții, rod alît al zăbavei de documentarist a autorului cît și al unanismului său inspirat în fața suferințelor milenare ale iobagilor ardeleni.

2.

Ceea ce uimește în primul rînd la lectura *Săptămîni* patimilor este impresia de întreg, de coerent ce rezultă dintr-o amalgamare de personaje, epizoade, stiluri; impresia de bijuterie perfect eizelată și, în același timp, de curs tumultuos de ape. Nenumărate caractere apar, dispar, revin pe canavaua romanului; acțiuni diferite se împletesc, se ating, merg alături, se despărt; orașe, peisaje, straturi sociale, costume, dialecte se perindă — și toate acestea într-o unitate strălucitoare și desăvîrșită. În aceasta constă una din cele mai de seamă calități ale romanului *Săptămîna patimilor*, care își are, desigur, rădăcina în viziunea scriitorului asupra lumii ca unitate în diversitate. Aragon, fără a căuta cît de cît să simplifice lucrurile ei, dimpotrivă, urmărind să redea dinamismul și complexitatea lor și schimbînd cu acest scop adesea unghiul de incidență spre a le clarifica toate laturile, izbutește să găsească acele simetrii interioare care coordonează contrariile, acca armonie intrinsecă a lumii care, de fapt, constituie însăși aspectul estetic al ei.

Nu e ușor să pătrunzi acest „secret” al construcției complexe a romanului, tocmai pentru că pe întreg parcursul lui totul e alît de bine făcut încît trezește o senzație de naturalitate, de inspirație mereu proaspătă care curge nesecat, fără a lăsa să se străvadă măcar odată munca titanică ce stă la baza ei.

Coeziunea romanului se crează în primul rînd prin atmosfera generală de derută pe care o evocă și care e dominantă celor mai deosebite personaje, începînd cu regele fugar și sfîrșind cu studentii Școlii de Drept. Ca o materializare a acestei stări de spirit apare în roman ploaia; ploaia necontenită care însoțește toate întîmplările, toate personajele, toate orașele, ploaia prezintă pe mai fiecare pagină, în toate

⁸ *op. cit.* p. 393
⁹ *ibid.*

aspectele și consecințele ei, în toată persistența ei, ca un fundal de tablou, ca ritmul unei melodii, ploaia supărătoare, grea și fără noimă, amintind de sfișieri, de dezagregări, de ezitări, de însuși cursul implacabil al vieții, căruia nu i te poți împotrivi.

Dar marea artă a lui Aragon se bazează îndeosebi pe capacitatea lui de a concentra într-un minimum de pagini substanța psihică a unui personaj, de a epuiza în cuprinsul lor semnificațiile multiple ale unui destin. Sinuciderea lui Bernard constituie în această privință un exemplu concludent. Conspirind pentru restaurarea idealurilor mari ale revoluției, nu ajunge la nici un acord între năzuințele sale politice și cele de ordin sentimental. În cele din urmă, simte cum terenul îi fugе de sub picioare datorită lipsei totale de unitate și de coerență între conspiratori. Pînă aici n-ar fi decît un caz banal. El însă își concepe sinuciderea ca pe o farsă tragică pe care o joacă totodată dușmanilor săi, regaliștilor — și în felul acesta, semănînd deruta în rîndurile lor, moartea lui cîștigă o dimensiune cu totul singulară: devine un act de luptă.

Concentrarea aceasta face ca personaje care, prin extinderea și locul lor în țesătura generală a romanului sînt secundare, epizodice, devin, prin complexitatea și intensitatea trăirilor lor lăuntrice, prezentate exhaustiv de autor, personaje de mare importanță. Și prin această particularitate *Săptămîna patimilor* se deosebește fundamental de romanul clasic, în care personajele secundare rămîn pînă la sfîrșit un accesoriu, util autorului pentru a caracteriza pe viu mediul și epoca sau pentru a crea un ecou nemijlocit, cuprins în filele romanului, unor fapte prezentate de el. Astfel, în *Iluzii pierdute*, pentru a ne limita la acest exemplu concludent, Doamnei de Bargeton îi revine rolul de a-i deschide lui Lucien Chardon calea viitoarei sale cariere pariziene, de a-i incita ambiția; apoi ea dispăre din țesătura romanului, spre a fi reintrodusă de Balzac spre sfîrșitul lui, cînd e arătată ca autoarea intrigilor menite să pună capăt carierei lui Lucien. Dependența Doamnei de Bargeton în ambele ipostaze față de croul principal al romanului este evidentă, trăsăturile sale de caracter, atît cît le redă Balzac, se cristalizează numai și numai în raport cu croul principal. În schimb, în *Săptămîna patimilor* de Aragon toate personajele au o viață de sine stătătoare, între ele se țese o plasă subtilă de raporturi și afinități pe baza evenimentelor descrise și a atmosferei ce se degajă din ele.

Această metodă epică a fost utilizată de Aragon și în *Comuniști*. Dar pe cînd acolo nu se reliefează un personaj central, în *Săptămîna patimilor* figura lui Théodore Géricault ocupă evident locul principal. Lui îi dă autorul cea mai mare amplitudine, deși există capitole întregi în care el nu apare de loc. El, totodată, este și personajul cel mai apropiat de Aragon, lui îi împrumută mai mult din propria sa problematică, după cum o spune direct într-una din digresiunile sale: „La drept vorbind, tot ce e aici nu e viața lui Théodore, ci a mea, n-o recunoașteți? Nimic din toate acestea nu s-au putut întîmpla în 1815. Sursele sînt evidente. Viața mea. Nu numai Voelkingen în 1919. Întreaga mea viață. Experiența întregii mele vieți. „Și mai departe: „Vă spun că pe Géricault nu l-a interesat altceva decît caii și clar-obscurel. vedeți dar că eu sînt cel care visează în plin secol XX.”

Personaje înrudite lui Théodore Géricault prin căutările, dilemele și îndoielile lor a creat Aragon și în *Comuniști*: Cécile, Jean de Monecy, Watrin. Dar, pe cînd aceștia sînt istoricește depășiți de eroii care au găsit calea adevărată, Théodore Géricault e ceea ce poate fi mai bun pentru epoca sa. Dacă Cécile se zduciumă între repulsia ce l-o inspiră corupția cercurilor înalte și neputința de a adera la forțele noi, singurele în stare să salveze Franța, Théodore Géricault ezită între două alternative la fel de negative: regele sau împăratul, ceea ce îi conferă mai mult dramatism și totodată locul principal în roman. Limitele lui însă sînt limitele epocii, care nu putea oferi o soluție categorică, cerută de exigențele unui suflet mare, pe cînd cele ale personajelor amintite din *Comuniști* sînt limitele clasei lor. Ei sînt un Théodore Géricault lăsat în urmă de dezvoltarea socială a Franței, tipul reprezentativ al momentului 1940 fiind omul certitudinilor (Cesbron, Raoul Blanchard, Guillaume Vallier etc.) care a consumat istoricește drama îndoielii și care și-a găsit restul în lupta revoluționară a proletariatului.

În caracterizarea personajelor sale, Aragon se vedește un mare cunoscător al sufletului omenesc, înzestrat cu o rară capacitate de pătrundere în cele mai ascunse cute ale sale, dînd o formă concret-sensibilă celor mai înefabile nuanțe. În acest sens, analiza pasiunii pentru călărie a lui Géricault ne dezvăluie în zăbucime caracterul său în plină criză: „*Quo ruît et lethum...* Oriunde se duce, moartea-l urmează... Și Théodore își repeta deviza... Ca și cum ar fi fost a lui, destinul lui, această beție a călăriei care-l ducea totdeauna vijelios acolo unde se află moartea.

Eră o nebunie să te faci mușchetarul regelui, dar numai astfel, prin frecența călăriei, își putea spulbera gândurile¹⁰.

Aragon suferă pentru sfișietoarea derută a lui Géricault. De altfel soarta personajelor nu-l lasă nici o clipă indiferent. Neostoit, el caută să le înțeleagă, să le lubească sau, cel puțin, să le compătimizească, fără a le idealiza însușirile, fără a le polei cusururile, ci privindu-i conștient în omeneșul lor. Omeneșul acesta este ceea ce-l interesează pe Aragon mai presus de toate. De aceea: atât în *Săptămâna patimilor* cât și în *Comuniștii* — și e bine să ne amintim în acest sens și de această epopee a trecutului război — personajelor cinstite („pozitive“ nu se potrivește în cazul de față) li se acordă cea mai largă extindere. Personajele necinstite, egoiste, rele, nu se bucură de această largă atenție. În schimb, Aragon li acuză cu vehemență, îi demască fără cruțare în faptele lor ca și în consecințele comportării lor anti-patriotice.

Se impune totuși întrebarea: Oare în ciuda procedeeelor și calităților descrise, romanul *Săptămâna patimilor* cu un erou principal ca Théodore Géricault, îndrăgostit într-alt de călărie încă, precum la un moment dat plin de amărăciune subliniază Aragon „pentru el mișcarea cailor este adevărul“¹¹, se poate înălța la acel grad de puritate a imaginii artistice cerut de conținutul spiritual al epocii descrise? După Hegel cu aceasta stă și cade romanul. De altfel, în creația lui Aragon există destule pagini care verifică pe deplin temeinicia acestui principiu. Astfel, în *Comuniștii*, „nu numai politicul și umanul se întrepătrund în mod organic“, subliniază André Stil într-un eseu închinat problemelor literaturii franceze din anii 50, „ci osmoza se produce la acel grad de înălțime al politicului, unde el este istorie și la acel grad de profunzime al umanului, unde el este cel mai personal, familiar, intim“¹². Deci întrebarea față de structura de caracter a eroului principal din *Săptămâna patimilor*, cu urmările-i nemijlocite pentru gradul de realizare a acestuia din urmă, este pe deplin îndreptățită. Va trebui prin urmare să-i acordăm lui Théodore Géricault mult mai mare atenție ca pînă aci, urmărindu-i pe cât posibil gândirea, frământările, opțiunile și renunțările.

Lipsa de încredere în el însuși, în talentul său, este altă rădăcina patimii sale pentru călărie, cât și a vieții sale ostășești. Totodată, în gândurile și atitudinile sale față de pictură ni se relevă cel mai dinamic, cu o precizie de-a dreptul seismografică, oscilațiile sale, transformările aproape imperceptibile, dezvoltarea sa și perspectivele sale viitoare. Lucrul e și firesc, căci Géricault e artist și pictura e misiunea lui majoră. În ea se va realiza, căci pentru el, a afla secretul vieții, echivalează cu a afla secretul artei. Chemarea sa de artist îl mîna neobosit spre căutarea adevărului vieții, pentru a-l putea picta. Și e semnificativ faptul că în perioada sa de criză, lipsit de o credință fermă și de o conștiință trează asupra lumii, dezorientat și fără ideal, el nu poate crea. Dorința singură nu-l ajută pe artist, ne arată Aragon fără ocol, abordînd o problemă artistică de cea mai acută actualitate. Mesajul se sprijină pe o fermă concepție a vieții, pe cunoașterea ei profundă.

Tînărul Géricault simte în brațele și în inima sa un mare gol, imposibil de umplut. Golul acesta l-i cauzase renunțarea la pictură. Căci drama lui Géricault nu e numai cea a epocii, dar și a artistului care luptă cu sine și cu împrejurările, pentru a fi el însuși, pentru a se realiza în arta sa. Astfel, hotărîrile lui Théodore Géricault sînt determinate în primul rînd — chiar dacă el nu-și dă seama — de impulsurile vocației sale: „Cînd Théodore l-a părăsit pe micul Thierry, era ferm decis să nu urmeze Curtea Regală... poate mai ales pentru că dintr-odată a început să se gîndească cu atîta intensitate la pictură. Își închipuia cu o precizie durcuroasă tablourile pe care le va picta“¹³. Adeseori vorbește despre Caravaggio, dar abia după ce el însuși se apropie de cunoașterea adevărului vieții, pătrunde și taina maestrului său: „Înțelese că la Caravaggio era o problemă profund omenească, fără îndoiială transpusă în mijloacele picturii, dar în primul rînd omenească, o afirmare a celorlalți, a căror revelație a avut-o și el atunci, în noaptea de la Poix“¹⁴. Așadar, în fond Géricault pînă în cele din urmă găsește un răspuns și anume singurul posibil în acel veac în care, după cum el însuși o spune: „...pentru mine nu există nici un drum care să nu-mi ofere decît un pretext sau altul de a vărsa sînge“. Și mai trebuie oare să menționăm sensul general uman al acestor emoționante stri-

10 Louis Aragon: *La Semaine Sainte*, Gallimard, Paris, 1950, p. 20.

11 op. c. p. 85.

12 André Stil: *Vers le Réalisme Socialiste*, ed. La Nouvelle Critique, Paris 1951, p. 63.

13 op. c. p. 134.

14 op. c. p. 466.

găte anti-războinice? În timpul deseriș în roman, frământat de bătălii, cînd poporul nu era încă matur pentru a se impune — definitiv și hegemonic — pe arena istoriei, artistul Théodore Géricault își găsește în schimb menirea: aceea de a afirma poporul prin artă.

3

Prin descrierea atentă, artistică a genezei conștiinței lui Théodore Géricault, *Săptămîna patimilor* se apropie mult de tipul clasic al unui „Bildungsroman”. În orice caz, triada: frumusețe, artă, libertate, formulată de Schelling pentru ilustrarea căii pe care absolutul poate să ajungă la individualizarea sa maximă, își găsește o strălucită verificare prin desfășurarea mai departe a destinului lui Théodore Géricault, ca om și ca artist, odată cu momentul crucial al „lămuririi” sale. În schimb, ceea ce *Săptămîna patimilor*, sub unghiul formei artistice, aduce nou în comparație cu exemplele clasice ale „Bildungsromanului” — *Wilhelm Meister* de Goethe, *Education sentimentale* de G. Flaubert, *Jean Christophe* de Romain Rolland și *Dezvoltarea unui suflet* de A. Strindberg, este — cum am mai arătat — raportul mult mai diferențiat între personajul principal și personajele secundare. În felul acesta, autorul obține o viziune panoramică a epocii — de altfel cu totul în conformitate cu caracterul ei intempestiv, plin de neprevăzut și de dramatism. Pornind de aici, ne-am putea imagina foarte bine un roman istoric în care, în locul unui personaj oarecare, rolul principal să revină pur și simplu maselor. În cîteva capitole din *Război și pace*, *Klim Samghin* sau, în literatura română, *Răscoala*, promovarea eroului anonim al masei este bine sugerată. Îndeosebi tehnica aproape cinematografică din *Răscoala* vine în întîmpinarea reliefării unui destin colectiv, implacabil ca putere dramatică și desfășurare spre tragic. Oare nu se verifică și prin aceasta încă odată baza folclorică a epicii românești, cu oralitatea ei foarte apropiată de „narațiunea” corifeului din tragedia antică, de tipul povestitorului „meddah” sudest-european?

Vom încerca să supunem de aici unei cît mai atente analize raportul între „eroi” și „masă” din romanul *Pirjolul* de Oscar Walter Cisek — nu în ultimul rând spre a scoate în relief și dialectica ascunsă între „acțiune” și „formă” din acest roman. Este una din problemele cele mai atrăgătoare, întrucît specificul relațiilor între erou și masă, între ideea revoluționară și înfrunțarea ei în faptă, între desfășurarea acțiunii epice și forma epicii apar aci, după sentimentul nostru, într-o interdependență cu greu de răstălmăcit.

Operă de minuțioasă și colorată reconstituire a epocii, asemănătoare ca structură și efect estetic mai degrabă cu marile scene istorice în pictura de ulei a artiștilor din Țările de Jos, în perioada tîrzie a Renașterii decît cu niște litografii, cum a susținut cu ani în urmă într-o cronică, Ov. S. Crohmălniceanu, cele două volume ale romanului *Pirjolul*¹⁵, la o primă lectură, par a stîrni admirație mai ales prin arta detaliului. Pentru siguranța penelului, am adăuga la episodul vizuinii de vulpe, analizat de Ov. S. Crohmălniceanu, acela și mai semnificativ al lupului flămînd găsit de Lina, soția lui Crișan, în biserică, dacă nu i l-am prefera chiar. Căci dacă episodul vizuinii are un caracter de uvertură, acesta din urmă se integrează în flux aproape continuu altora, la fel de plastice, menite să alcătuiască un cuprinzător tablou al mizeriei. Locuințele țăranilor, de exemplu, sînt zugrăvite în tot cuprinsul romanului cu o rară forță de individualizare a inventarului lor cu bogate detalii, printre care precumpănesc constant cele vizuale, coloristice, în genul interioarelor flamande cari redau nu numai nuanțele ci așa zicînd sculptează formele și sugerează consistența materialelor. Astfel, coliba în care poposește prima dată Neagu, e de o înfrîntătoare promiscuitate, cu „miros acru și iute” — și aceste amănunte au și o nuanță vizuală, de ceață înlăcrimată — cu „fuiorașul albastrui” al focului aproape stins și „pe pămîntul lutos”, cu „o grămadă de oameni, astupînd tot locul, o mulțime de trupuri îngheșuite, întinse în lung și-n lat”¹⁶. Spre a cuprinde însă tabloul în totalitatea sa, scriitorul, cu multă subtilitate, schimbă unghiul inițial de vedere al lui Neagu. Interiorul văzut întîi în adîncime, este revăzut din perspectiva omului culcat cu fața spre tavan: „Grinda care, hotărît, nu i se înălța prea mult deasupra capului, i se arăta în multe locuri plesnită și stricată. Ici și colo, carii mîncaseră lemnul,

¹⁵ O. W. Cisek: *Reisigleuer / Pirjolul / 1*. Cartea Crișan, 2. Cartea Horla, EPL, București, 1950 și 1952.

¹⁶ vol. I, în trad. rom. p. 24.

scobind găuri cît pumnul. O gîndire cu scelipiri ciudate, verzi sau albastre, se strecura harnică într-una din crăpăturile căseate ale trunchiului de brad, cioplit grosolan", etc.¹⁷ Grijă pentru amănuntul caracteristic, în romanul lui Cisek nu se cade însă nici după ce părăsește mediul iobagilor. Lumea feudalilor și pirgarilor este zugrăvită cu aceeași acribie atît în privința eleganței vestimentare cît și a interioarelor. Mai mult: fizionomiile — după cum vom vedea ulterior — sînt la fel de precis diferențiate de la individ la individ. Toate acestea par apoi întrecute prin grija pentru specificul epocii în consecință, nu poți încheide romanul fără a rămîne cu impresia că scriitorul a urmărit pe toate căile documentației (prin studiul atent al mediului fizic, al stampelor, portretelor, memoriilor și actelor oficiale etc.) să creeze o operă de reconstituire a epocii cît mai completă și cît mai minuțioasă. Dar și în celelalte romane și nuvele ale sale — *Strom ohne Ende* (Fluviu fără sfîrșit), *Die Tatarin* (Tătăroaica) — D. W. Cisek a excelat prin aceea documentație istorică, etnografică și psihologică de o amploare și o profunzime demne de toată stima. Metoda deci îi aparține, deși în arta și literatura germană ea nu este nouă. Încă în timpul Renașterii, pictorul A. Dürer, în *Tratatul de pictură* îi sfătuiește pe artiști să „culeagă” cît mai multe amănunte înainte de a picta, opera rămînînd să fie sinteza documentației. În proza germană metoda aceasta îl ilustrează îndeosebi pe romancierul și nuvelistul austriac, Adalbert Stifter, opera literară a căruia, de o rară bogăție a detaliului precis redat, este dublată de un mare număr de picturi — peisaje și compoziții. Notăm aci că și O. W. Cisek a debutat cu decenii în urmă cu o suită de cronici plastice foarte valoroase prin care el ni se înfățișează ca un iscusit reprezentant al școlii lui Wölfflin și Worringer. Metoda epică a lui O. W. Cisek deci nu poate fi înțeleasă fără principiul empatiei (Einfühlung), prin care se tinde spre „incorporarea” obiectului contemplației estetice de către privitor. Dar dacă imaginației vii a omului, capabil de a vedea și cu ochi închiși, îi revine în cadrul acestei metode un rol precumpănitor, imaginația permițîndu-i retrăirea tuturor mișcărilor și sinestezilor, deci a întrepătrunderilor senzațiilor vizuale cu cele auditive, olfactive și tactile, darul abstracțiunii nu rămîne nici el văduvit, lui revenindu-i un rol cel puțin atît de important la conturarea operci, prin puterea de a învinge, prin eliminare, trăsăturile naturaliste, nesemnificative ale prototipului¹⁸.

Este, totuși, în această metodă și ceva pozitivist, care pare să-i stăvilească patosul actualității. Dar să nu-l pretîndem lui O. W. Cisek ceva ce nu și-a propus să reflecte! Trebuie totuși să ridicăm problema în ce măsură această metodă de creație poate fi socotită întru totul compatibilă cu principiul libertății subiective, de la care am pornit în aceste pagini. În acest sens, să comparăm romanul *Pirjolul* cu un alt roman istoric aparținînd tot literaturii deceniilor din urmă: dialogia *Henri IV* de Heinrich Mann. Aci reînvierea artistică a umanismului francez din secolul XVI urmărește ca scop final, ce și-l propusese autorul, afirmarea permanentă și înflăcăntă a cauzei antifasciste, conținut al umanismului din secolul XX. Operă de stringență actualitate la H. Mann, operă de reconstituire fidelă a epocii la Cisek. H. Mann, comparînd esențele, crează analogii contemporane, pe cînd O. W. Cisek ne reflectă în primul rînd specificitatea irepetabilă a epocilor defuncte, înălțîndu-le, totuși la rang de memento. Iar în privința mesajului: În inimosul și pilorescul Crișan, în enigmaticul și tenacele Horia admirăm forța sufletească a oropișilor din veacul XVIII din Transilvania, setea lor de dreptate și libertate; în Filip II urim hitlerismul.

Conținutul este în strictă corelație cu forma, iar echilibrul între ele garantul reușitei artistice. Astfel, *Henri IV*, romanul cu acțiune vie, atrăgătoare, emoționantă, este profund accesibil și popular și sub raportul cursivității scriiturii. *Pirjolul* în schimb este roman în a cărui caracterizare, involuntar, ne servim de termeni specifici artelor plastice: compoziție panoramică, interior flamand, detaliu precis conturat etc. Imaginea se crează pe îndelete, cititorul fiind chemat să zăbovească asupra fiecărui amănunt, să și-l imagineze, să-l raporteze la celelalte, închegînd printr-un oarecare efort mental, întregul.

Despre arta portretizării vorbim intenționat la urmă, fiindcă problema a fost larg tratată de Ov. S. Crohmălniceanu, cu ale cărui păreri ne asociem, fără a le mai repeta. Într-o singură privință ne deosebim: cronicarul de acumia cîțiva ani fusese de părere că „eroii sînt neconțenit pe drumuri, trec prin enorme greutatea spre a se înfîlni, își trimit vorbă să fie în anume locuri, dar cînd însfîrșit se string

¹⁷ Ibid. p. 25.

¹⁸ Wilhelm Worringer: *Abstraktion und Einfühlung*, ed. Piper, München, 1916, p. 34.

laolaltă, nu se înțelege pentru ce o fac¹⁹. Într-adevăr, țărani din romanul lui O. W. Cisek par a trăi într-o perpetuă stare de conspirativitate, dar scriitorul ne convinge și de necesitatea ei, prin numeroase epizoade care arată limpede că viitorii capi ai răscoalei sint urmăriți și hăituiți de autoritățile chezaro-crăiești. Tot astfel, este destul de clar reliefată încă din primele capitole și sensul acțiunii de strângere în decolaltă a celor asupriți. La fel, să nu uităm activitatea quasi-juridică, de apărare a celor asupriți și neîndreptățiți, foarte important în epocă, pe care o duce altul Horia cft și Cloșca. În condițiile istorice precis descrise acoasta nu e puțin, iar la adunările lor, iobagii nici nu-și puteau vorbi despre altceva decît despre cumplita lor sărăcie, nedreptățile îndurate din partea nobililor, speranțele ce și le puneau pînă la un moment dat în „bunul” împărat, iar cînd răscoala pornește, ea e pornită de jos, din amarul mocnit al oamenilor, neavînd nimic comun cu o revoluție îndelung pregătită teoretic, cum va fi, cu cîțiva, ani mai tîrziu, revoluția franceză. De altfel, scene similare premergătoare răscoalelor țărănești, în care oamenii nu fac altceva decît să se strîngă în taină, crescîndu-și răzvrătirea din inimi, au fost descrise în mod asemănător și în alte romane, dacă ne gîndim fie și numai la *Răscoala* lui I. Rebreanu sau la *Descult* de Z. Stancu, asemenea manifestări fiind incrente psihologiei mulțimii în preajma unei mișcări sociale dezlănțuite. Deci, și în această privință, veridicitatea istorică din romanul lui Cisek este de necontestat.

După șase sute de pagini de disperare, de așfișiere și de călărire prin ploaie, pentru Théodore Géricault în așfișit răsare soarele. El va picta în acel milne sărbătorec, după fuga rușinoasă a regelui, „poporul, care n-are loc în umbra acestor oameni a căror glorie constă în a omori²⁰. Om de mare puritate a sufletului, căutările sale n-au numai fervoarea lucidității însetate de adevăr, ci și florul impresionant, cald și viu al unei sensibilități neobișnuite. De aceea, în ciuda marelui elevații a momentului certitudinii, el totuși nu pierde din vedere nici acum realitatea deplină. Opțiunea sa pentru popor este nezdruincibilă, chiar dacă acesta „în tablourile mele va dăinui așa cum este: fără speranțe, cu forța sa pierdută, cu frumusețea sa irosită” — cum subliniază el, cu regretul profund al omului conștient de limitele și de tragismul epocii sale.

Și în conștiința eroilor lui O. W. Cisek, haosul care domină în momentul prăbușirii răscoalei își proiectează umbrele. Cititorul se desparte, totuși, și de această carte cu sentimentul că jefa oamenilor descrisă de ea n-a fost zadarnică. La fel ca în romanul lui Aragon, punctul terminus al acțiunii nu este și acela al istoriei care în desfășurarea ei mai departe nu exclude alte înfringeri, asemănătoare sau chiar mai grele, dar mai ales triumful final al cauzei pentru care poporul a luptat cu însuflețire. De aceea, a pune în centrul romanului un eveniment de importanță istorică (fie contemporană, fie petrecut cu ani ori secole în urmă) presupune — pentru ca „istoricitatea” faptelor să fie artistic asimilabilă — aprofundarea lor științifică în așa fel ca desfășurarea dialectică a istoriei să constituie dominantă romanului și nu evenimentul ca atare. Căci viața este un proces în continuă desfășurare și la fel și cunoașterea, precum o arată Lenin, este un proces nesfîrșit de aprofundare de către om a lucrurilor, o mișcare nesfîrșită de la fenomen la esență și de la esența cea mai puțin profundă la esența cea mai profundă²¹.

Hegel, în *Estetica*, a intuit foarte bine condiționalitatea artistică a prozei, în dependență de asimilarea „în modul ei de concepție” a „întregului conținut al spiritului” — formulă idealistă, care totuși este atât de transluucidă, datorită soluției preconizate de el în problema raportului între idee și realitate, încît aripa stîngă a școlii sale a putut să execute fără mare greutate pasul spre explicarea cu adevărat științifică, materialistă, a existenței. Precum am văzut, și în teoria romanului din *Estetica* sa abundă criteriul și reperul pentru o soluție dialectică nu numai a raportului dintre conținut și formă ci mai ales pentru înțelegerea superioară a formei artistice în corelație cu societatea și epoca; adică cu dinamica desfășurare a istoriei.

ANDREI A. LILLIN

19 I. Aragon, op. e. p. 569

20 V. I. Lenin: *Materialism și empiriocriticism*, ed. 1948, p. 107, 144 și 147.

LIRICĂ GREACĂ

din
literatura
universală
*

La 25 martie din acest an, se împlinesc 150 de ani de la revoluția poporului grec, din 1821.

Există în istoria popoarelor ani, care înseamnă răstignire și ani care înseamnă înviere. Anul 1821, înseamnă pentru Grecia — ca și pentru România — înălțare. Dar întâi a fost pîrjolul. Dionysos Solomos, poetul național al Greciei, care a trăit din plin acest pîrjol, ni-l descrie foarte sugestiv, în numai câteva rînduri. Alți evenimente, cît și importanța revoluției din 1821 sînt îndeobște cunoscute. De atunci au trecut 150 de ani de zburcium, de frămîntări sociale, de metamorfoze de tot soiul. Și, totuși, în Grecia, ca și în celelalte țări din Balcani, acești 150 de ani au însemnat și înseamnă renaștere, suire, rod spiritual, regăsire și certitudine.

În unele țări creatorii încearcă să-și impună personalitatea lor printr-o individualizare exacerbată. Cei aproximativ 500 de poeți ai Greciei ultimilor 150 de ani s-au străduit să-și sincronizeze vocile, pentru a deveni, fiecare, parte integrantă a unui spirit care se definește prin „neînscutata înnoire a unei tradiții milenare” — ca să folosim cuvintele lui C. Th. Dimaras. Aceasta este esența culturii neogrecești. Astfel se explică asemănările, pînă la contopire, dintre manifestările spirituale ale slujitorilor Poeziei. De la Rigas la Palamas, de la Palamas la generația lui 1950, timp de aproape 200 de ani, conștiința Eladei noi își plămăiește destinele ei și se apleacă tot mai mult asupra propriei firi, ca să rămînă integră. Cînd se vorbește de legăturile spirituale contemporan cu tradiția milenară, ne gîndim în primul rînd la fidelitatea omului față de menirea lui, la dăruirea totală a acestuia în fața intereselor sociale, ne gîndim la respectul față de tot ce este frumos sau durere, alți în aproapele său, cît și în largurile lumii. Omul nu se desăvîrșește decît împreună cu semenii săi și în nici un caz distanțat de acțiune. Turnurile solitudinii sînt cetăți ale mediocrității. Cetățile maturității sînt acolo unde există lacrimi, speranțe, idealuri, acolo unde trăiesc oameni.

Microantologia de față insistă mai mult asupra autorilor nu îndeajuns cunoscuți cititorului român de poezie. Selecția se întemeiază pe ideea valorii de necontestat — numitorul comun al tuturor poezilor prezentați aici.

SOTIRIS VLAHOS

Poliduri Maria

LINGA TINE

*Lingă tine nu urlă vîntul sălbatec,
e senin și lumină oricînd,
pe al minții gherghes și cu fir de aur
se țes roze învoalte de gînd.*

*Desprins din doi ochi de proaspăt velur
suris pare pacea cu tine,
și dacă vreodată vorbim, se deschid
aripi de răsfaț și lumine.*

*Lingă tine nu urlă vîntul sălbatec,
colind neștiut prin viață,
lingă tine fagure-s toate, mătăasă,
rouă, răsufare pe față.*

Garidis Kostas

ASEMĂNARE

*Omul acesta n-a învățat niciodată să-și scrie
viața. Vorbele
cu un alfabet al lui din lumină
și umbre. Unde l-o fi aflat ?
De parcă și-ar fi tăiat cuvintele în tristețe
semănau toate, inspăimîntător.*

*Intr-una din miini
ținea un pumnal. În cealaltă
fără s-o știe — un trandafir.*

În românește de DAN CONSTANTINESCU

Livaditis Tassos

STEA DE DIMINEAȚĂ

*Din toate păsările verii,
pe-acest pămînt
nici una n-a cîntat
ca vulturul tăcerii.*

*Cum oare, oare cum
îți pot ascunde ori arăta de-acum
lumina aceasta orbitoare ?
Curg ape, străluciri de soare
îți iau tot graiul și se-nalță-n zare.*

*Îți iau totul și iar revin
cît mai aproape
sărut și păsări,
aripi și ape.*

*Din toate păsările verii,
pe-acest pămînt
nici una n-a cîntat
ca vulturul tăcerii.*

*În ochii lui — vîz nemișcat —
stă soarele ingenunchiat.
În ochii lui uitați în zare
întreaga umbră
se face soare.*

În românește de SOTIRIS VLAHOS

Solomos Dyonisios

PESTE CULMILE-N SCRUM DIN PSARA

*Peste culmile-n scrum din Psarà
singuratică, Slava trecea
salutînd pe cei tineri, superbii !
Și cunună purta-n mers mlădiu,
împletită din firele ierbii
ce-au rămas pe pămîntul pustiu . . .*

În românește de NECULA CIHRICA

Odysseus Elytis

BEOTIA

*Ce s-a ales din muzica miinilor goale de lingă palate
Mila care se înalță asemenea fumului sacru
Unde sînt porțile cu bătrînele păsări cîntătoare
Și răsunetul armelor mulțimea îngrozind-o
Cînd soarele venea în marș de triumf
Iar destinul se fărîma de lăncile inimii
Și războiul fratricid creștea aidoma țipătului de pasăre
Ce s-a ales din nepieritoarea ofrandă a lunii lui martie
Din helenicele linii în roua verde
Chipuri și articulații căzute-n ruină
Timpul a înghițit pe de-a-ntregul lumina cerului
Și oamenii au plecat mai departe
În durere și vis.*

Miltos Sachtouris

CA TRANDAFIRII

*Ani anevoioși
copii înspăimintași
fac din hirtie cocoși
ii vopsesc în negrul
mucului de luminare
ii vopsesc în roșul
florilor singerii
și mamele se miră
că atunci sosește
marele Prieten
prietenul atât de negru
cu mâini de aur
și el îi răpește*

Dimitri Christodoulou

PREZENȚA

*Unde să mă așez
ca să pot asculta clopotul nopții ?
Grele sînt acuma venele
și-i slabă lumina.
Ne așteaptă o inimă fără vise
și la buza vîgăunii din stîncă
o mare albastră și apatică.
Unde te pot afla ?
Ai crezut că mîna mea e de bronz
iar eu sînt numai un om
ai crezut că ochiul meu e de piatră
iar eu sînt numai un om.
Lucruri supradimensionale, voi ! Unde
unde să ne cărăm înfățișările mici ?
Ne-ați lăsat în mijlocul mlaștinei
cu o sută treizeci și patru de ani de reumatism.
Dar eu
voi imprumuta floarea
voi frînge nuiava
să amînos primăvara
voi înfige o margaretă la guler
să mă bucur
cînd vîntul o destramă-ndărătnic
foaie după foaie
pînă ce lujerul galben
prisosește
singur.*

cronica
literară

*

- I. E. Lovinescu:
„Scrieri” vol. II și III
- II. N. Balotă: „Labirint”
- III. S. Damian: „Intrarea
în castel”
- IV. Valeriu Cristea:
„Interpretări critice”

I. E. Lovinescu, Scrieri, vol. II și III. Rareori vom întâlni, în parcursul istoriei noastre literare, o stimă mai mare pentru scriitor ca în opera lovinescă. Făcută din renunțări, cariera critică a lui E. Lovinescu poartă cel mai nobil blazon pe care l-a avut vreodată scriitorul român. Crescut la școala antichitășilor, latinist prin profesie și prin studii, Lovinescu înseamnă pe fiecare pagină a operei sale, koravianul „mi-am durat un monument mai traicnic decât bronzul”. Literatura lui E. Lovinescu este o epopee în numeroase cînturi, avîndu-l deci ca erou pe Marele Izolat, pe marele scriitor, ce va să vină. Lovinescu este deci un fanatic al literaturii, un fanatic al unui singur vers pe care se clădește, cu o uriașă ambiție, cu o mare putere de muncă, o operă întreagă. Cadencele lui „non omnis moriar” însoțesc totul, și orice activitate ce-l înstrăinează pe scriitor de la unealta sa reprezintă o îngrozitoare trădare:

Numirea unui scriitor ca ministru nu este, prin urmare, o „ascensiune” ci o abatere din domeniul eternului în domeniul vremenicului și al ierarhiei. Ca poet, Octavian Goga a scris o pagină în literatura română, cu o sensibilitate, un accent și o invenție verbală personală; ca ministru, e cel de al noăsprezecelea coleg al vreunui avocaț din provincie, înlocuit miine de un anonim sosit în raportul altor nouăsprezece învingători ai acestei țări fecunde în bărbați politici. Scriitorii nu trebuie, deci, să sublinieze cu insistență ajungerea unui camarad în fruntea ierarhiei sociale: substanță intelectuală a unui neam, în funcție de problemele ei vitale și perene, ei se luptă cu veșnicia și pentru justificarea existenței. Cultura fiind opera talentului lor, ei reprezintă, cu mai multă îndreptățire decît avocații din provincie, floarea intelectualității române.

Dezgustul față de politicianismul burghez atît de frecvent în opera lovinesciană, se împletește cu acest elogiu nemăsurat adus muncii scriitorului. Mîstunea scriitorului e deci de excepție, rolul lui însemnînd mult mai mult decît mișcarea diurnă a faptelor. Fanatismul lovinescian întru literatură e, curios pentru un junimîst, acela al pașoptiștilor. Într-o tabletă dedicată lui Th. Rosetti (Antologia scriitorilor ocazionali, p. 29—31, nereprodusă, cum se cuvenea, în vol. 3 al „Scrierilor”) Lovinescu continuă ideea: „Embrionar, Th. Rosetti era un viitor scriitor (...). A preferat să fie prezident al Curții de casație, Guvernator al Băncii Naționale, agent diplomatic, ministru și prim-ministru și n-a greșit. Aceste posturi se pot împlini cuviincios și de oameni mediocri”. Așadar, mediocritatea poate împlini cuviincios, rolul de prim-ministru, de agent diplomatic, de prezident al Curții de casație, mediocritatea poate urea pe scaunul celor mai înalte demnități, dar ea e inadmisibilă în cetatea literară! Oricine poate fi mediocre, ordinea vieții practice necerînd calități deosebite. Oricine, dar nu Scriitorul: el e mai presus de oricine, de orice. Închis între pereții camerei sale de lucru, Lovinescu oprește mersul universului în fața a ceea ce se cheamă predestinare literară. E magnific a fi scriitor ne spune criticul, și nimeni nu își poate dori mai mult decît atît. Dar cît de greu se urcă în Olimp, cît de riscante sînt povturăturile înălțării! Între patru pereți, înconjurat de cărți, E. Lovinescu își construiește, de fapt, o utopie: în Așteptarea Marelui Izolat, al marelui scriitor, locui-

torul nr. 1 al U-topos-ului său, Lovinescu privește mereu necruțător, din vârful muntelui, văzînd poticnirile, căderile celor care încercau să urce. Spre sfîrșitul vieții, într-una din ultimele autobiografii, criticul care contribuise la impunerea a atîtea condeie de primă mărime a literaturii române va afirma totuși despre sine: La șaizeci de ani scriitorul nostru se simte încă prada a două mari emoții: cea a paginii albe de hirtie care trebuie să fie acoperită cu slove și cea a bății în ușă ce-i va aduce în casă pe marile „Izolot” atît de mult așteptat. Timpul fișii. Viața trece... Marele izolat n-a venit încă și poate nu va veni niciodată... Marele Izolat n-a venit încă și poate nu va veni niciodată. Lovinescu-omul este un personaj profund tragic. Așteptînd mereu, așteptînd în nesfîrșit, așteptîndu-l pe Godot. Iar Utopia aceea, în care odinioară urcaseră Homer sau Tacit, va rămîne o iluzie goală, o fată morgandă, un fînut al neațingerii: în ea nu va urca nimeni, niciodată nimeni, nici măcar el, Lovinescu, șintit aici, jos, în așteptarea Marelui Izolat, și ultima autobiografie sfîrșește așa: „Drept aceea, trimite-l Doamne, pe multășteptatul Crainic izbăvitor, care dezleagă pe om de cază lui, și sloboade-l pe robul tău E. Lovinescu. Amin.” Aici, trebuie căutat rostul și sensul memoriilor, paradoxalul lor refuz al lumii.

2. Literatura rămîne, pentru E. Lovinescu o școală a unei elevații morale. Nici o cădere în vulgaritate nu întinează polemica lovinesciană; pentru a-și anula adversarul, Lovinescu citează în întregime diatribele ce-i sînt adresate, găsînd în ele promiscuitate, mizerie balcanică și — mai ales — lipsă de stil. Căci stilul, expresia este, pentru Lovinescu, certitudinea valorii scriitoricești. Traducătorul lui Tacit își leagă prima speranță a scrisurii deci, de expresie. „Glasul măgarului nu se aude la cer”, îi place criticului să afirme în mai multe rînduri. Iar calificarea de măgar poate cuprinde mai multă lume, n-au importanță numele. Tristețea e de a fi atacat fără stil, și, cu evidentă bucurie, Lovinescu citează pagini întregi în care e calificat în fel și chip dar fără stil. Toți cei care au scris (bine intenționat) despre Memorii au observat tonul de moralist al autorului lor. Tocmai pronunțarea moralistului a iritat pe scriitori, observa Pompiliu Constantinescu.

M-am născut cu o sumbră viziune asupra omenirii, viziune de mizantrop, scrie E. Lovinescu. Și mizantropia lovinesciană a fost remarcată de numeroșii comentatori ai memoriilor. Și privirea aceea care vizează defectul, îl îngroașă, îl subtiliază neiertînd nici fizicul, nici originea subiectului. Ca să fie perfect, un scriitor trebuie să se fi născut statuie. Părvan, Ibrăileanu, Galaction suferă sub condeul lovinescian; printre zimbete binevoitoare și maliții e văzut Sadoveanu; împotriva conștraților critici ironia se preface în pamphlet curat; coboriți de pe soclul lor, scriitorii sînt amestecați printre cele zilnice. Nici unul dintre cei văzuți de E. L. nu au acces în Olimp iar conștiința criticului e împovărată de iluzia muncii sistifice. Listele cu „contribuția Sburătorului” la literatura română e o excepție care ar merita un studiu aparte.

3. Să fie memoriile lovinesciene azi, după ce altele dintre modele nu mai există, doar cărți în care recunoaștem pe unul din maeștri portretului în literatura noastră? Patimile, după atîta amar de vreme, s-au stins; Camil Petrescu, G. Călinescu, marii denigratori ai memoriilor nu mai există.

Nu mai e atît de vie nici amintirea necruțătoarelor pamphlete ori ironii ce au ridicat. mai mult decît trebuia, febra aceluia moment literar; și dacă vreo pană păguboasă mai încearcă azi, să caricheze spirital lovinescian, cenaclul ori cărțile, fi-va, bineînțeles, privită cu compasiunea cu care sînt priviți cam toți acei memorialiști care, în vreo imaginabilă carieră literară, n-au fost capabili de altceva...

4. Așadar, liniștea este chemată și asupra acestor cărți, unele dintre ele mai paradoxale pe care le-au dat literele românești. Paradoxale pentru acest mare partizan a autonomiei estetice, paradoxale pentru scriitorul care și-a legat viața de ceea ce se cheamă critică literară... Paradoxală, din întinderea acestui domeniu al criticii dincolo de marginile ei consacrate, pînă în viața literară. Suveran al analizei, cu acea suveranitate pe care și-o conferă calitatea de autor de istorie literară, deci de istorie, E. Lovinescu își împinge „critica” spre acapararea unor teritorii străine șieși. Judecător al cărților, E. Lovinescu își părăsește domeniul, judecînd oamenii. Marele critic E. Lovinescu, iese, scriînd „Memoriile” din obiectivul atenției noastre, pășînd, în străie de rînd în fața istoriei literare. Dar ce importanță, mai are, pentru opera cutărui literat, cutare defect înregistrat de marele critic? Fauna literară, diversă întotdeauna, populată de cele mai interesante specimene, nu interesează, și nu trebuie să intereseze prin pitoresc; în literatură, biografia e totuși o vorbă goală și faptul minor interesează prea puțin.

În aceste Memorii, de fapt, acționează, o ambiție lovinesciană mai veche: demitizarea. Toate forțele criticului se îndreaptă, aici, către ea. Un demon interior îl

poartă împotriva mitului creatorului, și nici unul dintre criticii noștri nu a refuzat cu mai multă încăpăținare fantazia ca E. Lovinescu. Literatura e pentru el o întreprindere rațională, și prima fațetă a paradoxului lovinescian o constituie tocmai coborârea statului în pivniță. De Eminescu-scriitorul se ocupă întâi în două romane, ceea ce ar exclude, de la bun început, perspectiva excepționalului. Geniu pustiu îi prilejuește o elegantă strimbătură din nas. Creangă, Caragiale, Macedonski, trăiesc parțial și literatura pentru Lovinescu începe abia cu perioada modernă. Primele cercetări ale scriitorului se ocupă de Asachi și Negruzzi, deci de locurile în care documentul rezolva aproape totul. De unde dacă nu din disprețul pentru fantazie vine neînțelegerea (ori minimalizarea) lui Sadoveanu, Blaga, Pârvan, Matei Caragiale și ai altora ?

5. Nu răutățile, nu maliția deci, ne mai interesează azi. O Utopie inversă, căzută, alcătuiesc memoriile lovinesciene, un loc cu scriitori care se numesc Pârvan sau Galaction sau Camil Petrescu : dar acestea nu mai sînt numele pe care le cunoaștem noi, nu mai sînt scriitorii pe care îi cunoaștem noi. În istoria literară de azi, scriitorii portretizați de Lovinescu arată altfel, sau cel puțin, ipostaza „lovinesciană” din „Memorii” a lor, nu se mai interesează. Memoriile rămîn o operă de sine stătătoare, o cronică a unei lumi ciudate, a unui univers închis, lipsit de grandoare. Iar în aceste cărți, atît de bogate în calități literare excepționale, vom descoperi nu un critic, ci un prozator dintre cei mai mari ai literaturii noastre. Iar dacă vom împinge mai departe sensul, forțînd semnificațiile nu vom întîlni în „Memorii” decît un autoportret interior, singurul, de altfel, prin care putem sesiza dimensiunile unei tragedii, consumată mocnît, a acelei priviri îndreptată necontenit spre Fata morgana a unui deșert interior. Memoriile sînt fața ascunsă a lui Lovinescu. Complînd opera critică, acest spectacol constructiv și solemn, crez optimist adresat viitorimii.

II. N. Balotă — Labirint. Ce înaltă finețe respiră cronicile (Addenda) lui Nicolae Balotă, aceste false cronici literare ! O politețe desăvîrșită le învăluie ; cărțile propriu zise, lumea sa lor materie se îndepărtează pe nesimțite de noi, și, alături de mari nume, de grandioase opere, pașii exegetului calcă — am spune, parafrazînd un vers voiculescian — pe spirit pur. Pătrundem, alături de pașii cronicarului, într-un minunat basm al literelor, acolo unde totul e prins în nestemate. Marile teme ale literaturii dintotdeauna își găsesc liniște și adăpost — cine ar fi crezut-o în cărțile lui Iulian Neaeșu, ori Ovidiu Constantinescu. Personaje, idei, cuvinte, sînt luminate de bucuria autorului — ceas de amiază a liniștei cuvintelor. Căci cu aceeași bucurie egală scriitorul îi primește în cetatea literelor, pe un cutare quasi-debutant și cu altul, instăpînit din alte vremi, cu domenii de hrisoave, în republica literelor. Un Symposium la care nevăzuți învățacei așteaptă, se încheagă din loc în loc, vocea autorului pîrînd a se auzi clară, rostînd adevăruri sacramentale : „Da, F. este o carte adevărată. Parabola, tehnica aluziilor, căutarea devăzului prin strățuri de timp care-l refractă divers, prin conștiințe care-l modifică, toate acestea, și altele încă, sînt căile și unelele unui scriitor care are, cum am spus, pasiunea justițiară. Îmi voi îngădui să amintesc că Dostoievski și Faulkner, între marii moderni, sînt asemenea conștiințe justițiare, care redeschid, cu fiecare carte a lor, un mare proces pareă ar pregăti judecata din urmă a omenirii.

Cartea, lată un lucru sfînt pentru N. Balotă. Lectura ei se petrece în lumi absolute : „M-am închis în odaie cu „Fiara” lui Ilie Constantin. Orice lectură (s.n.) este un fel de lăsare în jos a punților care ne înconjoară, o scoborire a scăriilor, pentru ca cel ce se află dîneolo de zidurile noastre să pătrundă în incinta cetății ce ne aparține”. În zadar am căuta vreun rînd neplăcut criticului ; cînd problema e mai delicată, e citat, cu evlavie, cu umilință, Cornel Regman, cel care, în ultimul cerc al infernului polemic, ispășește, sfînt și mucenic al cercului sibian, zborul conștăților în zone pure : „Să repetăm — prin refutare sau admitere — unele teme ale liricii lui Ilie Constantin ? Nu e nevoie. Același Cornel Regman în două elocvente articole din Tomis (Ilie Constantin și din nou nerăbdarea criticilor) a spus tot ce trebuia în acest sens. Poate că citînd cele scrise de noi, ar fi găsit și alte materiale intru eșafodarea tezelor sale.”

2. Și rîndurile lui Nicolae Balotă par a veni de departe, întîlnirea cu lumea făcîndu-se prin intermediul Amintirilor ; un cerc al înțelepților se naște, o lume a înțelepților, în care autorul e învățacei, în fața unor nume locuri care capătă, sub pana lui o mitică alcătuire ; spre a se opri la un profesor, cohorta numelor pleacă din veac, prelungindu-se mereu, prin intermediul cărților ; o nesfîrșită republică a literelor, o cetate a lor, se înalță dintre aceste întîlniri ale lui N. Balotă cu Blaga, cu Argeșii, cu profesorul Bezdechi. Întîlnirea cu Blaga are loc în „Birlogul lui Faust”, un inițiator al autorului în misterele limbii grecești se numește maestrul Favorinus. „Întîlnisem numele acesta care aparținuse unui mărunț filozof și retor latin, Favorinus

din Arclata, care a trăit între...⁴ Nesfârșită este republica literelor, înens e șișrul numelor ei! O ironie a înțelepților însoțește amintirile: o dureroasă ironie, un fel de răzbunare a cărților: pe masa lui Blaga, acolo în Birlogul lui Faust, se găsește un catalog de clasificare zecimală a cărților „în care scriitorul se specializase”. Viața operei e, altfel, purtătoarea unui hybris, ori măcar a unui semn; Radu, Stanca (...) fusese anunțat mai demult prin ciudate vizite nocturne... de sfârșitul său” De la un timp, mă vizitează moartea”... Dacă vrei, unui din eroii cărții lui N. Balotă este timpul. Timpul amintirilor, timpul depărtării, acel tirziu al vegherii, al desprinderii. Iar acest înalt orgoliu nu consemnează decit înfinitul literaturii, încadrarea unui veac al cărților între altele: „Veacul e înaintat în vîrstă, și am citit aproape toate cărțile sale. Cărți ale poezilor venerați într-o lume care, uitind figurile sacrului, își investeste uneori fervorile în sacralizarea Cuvîntului. I-am citit aproape pe toți, căci poate se află undeva vreun altar pe care nu s-au aprins flăcările jertfei, vreun zeu necunoscut care nu și-a găsit încă credincioșii. Pe toți ceilalți, zei-poetii, voci ale umbrei, corabia în derivă a sufletului nostru i-a purtat plutind între extaze și anxietăți”.

În fond, N. Balotă nu este exegetul unei cărți, al unui scriitor. El are mereu în față cu o uriașă opera omnia, obiect al devoțiunii sale. Un crez în valorile umane ale literaturii cum de puține ori ne-a fost dat să călim trăiește în scrisul lui N. Balotă. Asta nu permite nici un zîmbet ironic, nici o grațuitate. Iată pentru ce o ciudată trinitate a ironiei (Pico-Mallarme-Lovinescu) se reîtopește într-o frază în care, înaintea orgoliului uman al victoriei, respiră bucuria conștiinței existenței cărților. Drumul spre elogiul omului, spre descoperirea lui este însă tocmai labirintul acesta al literaturii sec. XX. Cartea este o conversație, o discuție, un — să repetăm — Symposium — în care adevărurile — ariadnă reprezentă scopul cercetării.

3. Labirint nu este ceea ce era Euphorion. E, am spune, o carte mai pămîntească mai — dacă se îngăduie cuvîntul — provizorie, alcătuită din rămășițele acelei mari eseistici ce se împlinea acolo. Faptul că Euphorion nu a obținut nici un premiu ni se pare normal și explicabil: cartea era cu mult prea sus față de tot ceea ce însemna eseistica curentă la noi pentru a se integra unor circuite ale concurenței. Labirint este, ca și Urmuz un fel de carte de popularizare a tezelor enunțate în Euphorion. Nimic decit precizări Tăcerea germinatoare, Vasile Pârvan și estetica tăcerii, nimic altceva decit o continuare a investigațiilor (în sensul precizat de volumul amintit) eseurile despre Julien Gracq, Saint John-Perse, Mauriac, în care presimțim viitoarea „Panoramă a literaturii franceze” anunțată de N. Balotă. Cînd exegeza se oprește asupra literaturii române, punctele de vedere sînt întotdeauna noi, cu aceeași grijă, de a nu epata; glosele călinesciene, de pildă, se așează printre cele mai adînci lucruri care au fost spuse despre Călinescu.

4. Călinescu văzut de N. Balotă: Călinescu în înfinitul literaturii. Aceasta e axa interpretării lui Balotă. Un drum, spre înfinitul mic, spre abstracția pe care am numi-o maestrul Favorinus: clasicismul mărunt al lui Parny, Colardeau, J. B. Rousseau Delille. „Arta poetică (a lui Călinescu)... e o critică a abuzului de metafore”. Scriitorul caută elementarul sau drumul spre elementar, dar drumul călinescian spre el trece prin Saint-Amant cel care face ditirambul pepenelui, Baroc clasicizant, Călinescu scrie N. Balotă, e un hedonist spiritual. Excursia prin opera călinesciană e rapidă, generalizările sînt scoase rapid, cu maximă siguranță. Terminat odată drumul acesta spre poezie, spre cuvînt, deci spre înfinitul mic al literaturii, glosele continuă năpraznic cu: Cred în genialitatea lui G. Călinescu. Omul avea un daimon al său nepereche. Intîlnirea dintre Goethe și Călinescu are loc sub semnul genialității. Genialitatea implică și ieșirea din măsură, scrie Balotă, și tema subtilă a „gloselor” e permanenta „ieșire din măsură” a geniului călinescian. Frumusețea definițiilor: ce minunat scrie Balotă despre un scriitor față de a cărui opinii are — bănuim — rezerve! Pentru cel ce citește atent esul, diferențele de opinie sînt vizibile, ca și ordinea lecturilor, ca și lecturile fundamentale ale lui G. Călinescu sau ale lui N. Balotă. Perfect conștient de ideea romantică a ideii de geniu, așa cum el însuși o formulează, Călinescu poate fi definit în această ipostază a sa drept o natură barocă (...) rivnînd spre o ordine clasică, dar avînd un daimon (...) un duh singular, intemperant și excesiv, care-l posedă și-l face receptiv la sugestiile romantice privind excepția excepțiilor umane, Geniul.

Geniul lui G. Călinescu, iată o ipostază de cercetare, nu o afirmație goală. În fond, nu cărțile, literatura călinesciană a lui G. Călinescu îl interesează pe N. Balotă, ci acel conțav imaginar de scriitori, acel Symposium ce poate fi constituit ad-hoc, și la care se pot întîlni, să zicem, Călinescu și Goethe, sub forma lor de „naturi”. Eseistul privește de data aceasta, abstras, nașterea constelațiilor.

III. S. Damian: Intrarea în Castel. 1. E. de mirare cum această carte atât de actuală a stîrnit reacții atât de moleșite. Nu ne referim la cronicile literare apărute ici-colo care oricum, era de datorită lor să apară, ci de luările propriu-zise de poziție, de atitudinile pro- sau contra. A lipsit o dezbateră mai largă a ideilor acestei cărți, carte vie, făcută să intereseze pe toți cei ce scriu azi proză. Au lipsit cele câteva necesare luări de poziție pentru sau împotriva ei. Cartea lui S. Damian, e una dintre acelea care demonstrează că, critica literară începe să-și achite datorită față de literatura actuală. Adică să se emancipeze de situația ei de fru ascultător al cărților care apar, de gen fără inițiativă, pierdut în umbrele mari ale operei. Cartea lui S. Damian încearcă să definească un drum necesar romanului contemporan. Încearcă să îndrume, să dea direcții. Mai exact, să dea o direcție romanului contemporan. Că e suficient sau nu e suficient prestigiul criticului pentru așa ceva, rămîne în afara discuției, sau, cu alte cuvinte, nu ne rămîne decît să constatăm că în fiecare epocă și pentru aproape fiecare critic se poate pune problema: e suficient sau nu... Dar asta, e altceva, și prestigiul unui critic, nu se leagă de biblioteca aflată în spate, ci de adevărurile care le exprimă. De prestigiul lor. Și, să mai adăugăm: de necesitatea, confratrilor de a discuta adevărurile acestea atunci cînd ele îi și privesc pe toți.

Deci, îndrumarea, în care a văzut drumul necesar al romanului românesc, ar fi către Tragic. Tragic, care înseamnă meditație asupra „rostului existenței și a mîririi insului în Cetate”, meditație asupra Istoriei. Dar să-l lăsăm pe critic să-și prezinte programul: „Intr-o fază cînd relația individului cu istoria trebuie privită în dialectica nepotrivirii și coincidențelor se impune depășirea pitorescului exterior, ridicarea de la elementar și descriptiv, deschiderea epicului spre un tragic al dezvăluirilor de adîncime asupra realului, un tragic al stărilor de conștiință cu foraje și în finiturile tenebroase ale psihicului, care decid adesea comportamentul. Astfel, concepem Intrarea în Castel”. O acută conștiință a istoriei îi e necesară criticii, cuprinsă de studiul sensurilor desprinse de context. Pentru a-și susține tezele, criticul studiază polemicile interbelice consacrate romanului, trece la analiza unor romane care îi servesc tezele, își prezintă (într-un capitol) câteva cronici literare, apoi, în partea a treia a cărții, analizează romanul cîlinescian. Cartea se încheie cu „Trenul imaginar” de la Dostoievski la Kafka” în care își alege drept una din stații „Dublul” lui Dostoievski.

2. Excepționale sînt analizele prozelor. Eseul dedicat lui N. Breban, Somnul, e magistral. Fără a intra în chestiuni colaterale, S. Damian abordează viața subtilă a operei cu o siguranță demnă de invidiat: nici o speculație gratuită, nelegată de Operă. Fără să se ridice deasupra ei, fără metafore. Luxul criticii lui S. Damian e de a fi lipsite de orice lux oricce podoabe gratuite. Frazele merg drept la țintă, fără ocol, criticul nu are superstiția operelor colaterale, crede în adevărurile puse în primul capitol și în numele lor judecă. Adică analizează. S. Damian este un profesionist al criticii și nu al literaturii comparate și nici al eseului, și cartea, oricît ar cocheta cu istoria literară, să zicem, se vedește ca lucrare solidă aici: adică pe terenul analizei, al aprecierii operei de dată recentă. S. Damian este Criticul, adică cel-pentru-care-opera-există: să nu ne așteptăm, deci, din partea lui, în numele adevărului propus, la execuții singeroase ori la exaltări deșănțate. S. Damian pune opera într-un context de valori, îi cantă istoria, și-o integrează teoriile sale. Sînt foarte exacte cronicile pe care ni le oferă S. Damian, dar e totuși cazul să ne întrebăm dacă ele își aveau locul în acest volum.

3. E drept că S. Damian ne previne, într-un subol că „nu poate fi dedusă o ierarhie strictă a valorilor și nici a preferințelor din lista cărților supuse aprecierii” și că includerea unor titluri și omiterea altora „se explică și prin fluctuațiile activității de cronicar la o revistă literară”, dar tocmai prevenirea aceasta marchează inconsecvența. Criticul își lasă programul teoretic în seama — cum să spunem — a șansei, a întîmpirii. Ne interesează mai puțin, dat fiind argumentul teoretic, unitatea criteriilor utilizate de critic în analiza — de exemplu — a Ștrei lui Zaharia Stancu și a „Idolilor peșterii” a Genevei Logan. Ne interesează foarte puțin, fiindcă, în realitate — așteptăm aci cărțile prin care criticul justifică „aproprierea de castel”. Pentru a fi susținută, teza avea nevoie de câteva cărți — de un număr de cărți care să probeze o direcție literară și nu virtuozitatea analitică a cronicarului. Capitolul scade, așadar, miza. Putem descoperi în acest capitol un cronicar foarte bun, dar nu un creator de direcție literară: trăind în ordinea efemerului, multe din cărțile de aici nu ne spun exact nimic (Mihai Tunaru: Stații în cîmpurile dezordinii etc.). Stațeta exigențelor cărții, odată cu aceste cronici scade. Scade mai ales prin lărgirea prea mare a cîmpului supus investigației. Nu putem urmări ideile cronicarului pe texte atât de diferite ca Epistole de Mircea Ciobanu și Ingeniosul bine temperat —

Dinționar onomastic de Mircea Horia Simionescu. Luată în sine, încă odată, croniclele sînt impecabile, scrise exact, fără a ezita între alegerea rezervelor ori a laudelor.

Integrarea în universalitate, deci, e o cerință a prozei, un deziderat. Care e limbajul prin care romanul românesc poate conversa cu lumea de azi? Răspunsul ar fi integrat în răspunsul dat în cuvintele de mai sus, dar mai necesită și un altul "ce înțelegem prin roman azi. Definiția dată de S. Damian e prudentă: treptele modernității sînt Dostoievski, Kafka, susținute cu definiții din N. Sarraut, Robbe-Grillet. Terenul de mișcare, să recunoaștem, e cam strîmt, dar criticul e supus obiectului său. Intr-un fel, critica din Intrarea în Castel e o sumă de indicații, de sugestii care dovedesc un gust sigur și un foarte dezvoltat simț al necesarului. Cartea e vie și trăiește și în „neîmplinirile" sale, de fapt legănări ale criticului în balansuarul atît de comod steji: foiletonul literar. Foarte bun analist, S. Damian intrînză cit poate de mult în acest tărîm fericit al plăcerilor d-sale, analiza.

4. O monografie ce se poate numi Călinescu-romancierul, se construiește, de la sine, în Intrare în Castel: iar această monografie ar cere o discuție separată. Discrepanța dintre teoria romanului formulată de G. Călinescu și romanele scrise de marele critic ar fi subiectul acestei „cărți". Curajul criticului e de a afirma că teoriile călinesciene asupra romanului ar avea, azi, o doză de inactualitate. E inactual G. Călinescu, cu opțiunea pentru romanul de tip balzacian? În orice caz, teoriile călinesciene vin în contradicție cu „sindronismul" propus de S. Damian, cu eșafodajul ideatic al cărții. Analizele romanului, deci, sînt îndreptate, în parte, spre exemplificarea tezelor, lui S. Damian. Iar analizele destinate romanului călinescian, analizele propriu-zise sînt printre cele mai bune care s-au scris.

Cartea vie, de o incontestabilă utilitate, Intrarea în Castel demonstrează că critica actuală e pe drumul anevoios al cîștigării conștiinței de sine, a conștiinței forței sale.

IV. Valeriu Cristea: „Interpretări critice". Interpretări critice este o carte tipică de „critic în formație" ilustrată cu felurite tipuri de analiză a diverse volume apărute azi, și acum un veac, la noi ori aiurea. Din această tatonare a terenurilor literare se nasc și profesiunile de credință ale criticului dintre care am consemna-o pe aceasta: „înțeleg critica literară ca un vampirism al esenței, ca punctii succesive în mîduva operelor. Din acest punct de vedere, metaforele au rol absorbitor, de ventuze diforme". Valeriu Cristea, deci, poematizează, idei mai vechi despre critică, originalitatea fiind mai mult a metafore utilizate decît a ideilor pe care armitza criticului; așa de fapt, arată și foiletoanele în care strălucire au întîi frazele. Discursului critic reprezintă ochiul pedestru al crenelului metaforic, instaurat cu solemnitate în centrul judecăților. Afirmarea sau negația are, astfel, ritm și, după ce reperatele sînt odată fixate, cronica la aspect de baladă haiducească. Un zel al negației îl considera și G. Călinescu necesar în începuturile critice, necesar și binevenit, pe blazonul criticii figurînd, strește bufnița.

Partea frumoasă a cărții ar constitui-o deci negațiile, dacă Valeriu Cristea ar fi consecvent. Prințesele, bunăoară, e refuzată mai mult din „inerție" și trebuie să ne plecăm cu admirație în fața criticului care e în stare să descopere în acest roman un hâu de nerealizări artistice, de vreme ce Fănuș Neagu pentru Vară bulmacă e încărcată de elogii. În rest, în afară, de Cornel Regman, alegerile cărților duse spre eșafod nu prea suferă nici de curaj și nici de cine știe ce nouitate. De o vreme încoace V. Em. Galan prea e o victimă sigură a criticilor ca să afirmăm, cu mina pe inimă, ca Valeriu Cristea e cel ce face dreptate prozei lui V. Em. Galan. Dar ascultați ce frumos sună, ce execuție elegantă: „Nelipsită de pagini bune și foarte bune, această carte a lui V. Em. Galan degajă o floareală epică uluitoare care ametește, obosește și pină la urmă plictisește". Iată o caracterizare splendidă a prozei lui V. Em. Galan care trebuie să fie recunoscător lui Valeriu Cristea pentru ea: după atîtea pagini cenușii, lălaite, scîlîmbătoare, există și o frază cu care se poate țese în lume! Și Vintul din fața soarelui de Traian Filip reprezintă o victimă sigură; ca și Banchetul lui Valentin Berbecaru scriitor scos din negurile anonimatului de bună-voința negativistă a lui Valeriu Cristea. Sadismul criticului se pare că e fixat asupra unor scriitori care n-au păcătuit cu nimic față de literatură și puteau fi lăsați să odihnească îngropați în tăcere; cine a spus vreun lucru mai acerbăriei despre această parte a pămîntului de Dumitru Mircea, cine a adus în jurul ei valuri de tîmție încît să suscite favoarea unei analize? E drept că eticheta (cu cap de mort) pusă de critic ne volum e strălucitoare: Din romanul „Această parte a pămîntului" nu se poate obține nimic mai mult decît un libret de operă".

Negațiile acestea pot fi considerate programatice și ca și în cazul afirmațiilor, jovialitatea criticului pune perdele de fum peste dreapta judecată. Ne va fi greu să găsim între fraze ca acestea, judecata de valoare: „Ceea ce lipsește la Mihai Beniuc și încă într-un grad surprinzător în raport cu marele său talent e conștiința critică.” Dar lucrul acesta l-a afirmat toată lumea. Din păcate cazul său nu este singular, adăugă Valeriu Cristea. Din păcate acesta e tămâie curată, căci ascultați acum ce dulceață de comparații urmează: „Hortensia Papadat, Bongescu și chiar Rebreanu, doi dintre cei mai mari scriitori români în proză înregistrează asemenea căderi. Cu toții cuceresc cote înalte dar nu se pot consolida între ele. Cu toții, ca la nuntă. În pașnice recenzii de cărți, Valeriu Cristea aruncă cite o propoziție dichisită ca o sorcovă, menită să tirască după ea toate păcatele numite și nenumite ale literaturii românești.

În căutarea simplității fundamentale, a unei morale a literaturii, Valeriu Cristea cade, nu de puține ori, în banalitate. Toată frumusețea „cuvântării”, a pitorescului (căci critica lui V. Cristea e una pitorească) se duce pe ripă când în sprijinul onirismului se aduc asemenea argumente: „Dumitru Țepeneag înclină spre misterioasa lume onirică, cu tenebrele și luminile ei, și în aceasta nu e nimic scandalos căci cu toții trăim în ea aproape tot cit în cea din afară, reală. „De data aceasta banda de Laudă, spusă apăsător, subliniată: căci cu toții trăim în ea aproape tot cit... Asta e de contestat, nu dormim chiar atât. Poate că unii dorm aproape tot atât cit...”, dar ce legătură are asta cu literatura? Și, în treacăt fie zis, prea iubește criticul reperatele numite somn, deșteptare, matinal. Matinal cel puțin e valabil și pentru Eminescu, și pentru Creangă și pentru Virgil Duda, evidențiind însușiri valabile pentru o întreagă istorie literară:

(Eminescu) „sentimentul în poezia sa e proăspăt și matinal.
(Creangă): „conștiința se resimte de o tipică răceală matinală...”

Virgil Duda: „O netulburată, matinală, liniște epică...”

În excursiile (sumare) prin literaturile străine, Valeriu Cristea e un sentimental, scriind romane (frumoase) despre Lesage, Saint-Bauve, Italo Svevo. Pentru exemplificare, din cele cîteva pagini consacrate „Omului din subterană”: „Omul din subterana este un pionier în infern, un pionier al umanității, în infernul omului. El face de fapt spionaj în favoarea noastră, da, așa se întimplă uneori cu așii profesiei, ajunge să fie considerat ambiguu suspect, e șters de pe listele de „incredere” și trecut în tabăra adversă”. Critica romanțată a lui Valeriu Cristea lasă însă destul loc pentru idei generale. Una ar fi aceea a literaturii, în sens larg, alta a „orizontului filosofic necesar în actul critic, alta aceea a surplusului de pitoresc în literatură. „Proza artistică, scrie Valeriu Cristea, a creat cu timpul, o aptitudine adinc înrădăcinată pentru serisul fastuos care frînează constituirea unui limbaj de lucru eficient în filosofie (ca eseu) nu ca ramură de specialitate... Căci cele mai grele munci, ale spiritului nu se pot îndeplini decît în halne lejere, de rînd”. Perfect de acord. Deocamdată, cartea lui Valeriu Cristea e o frumoasă călătorie de agrement pe locurile care vor trebui, cercetate, pe viitor, în haine lejere, de rînd, atât de necesare, nu, muncilor trudnice ale spiritului.

C. UNGUREANU

Radu Cârnelci: „GRĂDINA ÎN FORMĂ DE VIS”

Sonetele lui Radu Cârnelci dezvăluie o latură esențială a creației sale poetice, pe care am surprins-o, cu altă ocazie, prin sintagma pansenzualismului cosmic.** Înmănunchiate la un loc cu sonete pe care cititorul le cunoaște din volumul Umbra femeii. (apărut în 1968), noile sonete vin cu un cortegiu de frumuseți nebănuite,

* Editura Cartea românească, 1970.

** A se vedea în acest sens articolul nostru: „Pansenzualismul liric în poezia lui Radu Cârnelci”

surprinse prin titlul volumului: „Grădina în formă de vis”, alcătuiind o suită lirică excepțională, menită a contura profilul unei personalități poetice în plină afirmare.

Ceea ce surprinde în mod deosebit de plăcut la Radu Cârnelci este faptul că vine cu o nostalgie de neîmplinite bucurii sub forma unor însufletări senzuale, poetul abordând masca îndurerată a unui Sisif al erosului, pentru care viața este o continuă rătăcire pe „apa neantului”:

„... Și rătăcind pe apa neantului de dor,
— chiar de-am să trec dincolo — mereu o să te caut” ...

În poezia lui Radu Cârnelci melancolia se împletește cu arderea euforică, arderea fiind interpretată ca proces unic al devenirii:

Noutatea pe care o aduce Radu Cârnelci în sonet constă în realizarea unui ceremonial care se oficiază lângă „păgînul altar”, unde femeia iubită „cu miinile și gleznele subțiri” e așteptată spre a fi incununată „sub semn de muzică și ninsori de sferă”. Aceasta e „veșnic liman”, al cărei trup e „cîmpie aromitoare”, pe care îndrăgostitul „bîntuie de negăstire”, (precum odinioară Don Juan), îngreunat de odoare, încearcă s-o înduplece cu „icoane de aur și rubine”. Nota de lux, de somptuozitate canonic-orientală, contribuie la sublinierea măreției ceremonialului:

„Acum îți pun odăjdii triumfale,
impărătești odăjdii, podobind
cu aurul și stelele de-argint
regescul mers spre-altarurile tale”

Femeia e preamărită cu „osanele” pe fundal coregrafic-înnic „cu largi volute suple”, cădelnițate ca în ritualurile ortodox-orientale. Potrivit acelorași canoane, îndrăgostitul se unge „cu mir la-ncheieturi”, elogiind „sfînta-mpreunare”, „adorarea trupurilor” — cu un cuvînt triumfal acceptării, care se însoțește de perturbări menite a întregi ritualul: zorii plesnesc, ierburile fîpă, copacii privesc în jur, sorii se aprînd și însuși Creatorul se pătrunde de frumusețea blîndului alînt, împrumutînd ei însuși chipul iubitorului. Iată și un autoportret realizat panteistic:

„Sunt arbore și vînt și-nseninare
și ploaie și lumină ondulînd
și drum cu virful peste depărtare
și mai ales sunt gînd, mereu sunt gînd” ...

— din care desprîndem mai mult decît o biruință panteistic-simfonică, o biruință a Logosului, interpretat ca gînd ce stăpînește lumea... Abuzul de gînd poate fi însă generator de hybris. Echilibrul se realizează totuși prin unitatea contrariilor...

Portretul femeii iubite e alcătuit cu ajutorul unor interogații — după model petrarchian:

„De unde vii, ce astru-sfinx te doare
și care zee arde-n chipul tău
eternizînd? De ce sublimul rău
te-nvăpăie cu aspra lui dogoare?”

Poetul are viziunea altei vieți, în care — purificați prin moarte de zgura grea a patimilor, „fără tristețe” — îndrăgostii nu vor cunoaște niciodată chinurile unor Paolo și Francesca de Rimini, ci doar eterna beatitudine edenică:

„Acolo, preafrumoaso, veșmintul vom da jos
și rămînînd de-apururi cu chip armonios
vom trece de arhangheli prin poarta lung văsată,

vei fi de puritate și de-ncontări izvor,
iar eu văzduh în preajmă — cereasca mea răsplată —
voi fi de veșnicie și viață dătător” ...

Cele cînzeștiune de sonete care alcătuiesc sumarul volumului „Grădina în formă de vis” ar merita și o cercetare mai amănunțită din punctul de vedere al tehnicii limbii — fapt care ar pune și mai bine în lumină trăsăturile caracteristice, noutatea liricii lui Radu Cârnelci.

În marea lor majoritate, sonetele lui Radu Cârnelci transmit fiorul estetic al unei autentice trăiri, caracterizate printr-un senzualism frust captat în tipare clasice.

Radu Cârnelci a reușit cu prisosință să-și compună un profil propriu în contextul deceniului al șaptelea, situîndu-se în constelația celor mai talentați poeți din acest deceniu care abia s-a încheiat...

SIMION BĂRBULESCU

comentarii

*

ION MAXIM : MĂRTURII DESPRE EROISM

Evenimentele lasă urme adânci în viața fiecăruia. Cu atât mai adânc vor fi cele ce cuprind o națiune sau lumea întreagă, așa cum se întâmplă la răspintile mari ale istoriei. Se acumulează o experiență, se trăiesc înclăștări, cunoscându-se o tensiune interioară, toate fiind depozitate în memoria înregistrându-le fără să vrea ca apoi asemenea valurilor ce aruncă rămășițele după furtună pe țărm, și acestea să scoată din adîncul ei insondabil ceea ce nu se poate uita niciodată sau ceea ce trebuie să fie și pentru alții, pentru cei ce n-au trăit acele clipe, îndemn și învățătură. Din această obsesie a memoriei, din nevoia rememorării trecutului, a sublinierii întâmplărilor și surprinderii gândurilor sau sentimentelor legate de anumite evenimente, s-a născut un nou gen literar, acela al mărturiilor despre ceea ce a fost. Sau poate numai din iluzia unei supraviețuiri datorită cuvintului scris legind pentru totdeauna martorul de evenimente. Deși s-ar părea că cel ce interesează în primul rînd este întotdeauna ultimul element, se poate întâmpla ca datorită personalității celui ce scrie lucrurile să se inverseze : faptele devin interesante numai pentru că sînt legate de viața cuiva, fiind privite într-o anumită perspectivă, solidare cu gândurile și acțiunile unui om.

Memoriile folosesc multiple tehnici. Unii adună și clasază un material pe care mai târziu îl vor structura în amintiri. Alții notează zilnic impresiile, activitatea proprie și a celor din jur, reflecții, etc. Aceste inserțiuni se pot publica așa cum sînt fie sub numele de *Jurnal*, fie chiar sub acela de *Memorii* cum a făcut Nicolae Iorga. Dar se pot și prelucra, pe baza lor scriindu-se mai târziu, împletind faptul nud extras din nota ce l-a consemnat atunci, cu perspectiva și reflecția ulterioară. În sfîrșit o ultimă categorie a celor ce-și „deapănă” amintirile, rememorînd un trecut ce n-a lăsat urme scrise, amintiri ce primesc interes mai mult datorită îndeminării celui ce scrie.

Ultimul război a fost una din ocaziile ce a generat o mulțime de cărți de acest fel. Și după primul război mondial s-a scris mult. Scriitori de talent au surprins „literar” anumite aspecte în poezii și romane. Topîrceanu și-a publicat *Amintirile din luptele de la Turtucala, Prin Pianina*, (despre zilele de prizonierat), Gh. Banea, *Zile de Lazaret* (tot despre viața ostașilor prizonieri), *Fata moartă* a lui Missir, cărți intermediare între literatură și document. Dar ultimul război și în special campania antihitleristă a antrenat foarte numeroși martori hotărîți să mărturisescă adevărul. Pentru că în ultimă instanță *Memoriile* cu tot gradul lor de subiectivitate trebuie să fie un document pe baza căruia să se poată reconstitui o realitate trăită, un adevăr istoric.

Editura militară care a împlinit în ultima lună a anului trecut 20 de ani de existență s-a specializat în publicarea memoriilor de război, încercînd să împletească armonios întâmplările reale controlate prin documente, cu impresiile personale ale participanților la campania pentru eliberarea Transilvaniei și la războiul din Ungaria și Cehoslovacia, încheiat cu victoria aliaților împotriva Germaniei hitleriste. Memoriile sînt extrem de variate după cum multiple sînt și aspectele unui front în care armata noastră cu efective păstrate permanente — cu toate pierderile — în jurul a trei sute de mii de ostași, a asigurat buna desfășurare a acțiunilor pe distanțe de sute de kilometri, străbătînd masive muntoase, forțînd cursuri de apă, eliberînd localități și teritorii întinse. Dar varietatea e nu numai în funcție de realizări sau

de aspectele diferite ale solului și mai ales de specificul fiecărei arme. Luptătorii aparținând vânătorilor de munte, infanterie, cavalerie, unităților de tancuri și pontonieri, artileriei sau grănicerilor, au depus mărturia lor despre zilele și nopțile pe care le-au petrecut în tranșee, despre acțiunile la care au participat. Ponderea o deține infanteriștii (7 volume), și vânătorii de munte (3 volume). Iată cărțile colecției :

Vasile Andreescu, *Drum peste ape*, 1970 ; Ilie Antonescu, *Șarje de foc ale cavaleriei*, 1968 ; Ion Botea și Ion Pană, *Din august pînă în mai*, 1965 ; Mindru Costachi, *Zi și noapte*, 1967 ; Mihail Corbuleanu, *De pe Mureș pe Morava*, 1970 ; Ilie Crețulescu, *Peste crestele Carpaților*, 1968 ; Alexandru Dobriceanu, *Dansul de foc al traiectoriilor*, 1967 ; Ion Dulămiță, *Batalionul de moșt „Avram Iancu”*, 1968 ; Costin Ionescu, *Mărturia documentelor*, 1968 ; Leonard Mociușchi, *Asaltul vânătorilor de munte*, 1967 ; Ion Maxim, *Oameni în alb*, 1970 ; Alecu Nicolae, *Dorobanții regimentului „3 Ol”*, 1967 ; Dumitru Popescu, *La porțile Timișoarei*, 1968 ; Alexandru Petrescu, *Detășamentul Păuliș*, 1965 ; Ion Pană, *260 de zile în fața morții*, 1970 ; Nistor Teodorescu, *La Mălin în August 1944*, 1966 ; Toma Zotter, *Fragment de epopee*, 1966.

La care putem adăuga și cartea lui Alexandru Antoniu, *15 țigări* și foarte puținele însemnări ale poetului Ion Șugariu, apărute în colecția *Columna*. Firește, toate aceste cărți au un anumit caracter pe care nu-l uităm dar nu putem trece cu vederea nici faptul că memoriile sînt un gen literar. Chiar dacă socotim că substanța lor e adevărul nu ficțiunea literară, totuși, valoarea lor peste evenimentele ce le prezintă sau portretele ce le crionează, peste atitudinea personală sau valoarea educativă, stă în stilul lor. În plus ele sînt ale noastre ale tuturor celor ce le citim pentru că noi înșine am participat la evenimentele evocate. Ceea ce atrage după sine o altă responsabilitate.

Toate atestă însă lupta pentru Eliberare, participarea României la războiul antihitlerist, eforturile și sacrificiile făcute de poporul nostru sub chemarea : „*Totul pentru front, totul pentru victorie*” la instaurarea păcii. De asemenea arată colaborarea existentă între armată și populația civilă. Și asupra acestui aspect aș vrea să insist deoarece el arată nu entuziasmul festiv așa cum sînt înclinați unii vulgarizatori să prezinte, ci conștiința cotăfenească, sentimentul unei datoriri ce trebuie cu orice risc împlinită. Iată ce scrie Dumitru Popescu în „*La porțile Timișoarei*”, carte ponderată, sobră, cea mai sobră din toată seria, exclusiv la obiect, fără nici o trîmțire la viața personală a autorului, relatînd sec dar grav faptele :

„Pentru urgentarea lucrărilor divizia a făcut apel la populația locală care a participat alături de „cătane” la executarea lucrărilor de organizare a pozițiilor” (pag. 39). „Prin eroina telefonistă Elena Ghiescu, am fost informat...” (pag. 41). „Informații prețioase am primit în timpul luptelor de la o telefonistă din Parța, o adevărată eroină, al cărui nume nu-l cunosc. Pentru izbînda noastră s-a expus prea mult și numai întimplarea a făcut să nu plătească cu viața pentru curajul ei”. (pag. 51) „În acele zile fierbinți m-am întîlnit deseori cu reprezentanți ai detașamentelor de muncitori înarmați, organizate de Partidul Comunist, stabilind de comun acord diferite variante de pregătire a luptelor de stradă... Mulți muncitori au luptat cu arma în mînă alături de ostași la Remetea, Șag, Ghiroda, și în suburbiile orașului Timișoara. Unii dintre ei ca Oală, Uborny, Petre, Popovici, au căzut în lupte. Alții au scăpat : Drăghici, Kaly, Crișan, Jivcovici, Bodor, Bănușă, Sistarovăț, Ursache, Lay, Jijic, Roman, Bacoș.” (pag. 94). „Numeroși au fost voluntarii din rîndurile populației civile care s-au prezentat la comandantul diviziei solicitînd asme pentru a lupta în rîndurile noastre” (pag. 103).

Această situație n-a fost o excepție. La Arad, Ploiești, Constanța, ca să amintim doar cîteva din centrele importante, colaborarea aceasta a fost deplină. Alexandru Petrescu în *Detășamentul Păuliș*, relatează cazul tinerei Maria Deheleanu care „împreună cu alți patrioți din Arad au aprovizionat pe luptători cu alimente, apă, muniții... În ziua de 27 august 1944, în încrîncenarea din preajma aeroportului în timp ce executa un transport de muniții spre linia înția, Maria Deheleanu căzu răpusă de un glonț” (pag.68). Tot Alexandru Petrescu relatează (pag. 104), despre telefonista din Cuvin care a rămas în zona de operații, despre infirmiera Elena Chiriță (pag. 249 și urmare) rănită grav fără să mai poată fi salvată, despre moș Lazăr Danci din Cuvin (pag. 264), mecanicul de locomotivă Teodor Pavica (pag. 143), care a transportat sub bombardament muniția. „Alături de militari au luptat cu curaj pentru alungarea hitleriştilor din zona orașului Arad și a aeroportului un mare număr de muncitori și țărani patrioți printre care muncitorii Iosif Jivi, Romulus Topor, precum și țăranul Dumitru Muscanu (pag. 70).

O situație similară la Ghimeș-Palanca : „Mulți, foarte mulți locuitori ai acestor sate au cărat cu brațele sub focul inamic, muniții în pozițiile bateriilor noastre... Săteanul Ion Florea și-a pierdut viața într-o astfel de acțiune”, după care sînt citați nominal trei ceferiști : Ion Petre și Dumitru fiul său, și Haralambie Pricop (Ilie Crețulescu, *Peste creștele Carpaților*, pag. 55).

Costin Ionașcu în *Mărturia documentelor* (pag. 22) citează Chemarea Comitetului Regional al Partidului Comunist Dobrogea lansată la 24 august 1944, care a avut un puternic ecou, detașamente de muncitori încadrîndu-se în acțiunile de curățire și dezarmare efectuate de armată. Apărarea orașului Constanța s-a făcut în colaborare cu „Organele regionale ale Partidului Comunist reprezentate prin Victor Dușa” (pag. 23).

Dar locul unde colaborarea a cunoscut acțiuni de mai mare amploare a fost Valea Prahovei : „Un mare rol în însuflețirea ostașilor români la lupta necruțătoare contra hitleristilor l-au avut comuniștii, care au transmis pretutindeni lozincile de luptă ale Partidului Comunist însuflindu-le încredere în victoria noastră” (Toma Zotter, *Fragment de epopee*, pag. 55), arătînd apoi acțiunile muncitorilor la preluarea sondelor și întreprinderilor (pag. 79—80), citîndu-l și pe bătrînul Iulian Petru care s-a înrolat voluntar (pag. 55). Documentele stau mărturie despre unitatea poporulul în acele zile grele în care armata noastră a pierdut aproape 168 de mii de oameni, dintre care peste 5 mii ofițeri și tot atîția subofițeri, iar peste trei sute de mii ostași fiind distinși cu decorații de război românești, sovietice și cehoslovace. În fiecare din aceste cărți de memorii se află conturate portretele celor ce au dat dovadă de eroism, și-au pierdut viața în acțiuni îndrăznețe sau, s-au evidențiat în multele bătălii ce au avut loc la început pe teritoriul țării apoi în Ungaria, Cehoslovacia. Sînt demne de reținut întîmplările relatate de Vasile Andreescu în *Drum peste ape*, în legătură cu sacrificiul pontonierului Eftimie Croitoru sau paginile lui Costin Ionașcu privind acțiunile caporalului Marin Lungu care la 9 ani se afla pe front.

Toate sînt interesante iar unele se citesc și cu plăcere datorită stilului mai atrăgător (Ion Dulămița, *Batalionul de moși „Avram Iancu”*), faptelor multiple (260 de zile în fața morții de Ion Pană) ori întîmplător neprevăzute (15 figuri de Antoniu). Aș face totuși cîteva observații în legătură cu felul în care sînt scrise : se publică foarte puține scrisori, însemnări și în general documente față de amplasarea acțiunilor și numărul celor ce au participat la ele (O scrisoare a caporalului Nicolae Arnăutu în *Drum peste ape* sau două scrisori în *Oameni în alb*). Deși sînt publicate unele ordine de zi și dispoziții de atac sînt prea puține extrase din referatele pentru decorații. În plus marca majoritate a acestor mărturii sînt scrise de ofițeri superiori (excepție cărțile *Oameni în alb* scrisă de un caporal și *Batalionul de moși „Avram Iancu”* de un locotenent), comandanți de unități sau de mari unități, dintr-o anumită perspectivă ce-și are limitele ei. Firește, e vorba de niște sinteze pe care numai ei erau îndreptățiți să le scrie. Dar în afara privirii de ansamblu și de coordonare a operațiilor de la un cartier general sau un punct de comandă, rămîne războiul cu toate aspectele lui ce pot fi surprinse doar de cei care l-au dus în tranșee. Aceste aspecte mărunte poate, dar care-și au însemnătatea lor, rămîn necunoscute. În afară de aceasta cei ce l-au purtat au fost nu numai „ostași” ei și „oameni” iar sufletul omenesc cunoaște o mulțime de tendințe, de acțiuni, de reacțiuni neașteptate, de sentimente și gânduri, ce lipsesc în general în cărțile amintite. Apoi, tonul festiv uncori, sau tratarea evenimentelor de atunci în perspectiva zilelor de azi (în special cărțile lui Mociulschi, Ilie Antonescu, Toma Zotter, Niștor Teodorescu) aduc unele stridențe ce puteau fi cu ușurință evitate. Din păcate sînt puține reușite stilistice și unor autori le lipsește darul evocării relatate informativ neaducînd și participarea cititorului la evenimentele. Dar peste toate aceste slăbiciuni documentul rămîne totuși și ceea ce-l mai important, sentimentul patriotic și al demnității umane într-o eroică strălucire de depășire și jertfă.

BÉLA BARTÓK—

un geniu
al muzicii
contemporane

artă

*

Actuala stagiune muzicală (1970—1971) stă la noi sub semnul constelației tripartite Beethoven — Enescu — Bartók. În 1970, alături de bicentenarul nașterii titanului s-au împlinit 15 ani de la încetarea din viață a marelui nostru Enescu, în aceeași toamnă desfășurându-se a V-a ediție a Concursului și festivalului Internațional ce-i poartă numele, iar la 26 septembrie s-a comemorat un sfert de veac de la moartea lui Béla Bartók. Anul acesta avem încă un prilej de a evoca figura ilustrului muzician maghiar care s-a născut cu nouă decenii în urmă, pe meleagurile noastre, la Sînnicolau Mare, în ziua de 25 martie 1881.

Moștenirea lui Béla Bartók aparține astăzi culturii universale. Considerat intermeietorul, împreună cu Zoltán Kodály, al școlii naționale maghiare moderne de compoziție, Bartók este totodată unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai artei muzicale contemporane. Pentru noi personalitatea lui Bartók, mare ca artist, ca savant, ca om, este deosebit de importantă. Se știe că el a fost un prieten al poporului nostru, al țării noastre, un admirator fervent și cunoscător profund al folclorului românesc, al cărui comori l-au inspirat în crearea multora dintre capodoperele sale. De aceea este o datorie a noastră, mai ales a bănaștenilor din mijlocul cărora răsărise, acum 90 de ani, acest geniu.

În mod cu totul deosebit a îndrăgit Bartók folclorul românesc. Pentru a putea cerceta cât mai temeinic creația poporului nostru, el a învățat limba română, iar bogata sa activitate pe acest tărâm are o imensă importanță pentru muzicienii și etnomuzicologii din țara noastră. Culegerile bartókienne cuprind aproximativ 4000 de melodii, însoțite de numeroase studii. Astfel au apărut în Editura Academiei Române: „Cîntece populare românești din Bihor” în 1913, un volum de culegeri din Maramureș la München în 1923, o lucrare despre Dialectul muzical românesc din Hunedoara și multe altele. Dar trebuie menționat cu o serie de culegeri de melodii cu texte nu au putut fi publicate decât postum, în timpul vieții marelui savant neexistînd interes nici sprijin material pentru aceste lucrări etnomuzicologice neproțuite! Activitatea plină de sollicitudine pe care Bartók a desfășurat-o în domeniul folcloristicii române l-a atras prietenia și înalta apreciere a multor muzicieni progresiști din țara noastră. Sentimente de stimă reciprocă și de caldă prietenie l-au legat de Dumitru Kiriac, de George Enescu, Constantin Brăiloiu și de alți compozitori și folcloriști români. În același timp Bartók a fost expus unor atacuri violente din partea cercurilor reacționare atât în patria sa cât și în România. Dar nimic nu a putut clinti fermitatea sa de caracter. Pătruns încă din tinerețe de idei înaintate, plin de ură împotriva regimului habsburgic de asuprire, internaționalist convins, Bartók și-a urmat calea aleasă fără șovăire. El declarase de multe ori, în scris și cu viu grai că prin întreaga sa activitate, prin muzica sa urmărește înaltul țel de a contribui la înfrățirea popoarelor. Fidel acestui țel s-a dovedit mereu, în atitudini, în viața și activitatea sa de compozitor, folclorist, pedagog și interpret.

Inspirîndu-se din izvorul curat, nesecat al adevăratelor motive populare, Bartók s-a eliberat întru totul de influențele romantismului găsind astfel căi neabătătorite pentru înnoirea limbajului său muzical, pentru un stil propriu de o uimitoare originalitate. Genialul inovator a fost atacat, luat în deridere sau neglijat, întîmpinat cu indiferență de criticii maghiari cu concepții retrograde, conservatoare, pe cînd cei progresiști ca și o parte a publicului, l-au susținut chiar de la început. Primele succese obținute în străinătate în multiplele sale activități au avut

firește repercusiuni și în Ungaria, unde cu mai multe greutate, lucrările lui Bartók s-au impus. Dar spre sfârșitul anilor 30, când marele compozitor se bucura deja de o reputație internațională, situația politică și socială în țara sa l-au determinat la un pas foarte dureros. Bartók ocea o oroare de războaie, nutrea o ură neîmpăcată față de fascism, de hitlerism, iar când trebuia să vadă fascizarea țării, aservirea ei intereselor hitleriste, atunci, în 1940, ca un semn de protest, alegea calea exilului, părăsindu-și țara, părăsind Europa, pentru a se muta în Statele Unite ale Americii. La New York a continuat să lucreze la studiile sale folclorice și a dat la iveală câteva compoziții, tot timpul cheltuindu-și ultimele energii pentru a învinge suferințele cauzate de o boală necruțătoare, care nu i-a mai îngăduit să-și revadă țara. S-a stins la 26 septembrie 1945 în New York.

Béla Bartók a murit acum un sfert de veac, dar viața sa pilduitoare, creația sa vastă, multilaterală ne devin tot mai apropiate. În sălile de concert, pe unde de radio răsună compozițiile sale admirabile, Concertul pentru orchestră, Divertismentul pentru orchestră de coarde, Suita de dansuri, Muzica pentru instrumente de coarde, peregucție și celestă, cele trei concerte pentru pian și orchestră, concertul pentru vioară, minunata Cantata profana, compusă pe textul unei balade populare românești, cules și tradus de Bartók. Copii și tineri care studiază pianul, cîntă cu plăcere suitele intitulate „Pentru copii” și „Microcosmos”, apoi Sonatina, Rondourile și alte piese, pe cit de utile din punct de vedere didactic, pe atît de atrăgătoare. Pe scenele lumii ca și pe ale țării noastre își face apariția, integral sau parțial, celebrul triptic cuprinzînd opera într-un act „Castelul lui Barbă-Albastră”, cu pantomimele coregrafice „Printul cioplit din lemn” și „Mandarinul miraculos”. Emisiunile de radio ne fac cunoscîntă și cu capodopere camerale cum sînt cele șase cvartete de coarde bartókliene. Pe lângă muzicienii profesioniști un public mereu crescînd începe să înțeleagă și să savureze aceste compoziții.

ISOLDA ERDELY

EXPOZIȚIA DE PICTURĂ, A. GRIEB

Expoziția lui A. Grieb, lector la Institutul I. Andreescu — Cluj, — deschisă la Galeria de artă din Timișoara, încearcă dezvăluirea unei complexități artistice, în eșua contradicțiilor apărute în însăși substanța tematică a viziunilor. Pictura deschide un unghi revelator în direcția ideii estetice predominante: restructurarea lumii interioare, evidențierea sistematică a unei spațialități pline de sobrietate și căldură. Relația dinamică dintre lumină și culoare conține aluzia constructivistă ca pe o metaforă a acestei spațialități. Difuziunea calmă a tentelor luminoase produce o estompare de structură mărind încărcătura fundamentală a lirismului metafizic („Scoarța”, „Compoziție”). Limbajul picturat bazat pe o comunicare eliptică apare intrudit cu domeniul poeziei (Echilibru, Orga I, Orga II). Lumina este aici elementul protagonist ce dimensionează imaginile. Subiectul devine un pretext al jocurilor ritmice (Arlechin, Flori galbene) puțin încorsetate în unele tipare prea formaliste. O mai mare reușită se întîlnește în picturile unde expansiunea și concentrația culorii și luminii devine principiul generator de formă, sporind energia potențialului emoțional.

Grafica, purtînd amprenta eliberării totale de tiparele formale, plină de expresii, dinamism este o mărturie a incursiunilor în planul obsesiilor interioare, unde contradicția esențială devine un schelet în comunicarea reflexiilor asupra unor probleme de interes general (Cădere, Revelație) Monotipurile vin ca o replică la adresa rîgurosului sintetism, înlesnind pătrunderea în zonele obscure ale unei lumi acefale, în fața căreia artistul își păstrează atitudinea de analizator obiectiv, descoperind și aici abstracției general umane într-o manieră de o majoră sobrietate (Semn arhaic, Pasul calului zburător).

I. GEEA

Titus Popovici :

„MOARTEA LUI IPU“

Se pare totuși că deplină consacrară a unei scrieri o dă numai volumul, chiar în cazul unui scriitor ca Titus Popovici, afirmat deplin. Acum aproape 3 ani, când a apărut, în *Viața românească*, nr. 9/1968, nuvela a trecut aproape neobservată, remarcată elogios numai în *Familia* și de câțiva critici transilvăneni. Pentru ca astăzi, când apare în volum la editura *Albatros*, să cunoască, pe merit desigur (surprinde numai trecerea ei neobservată la apariția în revistă), succesul cel mai unanim cu putință.

Nuvela ni se pare pe deplin filmică, scenele sînt toate cinematografice, profund vizuale, cu cadre de prim plan, cu secvențe de grup, însuși flash-back-ul invers pe care-l include mai bine zis flash-before, căci e o incursiune în viitor, cu moartea simulată a bătrînului, are în el ceva de secvență de film; pescuitul peștelui cel mare în riu, slujba din biserică, venirea nemților, tîrgulala și masa ce a precedat-o în fine, sosirea lui Ipu în zori, capătă o tratare filmică. De altfel, se uzează aproape exclusiv de dialog, punctul forte de totdeauna al scriitorului și încă exersat acum de pe urma mai vechii sale îndeminări de scenarist. Oricum, citind-o, ai sentimentul că te afli cu această nuvelă în fața unei izbînzii literare de prestigiu, de care și autorul și specia însăși, în ultimul timp parcă neglițată, aveau nevoie.

Sînt aici multe elemente cunoscute din scrierile anterioare ale prozatorului. Nu ni se pare nouă și de aceea ne-a interesat mai puțin prezentarea acidă a intelectualilor satului, realizînd, în lipsa nuanțelor individuale nescontate, un portret de grup omogen, o figură unică, meschină și conformistă cuprinsă de o animalică suficiență și de panică în fața evenimentelor ce-o amenințau. Viziunea e poate discutabilă și pe alocuri excesivă, ca să nu spun manieristă. Apăsate sînt spuse și alte lucruri, cruditățile de limbaj și de situații nu sînt de altfel puține, temperamentul pasionat al scriitorului fiind de luat în seamă. În această privință, deși nu i-a lipsit nici acoperirea artistică. Sîntem în vreme de război, totul e acum întors pe dos, adolescența e și ea tîrîșită, răvășită, desprinsă din rosturile ei firești; războiul maculează, urîțește nu sînt iertați nici copiii.

Partea cu adevărat frumoasă, frumoasă sub beneficiul insolitului, în această nouă proză a lui Titus Popovici e figura lui Ipu, resurecția finală a bătrînu-

cărți
reviste
*

lui, introducerea aceluia amplu plan al grotescului, singurul în care demnitatea și omenia se mai puteau exprima. Contrastul cu cloaca și imunda vulgaritate a celor din jur face și mai marcată figura pură a bătrînului vagabond, singurul alături de copilul martor, prin intermediul căruia se narează totul, care trăiește omenește, care nu simulează. Pentru el sacrificiul acceptat — acela de a fi sacrificat ca vinovat de moartea soldatului străin, e marea șansă, unica poate din viață, pe care o înțelege treptat, străluminat, pătruns de o violență țărănească ancestrală, exprimată gospodărește. Și cit de fină e înțelegerea de către autor a resortului psihologic ce-l animă pe Ipu, în scena tîrgului. Și se mai întîmplă ceva foarte frumos și încărcat de simbolice înțelesuri: cea răsturnare de situații de pe urma căruia cel din urmă om al satului dictează celor tari condițiile lui. Într-o suită foarte sigur gradată, Ipu crește, transfigurîndu-se așa cum, adevărat, îl înțelege copilul, năpîrlind ca croii din basme: *În clipa următoare, toată bătrînețea, toți anii pe care-i cară în spate, curg de pe Ipu, umplu sufrageria cu o mulțime de băltoace stătute. Gura i se umple de dinți albi, strălucitori, de oțel; fața lui roșcovană se arde de soare și de vînt, părul îi crește cîrlionțat și negru. N-am știut că Ipu are ochii verzi, ca ai mei".* Aș aminti pentru semnificațiile ei atât de bogate și pentru modul cum scriitorul știe să obiectivizeze o stare subiectivă întreaga scenă — iarăși era s-o numesc, cinematografic, secvență — a slujbei „de probă”, sosirea în uniformă împărătească, cu toate neamurile. Se însinuează astfel un element de tulburătoare poezie, toată întîmplarea devine, dincolo de o banală învoială, un test al destinului pe care bătrînul crezuse o clipă că-l poate stăpîni, un test la care el, „viermii pămîntului”, cei din grupul compact cu averi și bunuri

de apărat, cad cu glorie, iremediabil, definitiv. Lucruri atât de frumoase și de limpezi, atât de profunde despre condiția umană a țaranului, aici a țaranului umilit, nu s-au mai scris de mult în proza noastră.

Condiția poate cea mai grea în vremea aceea de sfârșit al războiului nefast, o avea tinerețea, adolescența, expusă cruzimii, avalanșei de violențe, uritului. Până și dragostea devine un act animalic, spectacolul cruzimii sugerează mimetic cruzime, dar Ipu încearcă să-l ferească pe bălat, alungîndul: „Și tu! Tu ce cauți aici? Astea-s lucruri să le vadă un prunc? Să le audă un prunc?”

Rețin de aici și valențele expresive ale lui prunc pentru „copil”, alături de alte cuvinte ale graiului din Țara Crișurilor din care își extrage atîtea frumuseți în dialogul său Titus Popovici, prinzind în vocabular și bine plasînd-o culoarea locală. Blajinul protest al bătrînului e exprimat printr-un imperativ arhaic, format de la infinitivul lung: „Lăsarefti, lăsarefti”. Arhaic e și: „părul i l-o fost tunsă la ceafă”. Tot el spune undeva „mai avem oarece vreme”, notabile în măsura în care stilistic, se subsumează conturării și prin limbaj al unui ins natural, venind de departe, comunicînd cu trecutul, după cum de bun efect e și augmentativul *căldurocul* pentru „căldura mare”. Dar mă opresc, critica stilistică nu prea are deocamdată drept în cetate și la urma urmelor cititorul va sesiza singur cît și cum se resfringe graiul vorbit în Bihor, în limba personajelor pe care nuvela ni le redă în deplină viabilitate, cu forță realistă și cu acel cîștig stilistic ce vestește o revenire pe o treaptă mai sus a apreciatului nostru prozator.

SIMION DIMA

Al. Piru :

„ISTORIA LITERATURII ROMÂNE”

Cele două volume de istorie literară românească, apărute în 1970 — epoca veche (vol. I, ed. a III-a) și epoca premodernă (vol. II), ed. a II-a, fac dovada strădaniei omului de știință, a profesorului universitar, a istoricului și criticului literar de a-și perfecționa mereu metoda științifică de muncă, de a intensifica procesul de investigație, de a fi mereu la curent cu bibliografia românească și străină privitoare

la dezvoltarea literaturii române, pe teritoriul țării noastre, în diferite etape sau perioade de dezvoltare, începînd cu primele manifestări de ordin spiritual, în scris, pe teritoriul patriei noastre.

Urmărind primul volum, ed. 1961, apoi ed. a II-a, 1962, ed. a III-a, 1970, apoi vol. al II-lea, ed. 1964, ed. a II-a 1970, studenții, profesorii de limba și literatura română, cercetătorii, cadrele universitare de specialitate vor întîlni, cu lux de amănunte și totodată în profunzime, aspecte multiple și deosebit de importante pentru cunoașterea evoluției literaturii române pînă în jurul anului 1830. Bazat pe un sistem unitar de a privi procesul literar în decursul epocilor istorice, Al. Piru consideră că literatura română pînă în preajma anului 1780 are anumite caracteristici comune, specifice epocii feudale — e vorba de literatura română veche (vol. I), iar între anii 1780—1830 (vol. II) asistăm la o fază de tranziție, explicabilă prin transformările economice, social-politice, ce atrag după sine noi transformări în domeniul spiritual românesc, remarcînd lupta contradictorie dintre vechi și nou, e perioada „cînd înregistrăm — spune autorul — ultimele manifestări ale spiritului vechi, alături de primele afirmări ale spiritului nou, modern”. (vol. II, ed. a II-a, p. 3).

În *Introducere* la vol. II, ediția de față, autorul ajunge la cîteva concluzii interesante și bine argumentate din punct de vedere științific, în sensul că nu se poate face o delimitare strictă, bazată pe un anumit an, întrucît unele idei noi apar în sinul vechii mișcări culturale și literare, iar alte aspecte depășite își mai mențin existența și în noul mod de conviețuire socială, politică și culturală. În continuare dă cîteva exemple de periodizare a literaturii, autorii acestor istorii literare neîntînind seama că la anumite delimitări pe perioade trebuie să fim mai elastici (G. Pascu, Sextil Pușcariu, N. Drăganu etc.). „Alți istorici analizează pe Ienăchiță și Alecu Văcărescu, care au murit în secolul al XVIII-lea (primul în 1797, celălalt în 1799), în veacul al XIX-lea, iar pe Micu, Sincai și Maior, ale căror opere principale au fost scrise după 1800, în veacul al XVIII-lea”. (vol. II, p. 5).

Ca dovadă că a căutat să facă o mai bună încadrare a scriitorilor în epocă, respectînd mai riguros criteriul cronologic, o serie de scriitori care au creat și activat pe tărîm cultural sub influența filozofiei luminilor (Jacob Putneanu, Vartolomei Măzărceanu, cei doi Văcărești amintiți mai sus etc), începînd de fapt de la p. 486 în *Literatura română veche*, ed. a II-a, și pînă la p. 555 își găsesc locul nu în primul volum, ed. 1970, ci în volumul al II-lea 1970,

¹⁾ vol. I. — epoca veche, ed. a III-a, vol. II — epoca premodernă, ed. a II-a, București, 1970, Editura didactică și pedagogică.

— epoca premodernă (termenul îi aparține autorului).

Trebuie să subliniem apoi faptul că cele două volume din anul 1970 conțin multe îmbunătățiri nu numai în problemele, judicioasă rezolvate, de metodologie literară, ci și în privința conținutului. Dacă în ed. I și a II-a a primului volum considerăm că teoria literară nu poate convinge în privința rezolvării problemei apariției scrisului în limba română, în vol. I, ed. 1970 acceptăm ca valabilă această teorie, desigur în urma studierii mai aprofundate a tuturor teoriilor, deși noi rămânem la aceeași părere, exprimată în scris cu alt prilej, **că condițiile interne din Maramureș și influența husită ar constitui primii factori care au generat scrierea în limba română.**

În volumul al II-lea, 1970, Alexandru Piru aduce multe completări și dezbate mai amplu caracteristicile filozofiei luminilor, rolul și influența acestor reprezentanți asupra culturii și literaturii române (vezi p. 20, 26—27), face apoi analize temeinice și substanțiale, neîntlnite în edițiile anterioare, asupra *Logicii* și operei *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* a lui Samuil Micu. Exemplele se pot înmulți.

Nu putem trece cu vederea munca asiduă în privința documentării și punerea la punct a întregului aparat bibliografic, deoarece aproape la fiecare scriitor apare material înedit, neindicat în edițiile anterioare. În acest sens putem cita nume de istorici literari și cercetători care au scris despre anumiți scriitori în urma apariției edițiilor anterioare (Serban Cioculescu, Iosif Pervain, Mircea Tomuş, Pompiliu Teodor, Ion Gheția, Lucia Protopopescu etc.).

De asemenea, se impune să reținem și diferitele cercetări făcute asupra unor date, erori mărunte ce se datorau probabil dactilografierii, și întlnim pe alocuri, fiind puține cazuri de stil în edițiile precedente, unele reformulări.

De menționat, apoi, competența cu care autorul știe să dozeze materialul în funcție de importanța scriitorilor pentru dezvoltarea literaturii române, de valoare social-educativă și estetică a operelor acestora, făcând analize temeinice și reușind astfel să stabilească o ierarhie a valorilor.

E suficient să amintim comentariile temeinice întreprinse pe marginea *Invățăturilor lui Neagoe Basarab* . . . , a cronicilor moldovene și, în special, a cronicilor muntenesti, neglijate de istoriile literare sau chiar de cercetători, mai ales sub aspectul estetic.

O atenție deosebită acordă Școlii ardelenene, subliniind activitatea multilaterală

a reprezentanților acestei mișcări culturale, sociale și politice. Poposește foarte mult asupra întregii activități a lui I. Budai-Deleanu, analizând admirabil epopeea *Țiganiada*, atât din punct de vedere al conținutului, cât și a realizării artistice. Mai pot fi citate și alte exemple.

PARTENIE MURARIU

Dumitru Isac :

„FRUMOSUL ÎN FILOSOFIA CLASICĂ GREACĂ“

Ca și în atâtea alte domenii, grecii au gândit prin anticipație într-o epocă în care specializarea era necunoscută, gânditori și poeți preocupându-se deopotrivă de cunoaștere, abordând cele mai variate perspective pentru înțelegerea lumii, omului, valorilor. De aceea nu trebuie să ne mire speculațiile ce se mai fac încă pe marginea fenomenului elin atât de complex și bogat în sugestii, aducând pe atâtea planuri idei îndrăznețe și neașteptate soluții.

Dumitru Isac își propune în lucrarea sa apărută la Editura Dacia din Cluj, să urmărească teoretizarea preocupărilor estetice așa cum au fost circumscrise de la primele mărturii ce atestă doar sesizarea valorilor (în special cele etice și estetice), până la doctrinele constituite deplin în care teoretizarea pe marginea frumosului ține de un sistem anumit, așa cum este cazul lui Platon și Aristotel. Schița istorică delimitează vagi preocupări în epoca preocratică la anumiți creatori (Homer, Hesiod, Safo, Simonide) și gânditori (Democrit, Gorgias), ținând mai mult de instinctul estetic atât de caracteristic Greciei antice. Apoi momentul socratic în care valorile interferează fără a fi încă subordonate deplin, inițiind totuși o direcție, cercetările privind frumosul pierzându-și autonomia o dată ce frumusețea, binele și adevărul erau doar fețele aceleiași realități. Dar așa cum cu îndreptățire remarcă autorul ne aflăm pentru întâia dată în fața unui proces de „meditație estetică“ peste care nu se poate trece deoarece pune în mod conștient problemele viitoarei discipline.

Dacă la Socrate frumosul e totuși recunoscut deși supremația o are frumusețea morală, în schimb la Platon binele va absorbi toate valorile. Și dacă la Maestru generalizarea ce duce la conceptul de frumos nu se separă de lucruri, elevul continuă pasul (făcut de astădată în gol), ajungând la ideea de frumos separată de obiecte, ratând după părerea autorului „abordarea științifică a frumosului și ar-

tei" (p. 46). Depășind sfera realului concret Platon atinge cunoscutul dualism: Frumosul în lucruri, imitație a frumosului în sine. Așa dar „*frumosul în concepția platoniceă există în aceleași ipostaze pe care le postulează ontologia sa generală: în sine, în lume, în om. Dar nu cu aceeași demnitate existențială*" (p. 65), fiind astfel surprinse articulațiile întregului sistem și locul modest pe care frumosul îl ocupă pe unul din planurile existențiale. Fără îndoială ceea ce dă preț existenței noastre, în această perspectivă nu poate fi decât „*spectacolul eternei frumuseți*" (Banchetul) dar pînă la frumosul absolut nu putem trece peste frumusețea fizică, morală, îndelungnicirile frumoase și științele. Deci dincolo de saltul făcut în inteligibil rămîne și sensibilul și artisticul (chiar dacă doar palide copii), punîndu-se astfel problemele de bază ale esteticii așa cum o înțelegem astăzi. Și este meritul autorului de a fi urmărit acest proces, interpretînd cu stăruință dialogurile unde ideile sînt schițate subliniind și toate implicațiile metafizice.

Cludat cum deși Dumitru Isac respinge de plano întreaga filosofie platoniceă datorită dualismului ei cu repercursiuni negative și asupra teoretizării frumosului și admite că o dată cu Aristotel se constituie o nouă filosofie, deci o nouă viziune despre frumos, spațiul acordat primului este mult mai însemnat decît cel rezervat Stagiritului. Poate din pricină că la Platon ideile sînt risipite în dialoguri dar și din pricina unui anumit farmec pe care chiar respingînd-o, doctrina îl exercită totuși și bineînțeles îl lipsește celui din urmă, spiritul sistematizator ce și-a încheiat ideile într-un tratat de poetică mai ușor de înțeles.

Dumitru Isac urmărește realizările Stagiritului comparîndu-i ideile cu cele platonice (poate cu prea multă insistență) și deși în unele subliniază deosebiri, în cele mai multe apropierea îl par posibile: Aceeași kalokagatie este prezentă și în Poetică. Ceea ce a făcut deci imposibilă apariția în antichitatea greacă a unei estetici a fost permanența ierarhizare a valorilor, lucru explicabil datorită viziunii integrale despre lume urmărită de greci, viziune ce și-a avut neajunsurile ei. Poate și virtuțile ce ar fi trebuit accentuate. Căci drumul de la metafizica frumosului la o teorie estetică nu se putea face în aceste condițiuni decît parcurgînd toate aceste etape. Din păcate dacă Platon subordonează explicit, nici la Aristotel, sentimentul sau atitudinea estetică nu primesc autonomia cuvenită. Totul izvoră la greci în ultimă instanță din funcțiunile cognitive și dacă interesul pentru om a rămas me-

reu pe întîlul plan, din însăși acest „umanism" reiese nemijlocit valoarea speculațiilor estetice specifice universului moral. Ceea ce se desprinde cu claritate, într-un stil agreabil din lucrarea lui Dumitru Isac. Frumosul în filosofia clasică greacă este pentru prima dată urmărit în literatura noastră în întregime, într-o lucrare de proporții, procesul constituirii fiind circumscris cu atenție, descifrat cu competență chiar dacă critica poziției platonice nu s-a părut pe alocuri excesiv iar interpretarea celei aristotelice pasibilă de noi comentarii pornind din însăși doctrina Stagiritului. Dumitru Isac pune problemele, urmărindu-le în desfășurarea lor, ferește în perspectivă marxistă, interpretază, formulează concluzii unele dar problemele rămîn mereu deschise. Pentru că ceea ce conferă valoare și autenticitate unui gânditor este tocmai această deschidere creatoare.

ION MAXIM

Vlaicu Bârna : „CUPA DE AUR“

Inițial purtînd ușoare ecouri din lirica barbiană, poezia lui Vlaicu Bârna a evoluat spre decanțări de timbru propriu din cele mai rodnice, vădit semnificative pentru un poet autentic, clasicizant prin cultivarea unei clarități de cristal și totodată modern prin accentul pus pe expresia proaspătă, ferită atît de convenționalism, cît și de experimentalismul exacerbat. Actuala culegere selectivă simbolic intitulată „Cupa de aur" însumează partea rezistentă din volumele: „Cabane albe" (1936), „Brume" (1940), „Turnuri" (1945), „Arcul aurorii" (1962), „Ceas de umbră" (1966), precum și un ciclu de inedite. Renunțarea în întregime la volumele: „Tulnicie în munți" (1950), „Minerii din satul lui Crișan" (1950—1951) și „Cerbul roșu" (1956) confirmă severitatea cu care Vlaicu Bârna și-a operat selecția.

Am reținut ca punct de pornire în făurirea expresiei poetice proprii a lui Vlaicu Bârna ecourile barbiene, pe considerentul atenției deosebite acordate valențelor cuvîntului rar, cu o anumită tentă de hierarhism, menit a genera atmosfera glacială a ideii pure: „Melodioase mlîni, din argint, / Nu opriră ieziul dansului acerb; / Domnișoara albă pasul își trecu / Ritmului din goana urmelor de cerb. // În melancolii, extatice ore — / Cavalcață neagră — imi zburătăciră, / Noaptea mea culcată pe troieni de bură, / Steaua pă-

dureață obrintită-n lîră." (Dimineața). O poezie din această etapă chiar se întitulează „Joc”, invederind, sub bune auspicii, lupta poetului pentru elaborarea imaginii și expresia elevată, ca elemente esențiale ale lirismului. Impresionează, de asemenea, efortul spre concentrare, materializat în economia verbală și plasticitatea imaginilor. În precizia viziunilor poetice: „Peste cîmpia goală, în vînt, așa dansezi / Cum în helene pietre mlădiile hercyne, / Tu fantomală față de fum, învăluită / De fantezia unui prea romantic mire.” (Fața de fum). Lebede, catedrale negre, neguri euforice, singurătăți brumate, ebenuiri mortuare, palmieri artezieni, mensestrelă cu plete de lună, domnițe în jderi și în aur, molini și oieri lunari, zodieri pribegi printre zăpezi, munți așteptînd cu oglinzi de ger, grădini ovale și arpegii estivale, grunzi de soare, luturi strepezite, nopți de lapte, ascensiuni spre moarte, etc., iată metafore și simboluri care se îmbină frenetic în această poezie de început, rămasă mereu proaspătă și viguroasă în ciuda celor mai bine de trei decenii scurse de la înființarea ei confruntare cu cititorul. Iată versuri în care fiecare cuvînt își are o vibrație unică, realizînd un baladesc de calitate: „Peste păduri de brad se-nalță buri și corbi, / Zăbranic greu pe țara tăcută și laponă; / Ce frăgezimi de ger pentru ghețarii orbi, / Cînd apa sute pură de la fiord la zonă!” (Skonga).

De la această poezie prin excelență decorativă și frustă a „Cabanelor albe” trecerea spre cea mai interiorizată din „Brumă” este marcată de o evidentă detașare de jocul imagistic pur. Versul devine mai bogat în conținut și mai cald, fără a-și pierde prospețimea: „Lasă lopețile în valurile vinete!... / Mîinile tale să fluture peste ape, să fluture, / Insula e departe... Insula ademenitoare / Spre care vislim prin apele vinete, / Acolo, frunzele-au început să se scuture. (...) Buzele ți-au încremenit, de piatră, / Sărutul e rece, pe apele ce nu vor să ne mai poarte. (Ca o vâpaie de lună răsfrîntă în ghețuri polare). / Din ce îndepărtate străfunduri de lume latră / Cățelii-pămîntului, a tăcere, a moarte?” (Călătorie spre vis).

Procesul de interiorizare transformă adesea pastelul în veritabilă meditație pe tema iubirii și a curgerii ireversibile a timpului, generînd o atmosferă elegiacă în care sentimentul naturii se împletcește organic cu cel erotic: „Floare, floare de ger, / Sinii tăi calzi sînt de nea; / Prin geamuri, vinătă, seara / Molcom îl fulguia. // Pe ziduri, afară — zăpadă, / În munți, departe — troiene; / Aici, întinsă

alene — / Tu, cea mai albă iarnă a mea.” (Iarnă) Cadrul rămîne cu persistență cel montan, cu păduri ozonate și poiene, cu neguri și lumini crepusculare, cu vînturi și toamne în blîndă desfrunzire, toate prefigurînd nostalgia poetului după natura mirifică a meleagurilor natale. În „Turnuri” sursa lirismului se lărgeste prin simboluri noi cu iz de istoric și legendă. Intervine și o aplecare mai atentă spre baladescul livresc și spre portretistică. Baladescul lui Vlaicu Bărna capătă sensuri profund umane, cu vădită tentă socială, în ciclurile reprezentînd volumele „Arcul aurorii” (1982) și „Ceas de umbră” (1986). Poemele de largă respirație „Hoțul de aur”, „Vinătoare la 1907”, „Pe dealul Viezurinilor”, „Oceanul amintirii” și „Dobroge, Dobroge!” (cu toate că uneori prezintă anumite note exterioare și accente retorice) îmbogățesc simțitor aria tematică a creației lui Vlaicu Bărna.

Cu inflexiuni proaspete și un evident spor de esențializare a lirismului sînt versurile din ciclul „Inedite”. Aici Vlaicu Bărna obține o serie de sinteze lirice de mare combustivitate, fiecare dintre ele avînd un timbru nou și o tonalitate gravă, precum în acest „Mondo cane”: „Ceasul își prelungea osiile-n neantul vecin, / Broaștele țestoase purtau în spate arbustii carbonizați / Sub devastate amiezii; / Și miile de voci scandau sub tulburatul senin: / „Nu te mai întorci! N-al să ne mai vezi!” Negreșit, „Cupa de aur” întregeste și impune profilul unuia dintre cei mai valoroși poeți contemporani.

HARALAMBIE TUGUI

Radu Ciobanu :

„DUPĂ-AMIAZA BĂTRINULUI DOMN“

După-amiaza bătrînului domn, după-amiaza orașului de provincie, oră a toropelii și a odihnei, a dilatării ritmurilor vitale și a contemplației somnolente. Proza lui Radu Ciobanu e citadină, în stilul prozei citadine ardelenesti mai vechi, în care oraș însemna oraș plus sat, ruralitate prea puțin emancipată de ritualurile esențiale ale vieții. Fără temperamente deosebite, cu energii roase de moliiile țigului, eroii nuvelor, fixate, de cele mai multe ori, înainte de 23 August, se preling încet de-a lungul unei societăți. Bătrînul Domn, croul unuia dintre nuvele, se multiplică mereu, punîndu-și pecetea amurgului său pe toate psihologiile eroilor cărții. Străbătute de

eclipse vitale, sînt psihologiile tinerilor, ale adolescenților eroi. Circumstanțele neplăcute le deformează, le viciază. O undă de cruzime se strecoară pe nesimțite, în acest masacru operat de mediocritate, și tot în linia prozei ardelence țărănești mai vechi citeva nuvele ce ne deplasează în lumea satului sînt arhipline de crime, bătăi, violență. Modelele sînt lesne de văzut, ușor de observat, contribuția autorului mărginindu-se la reacțiile adolescentului în fața gestului primar, a violenței. Amintirile prozei ardelencești sînt vii în cartea lui Radu Cioabanu, carte consacrată rememorării. Pe paginile în care bătrînii domni se adună, în după-amiezile blinde ale verii să joace cărți, recunoaștem o lume întregă, ce stîrnise și interesul altor prozatori. Fără să fie didactice, prozele conțin o morală: Radu Cioabanu este, cu, ori fără voința Domniei sale, un moralist melancolic, atras cu osbire de o lume ce cunoaște prea puțin febra contemporaneității. Stilul, cenușiu, se supune necesității evocării acestei lumi: „După moartea lui Liviu, Olimpia făcuse tentativa de a-și convinge nora să se mute la ei. Astfel, ea, ca soacră intransigentă și iubitore și bunică iubitore, și-ar fi putut impune direct principiile puritane în educația lui Vlad, fiul lui Liviu și ultimul reprezentat al odată foarte stufoșului clan Moldovanu. Nora, independentă și mondenă, refuză net, scormonind tot veninul pe care o autentică soacră îl acumulează din momentul în care nu se declară de acord cu căsătoria fiului ei. În faza următoare, Olimpia încearcă să-l convingă pe bătrîn, reactualizînd vechi talente persuasive, de a obține tutela copilului pe cale juridică. Bătrînul, ca jurist versat, își dăduse seama că acțiunea n-ar fi avut șanse de succes decît dacă ar fi declanșat, prin solidele lui relații, anumite resorturi subterane și ilicite. Din experiență însă știa că asemenea lucruri pînă la urmă tot răsufală și nu voia să intre în gura lumii.” Proză, deci, consacrată de condeie strălucite.

C. U.

Vasile Vlad : „OMUL FĂRĂ VOIE“ *)

Metafora de tip expresionist a lui Vasile Vlad implică o tehnică sigură, o condiție ideatică, prospecțiune a trăirilor.

Articolul ascunde o aspirație disimulată către aforism: „Iar viața noastră,

*) Versuri, „Cartea Românească”, 1970.

(măsurată în marginea cerului), își clădește cenușa de ambele părți...” (Scri-soarea către stînga durerii), sau: „Așteptarea: suflet cu cocorii pe drum...” (Cîntec pentru apropierea maternității), un gust sigur al disecției spirituale și sentimentale la persoana a I-a: „O formă a prăpastiei / sînt însumi. Și nu-mi cunoaște sfîrșitul / cît suflarea. Eternitatea / efemerului îmi duce pleava...” (Pustiul, ca sufletul unui păianjen), o predispoziție meritorie pentru inovația formală: „Zăpada topită / sub degetele porumbelilor pare un ocean...” (Și mă întind la umbră).

Poetul așteaptă și mai mult decît atît: provoacă judecata estetică, senin, cu o sfidare grațioasă uneori: „Ca pentru mine cînt împrejurul buzelor, / din vremea unei depărtări care începe cu ochiul, / din vremea altei depărtări care începe cu rațe sălbatiche, / despre înșelătoarea primăvară...” (Ca pentru mine cînt împrejurul buzelor), la adăpostul visului stilizat, ordonat de o inteligență vie, ce pretinde ritmuri elementare și esențiale la răscrucea poetică dintre liric și epic, dintre adevăr și eroare, dintre speranță și dezamăgire, dintre tăcere și cuvînt: „Și mereu mă prefac a ști / unde-l marginea. / Chiar și cu ochiul / desfăcut. / Dar așa cum dispore un vîrtej, / uneori / dispore speranța, / și se umblă atunci cu un gard în spinare, / pe lingă salcîmii jupuți... (Și mereu mă prefac a ști).

Vasile Vlad a fost primit de critică — straniu cu o nemotivată răceală, el adîncind cu volumul său „Omul fără voie” un timbru pasional, etalarea unor mijloace stilistice de eleganță, numeroase versuri memorabile: „Tu ești o simplă pauză în veșnicie / și eu, care cunosc disciplina silabelor, / de asemenea...” (Cîntec pentru apropierea maternității). Ceea ce s-ar mai cere de asemenea relevant în volumul comentat ar fi „sufiul” poetului, egala respirație pe parcursul a 40—50 de versuri, restînd aproape întotdeauna drept titlu un leit-motiv, sau chiar ideea de „origo” a poemului.

Citeodată baletul imaginilor devine imperfect, vag obosit și-atunci Trakl, sau Saint-John Perse, adorați cu fervoare și invidie, fac notă discordantă în țesătura coloristică și armonică a artistului: „Tac. / Tac imprimat ca o fereastră într-o presimțire / compactă, ca un sfînt cătîndu-și prin lăzile de / gunoi uniforme... ori: „Pentru ce însă / dantela convulsiei...”

Nici ecurile autohtone din Gelu Naum nu-mi par străine de „om fără voie”; dar în ansamblu, dincolo de micile

inerentele, binecuvîntatele inabilități și influențe „din”, Vasile Vlad propune și cred că impune o carte unitară ca stil și gândire, moenind de întrebări, departe de sterilitate și contrafacere, vorbind în „aplauzele inchipuirii” despre conștiința individului „contemporan în sine;” lucid și sensibil, analitic.

DAN MUTAȘCU

Alexandru Georgescu :
„PEDEAPSA”^(*)

Acest volum al unui autor puțin prolific, a atras în mică măsură atenția criticii literare; în așa de mică măsură, încît parcă-ți vine greu să crezi că în același timp alte lucrări, de valoare egală, sau încă mai incerte ca valoare, au fost recenzate în lanț, cu multă asiduitate. Evidența situației este din ce în ce mai adine resimțită în masa cititorilor, unul dintre aceștia, adresîndu-se revistei „Săptămîna”, reclama cu îndreptățite argumente „redarea” unor „funcții” ale criticii literare, „mai simple”, zicea el, „dar foarte necesare pentru marele public”, în primul rînd informarea și orientarea.

„Pedeapsa” nu intră în categoriile „moderne” ale prozei actuale, dar nici „tradiționalistă” în sensul clasic nu poate fi considerată. Ea se încadrează prin ceea ce izbutește și prin ceea ce nu izbutește aceluși efort de creație îndreptat spre o tematică a timpului nostru și spre adaptarea modalităților realismului la subtilitățile de psihologie ale contemporanilor noștri. Alexandru Georgescu se inspiră frust din realitatea obișnuită, de fiecare zi, iar fluxul memoriei sale caută traumele mai profunde ale textului în men-

talitățile țărănești, în cele mai multe pagini ale volumului său. La un moment dat, cel care parcurge cartea are chiar impresia unei structuri stilistice și de limbaj inspirată și dedicată lumii țărănești sau unei pături de curînd ridicată la treapta orășenească. Reacțiile psihologice ale suferinței, iubirii, rapacității sînt astfel mai directe, mai nocive chiar și autorul se apropie de toate aceste trăiri interioare, profunde și adevărate, cu o anumită conduită etică. El pare pornit la drum în această lume fărîmicioasă, încă nestabilizată social, știînd că va suferi pentru raclele ce va descoperi, dar în același timp hotărît să spună adevărul, cu gîndul tainic că poate îndrepta ceva din cele văzute.

Cartea lui Alexandru Georgescu este amară; în primul rînd prin materialul faptic, în al doilea prin timbrul îndurerat al scriiturii. Modalitatea abordării amare a subiectelor sale, particularizează în mod izbitor volumul față de ceea ce a apărut în același timp, nu o dată într-o monocordă ambianță de modernitate excesivă. Cu toate acestea, nu se poate spune că „Pedeapsa” se singularizează în pelsajul literar al anului 1970; (După modesta-mi părere, an de tatonări, de experiențe, de căutare de echilibru); ea este interesantă mai cu seamă tematic și mult mai puțin ca valori de stil. Este evident că autorul se caută el însuși, într-un context de căutări generale; poate că stingăciile lexicale și particularitățile regionale să concure și ele la impresia de exprimare artistică îngreunată, uneori nesigură, dar și tonalitatea accentuat elegiacă poate că deservește complexitatea epică a narațiunilor.

Cert este că scriitorul Alexandru Georgescu trezește interesul cititorului, curiozitatea și — ca să mergem pînă la capăt — speranța lui.

M. CERBU

^{*)} Editura Eminescu, 1970.

Aurel Leon :
„UMBRE“

Aurel Leon include într-un volum de Umbre (Ed. Junimea) — însuși titlul fiind în bună tradiție moldavă — câteva evocări ale unor scriitori, pictori, actori moldoveni pe care l-a cunoscut, cîndea, la Iași, ca ziarist tînr. E de fapt, după propria caracterizare a autorului, o carte „fără pretenții literare,“ o reconstituire de epocă încercată de un simplu reporter”.

Epoca : anii 30 — '40. Modalitatea aleasă : portretul, „colajul“ de vorbe de spirit, anecdotă, scrisori, ducturi epigramatice, citate din vechi articole, chiar caracterizări grafologice. Lucruri mai consistente se spun despre Ionel Teodoreanu, Nicolae Iorga, Ottilia Cazimir, Ion Sava (cu un final simbolic, foarte expresiv); adevărate și portretele lui Cezar Petrescu, Panait Istrati, ultimul surprins în perioada finală a vieții. Sînt și portrete în care anecdoticul primează (Vernescu—Vițea) altele în care n-are multe de spus (St. Dimitrescu) ori nu poate înregistra decât exterior faptele (Iacob Negruzzi, senii).

E adevărat, cartea n-are pretenția de a ne comunica mari adevăruri și aceasta salvează totul. Un bun simț și o modestie foarte la locul lor care se însoțesc cu bonomia, chiar cu dulțoșia. E o carte care, dacă va folosi relativ puțin istoriei literare, are meritul de a oferi o lectură plăcută, fiind mai bine conturul unui profil, nuanțindu-l altorii, și întregind ceea ce cunoaștem, despre ambianța literară a Iașului de-acum 30-40 de ani.

Nicolae Tăutu :
„INTOARCEREA ARGONAUȚILOR“

Ce atribute sînt necesare unei bune farse ? Fantezia creatoare, abilitatea, șout. Nicolae Tăutu le-a dovedit din plin „organizînd“ multe din farsele pe care le relatează acum cu umor. E o colecție care amuză, prelungindu-i autorului o laimă mai veche.

Bucata care dă titlul culegerii e prototipul farsei-test moral, care pune la încercare rezistența unor principii etice așțiate cam emfatic de purtătorii lor, „sanționați“ nemilos tocmai pentru păcatul ipocriziei. Reacțiile umane sînt aici definiții și — pentru că nu sînt ascunse identitățile — credibile. După un deceniu ăi mai bine, orice păcat se prescrie. Inclusiv acela al deconspirării unei păcăleli colegiate de răsuneț. Incolo-farse și farse : cu ofițeri de-acum 30 de ani, puși să se mărite cu jetele urre ale colonelului, gata să „re-amplaseze“ mormintele din cimitirul Ghencea după grade, contingente și armă, numai să rămîind în Capitală. O contra-farsă pedepsitoare, foarte abilă, relatată indirect, relevă moravuri cam dure, de fapt o farsă — timidă, la vecinătatea vindicției. Dintre noii și încredătorii pradă ușoară a polițivilor vînte ori numai întâmplătoare, e de reținut și bunul „bădie“ Eusebiu Camilar, victimă — alct — a orgoliului, a dorinței de publicitate. Imaginea e deformată, zic unii, n-a fost el chiar așa... E drept, imaginea e parțială, dar ceea ce își propune Nicolae Tăutu nu e o retrospectivă memorialistică „obiectivă“, ci numai una umoristică. Fapt e că această carte „ușoară“ declanșează un ris continuu, prinde pe cititor, invitînd la „... malefice experimente“.

**miniaturi
critice**

*

Octav Pancu Iași :
„NU FUGI, ZIUA MEA FRUMOASĂ“

Autor al altor cărți pentru copii, de fapt pentru adolescenți și preadolescenți, Octav Pancu-Iași n-are nevoie de o prezentare. Umarul, inventivitatea verbală, abila sfîrcurare a „moralinicei înțafăturii“, halergul viu și firesc și peste toate .. înțuirea precisă a psihologiei infantile, îi justifică lărga popularitate.

Cu actuala culegere de schițe, prozatorul continuă a reda copilăria cu ceea ce constituie gustul pentru aventură și fabulos, generozitat, cultul adevăratului și al prieteniei. Situațiile sînt de un cuceritor firesc, contururile exacte : doi prieteni și vecini — un băiat și o fată — se ceartă, împunându-și reciproc melancolie vechi. „Reconstituirea“ lor e savuroasă, și de fapt, de o particulară afecțiune. Într-altă schiță, un preadolescent, enerct și de gestul unei jete cam fardosite, îi toarnă sare în campul, iar apoi, pătruns de un simț cavaleresc de care și el se miră, se duce să-i ceartă scuze. Psihologia e de fapt a unui adolescent în devenire, nu străin de apariția primelor semnale ale noii sale ofrate, Delicios narată e și „gîlceava“ dintre schipele de fotbal de pe două străzi vecine-sintem constant în mediul citadin —care sînt se ceartă, devin două tabere adverse ce recurg de conveniență la... translatori ; în locul disputelor și tratativelor „diplomatice“ însă intermedierii devin inutili și protestează : așa nu mă mai loc ! Relatează însă, aceste frumoase schițe își pierd savoare. Reversul, o proză facilă, ilustrată și cam manieristică (un dascăl căldorește cu trenul și la flicare loc de staționare și-aminete de are un copil ; inginer, cineast, muncitor. „Surpriza“ e că li sînt toți nu copii, ci foști elevi !) nu constituie nota caracteristică a cărții, dar nici nu e altă de neglijabilită înct să fie trecută cu vederea.

SIMION DIMA

„ECHINOX“

Cu totul remarcabil și acest număr al revistei Echinox. Reținem în primul rînd interviul cu Alexandru Paleologu : „Imi vine greu să ratific un scriitor care nu știe să scrie, care nu consultă dicționarele pentru a putea verifica pînd unde se

poate abuza de un termen, și care siluiește limba în mod nelegitim. Căci, firește, un mare scriitor nu numai că își poate permite s-o siluiește, dar uneori trebuie s-o facă, și așa de altminteri se produc marile clișeuri, nu numai ale artei, dar și ale limbii ca mijloc colidant de comunicare. Deștei filatelia de pitoresc lexical — spune mai departe Alexandru Paleologu, — dar în egală măsură și lexical impropriu sau rău balansat în frazare". Sau: „Nu trebuie să confundăm meșteșugul cu calofilia (...). Calofilia se referă în schimb la glefuirea detaliului, la frumusețea și seducția lui, și din asemenea opere se extrag, de obicei, fragmentele de antologie. Prin asta am spus implicit că nu sînt un inamic al calofiliilor... printru calofiliile cel mai ilustrei numărîndu-se Mateiu Caragiale, Sadoveanu și chiar artiști de a doua mărime, dar nu mai puțin excepționali, ca de pildă Barbey d'Aureville, Villiers de l'Isle-Adam. Ceea ce trebuie să refuzăm în tentația calofiliilor este „frumusețea", adică efortul de a face stil pe deasupra".

Ion Pop semnează un temeinic studiu despre „Poezia lui Camil Petrescu", Ion Vartic emite interesante puncte de vedere despre „Motiv mîne în poezia lui Radu Stanca", Petru Poantă și Ion Livian susțin cronica literară.

Cînd din sumar articolul „Originile orientale și grecești ale filozofiei", comentariul asupra cărții lui Ion Piaget — „Înțelepciunea și iluziile filozofiei" sau eseuul lui Jan Koll — „Omul și istoria despre Ajax", în traducerea lui Ioan Petănuș — ne putem face o imagine asupra diversității de preocupări a revistei de la Cluj.

Se cuvine să amintim, de asemenea, traduceri-le din Minnesängerii și din Fr. Nietzsche, colaborarea unor tineri poeți de remarcabil talent (Adrian Popescu, Ștefan Damiian, Ion Mircea, Viorel Sirbu, Alexandru Olar) prezența lui Nicolae Prelipceanu, Marcel Runcanu etc.

A. D.

RITMURI CONTEMPORANE

Sub titlul de Ritmuri din țara lui Iovan Iorgovan, Casa Creației Populare Reșița, de pe lângă Comitetul pentru Cultură și Artă al Județului Caraș-Severin, a editat sub îngrijirea lui Petru Oaldea o culegere de versuri din creația membrilor cercurilor și cenacurilor literare din Reșița, Goranșeș și Orașuța. Prefațată, printr-un amplu și puzios eseu, de poetul Pavel Bellu, care stăruiește asupra fenomenului de autocăutare modernă — atribuit, cam generos, tuturor poezilor bănățeni, — culegerea are drept motto programatic: o frază a lui G. Călinescu scrisă în 1928 pentru a tempera excesul de bănățenizare, cu îndemnul creării unei mari tensiuni intelectuale locale, climat realizat abia în condițiile noi ale societății noastre de astăzi.

Caracterizările făcute fiecărui poet cuprins în paginile cărții sînt destul de îndreptățite, deși au criterii de apreciere disparate, de altfel firești, dacă ne gîndim că cel mai puțin sînt, poate, numai modeste speranțe lirice și deci dificil de anticipat. Poeziile publicate, de asemenea, sînt inegale din punct de vedere al realizării. George Suru și Nichifor Mihaș, mai cunoscuți prin volumele editate și prin colaborările lor la revistele literare, sînt întovărășiți de astă dată, nu numai de alte nume înfălinate în coloanele revistelor și ziarelor, ca Petru Berioșea, Iosif Imbrî, George Nicolovici, Gheorghe Munteanu, Dumitru Jompan, Constantin Brîndușoiu, Ioan Bureșea, Ioana Cloancăș, Constanța Constantinescu (Verescu), Octavian Doeltin,

Alexandru Horvath, Ana Selena, ci și de numele muncitorilor: Gh. Jița, Gh. Nandă sau ale elevilor și absolvenților: Stela Cora, Mircea Birslid, Adrian Dărăban, Petra Boca, Olga Nagy, Dan Timofte, Ruja Jana Păcurariu, Nicolae Irimia, Cornel Oțelaru și Ion George Selian. În total, nu mai puțin de 26 de cîntăreți, entuziaști frecvențatori ai cercurilor literare.

Chiar dacă cei mai mulți dintre ei nu și-au găsit încă timbrul liric personal sau viziunea proprie a sentimentelor cîntate numărul de versuri selectate — unele de prozodie clasică, altele de formă liberă — atestă existența unei tensiuni lirice în continuă eflorescență. Folclorul a rămas o sursă vie de inspirație, dacă nu chiar „modernistă", cum afirmă Pavel Bellu — pentru care el „ocazinează reflexiuni existențiale" — în tot cazul, neîstovind și cu efect încurajator pentru debutanți. Într-acest le stimulează ritmul interior al gîndirii lor poetice.

Cred că e prematur să constatăm că „se merge spre versul meditațional", la urma urmelor nu numai decât orednic de a fi exclusiv rînit, dar se poate da ca exemplu de concentrare metaforică a timpului catrenul lui Constantin Brîndușoiu: „Culoare și neculoare, / alunecă spîfele frînțe și roata de-a dura se dă la drumul mare").

O sfințită meditație poetică pot fi socotite și versurile lui Gh. Munteanu despre Cuvintele rare cînd măririsește că a folosit: „pentru vindicarea sufletului / Cuvintele mici / Cămintarilor. / Nu vești găsi nici un act / Semnat pentru cuvintele rare / Luat de la vol cu-mprumut. Din dicționar.)"

Consider însă că, în afară de reflexivitate, metaforele se pot lui canăta și frumos, cu stîncă exploatare lirică, și în versurile lui Cornel Oțelaru: Băcețile tale au plecat în ochiul meu să caute burulandă / Mă dor crimele tor ascuțite și drepte / Nufărul palid vrea să se deschidă la soare / Caută teamă ... / Și îi dai să aștepte !

Culegerea Ritmurilor din țara lui Iovan Iorgovan oglînda meritorie și îngrijit prezintă, în condiții tehnice remarcabile, contribuție fără îndoielă altă la relevarea, cit și la stimularea tensiunii urice de pe Valea Carașului și a Birzavei.

NICOLAE ȚIRIOI

PORNIND DE LA „ASKLEPIOS"

Am în față versiunea franceză a unui apreciat roman de antică istoria intelectuală, de Bildung roman avansat la lettre; cartea dramatică, îndrăgitoare deveniri a lui Esculap, părintele aceluși și inje care, prin cale mitologică și simbol îmbogățit peste timp — se numește Medicina. Autorul acestui roman: Horia Stancu. Romanul a apărut de curînd în librăriile franțuzești bucurîndu-se, pe merit, de atenția iubitorilor romanescului antic.

Păcat că nu știu cine semnează traducerea, deoarece am fi vrut să subliniem altul, nominal îndelungă prin care a reușit să restituie poezia eposului românesc, atmosfera de tăină, dantele neprevăzutele mitice, refăcînd realități aproape... an-istorice.

Dar versiunea franceză (apărută sub titlul „Le Grand périphe d'Esculape" în colecția „Plein vent") dirijată de André Massépain, colecție care apare sub auspiciile Editurii Robert Laffont), ne prilejuește o etapă de meditație... editoriale.

*) O colecție care se adresează cu deosebire tineretului; o colecție făcută să povestească grațios — fantezist, marile momente ale istoriei.

Nu e prima carte, pe care o vedem, scoasă de cunoscuta editură pariziană, să sperăm de asemenea, că nu este nici ultima carte românească apărută în această colecție, căci mai sînt încă altele valoroase lucrări literare românești care ar merita o circulație simulară. Cînd am spus însă că am urmărit și alte apariții ale Editurii Lafont, am vrut să subliniez altceva; prestația figurii grafice a tehnoredacției, a machetei, într-un cuvînt întreaga înfățișare tipografică făcută să atragă în absolut; de la copertă pînă la literă și format, totul e gândit, îngrijit, „acurat”. Îți face plăcere o astfel de carte. Coperta de un colorit strălucit, dînd în fațimil o pictură de argument, cu temă epică; așadar, machetatorului nu i-a fost jînd să fie clasicizant dar de bun gust. (Unele din coperțile noastre se compun din câteva linii sau din abracadabrate desene menite parcă să lîmpădime pe cititor de la primul gest de desen „suspense” nu au chiar nimic comun cu conținutul cărții).

Coperta care, prin existența clapeilor, ține loc și de supra-copertă (deci: spirit de economicitate, vîdit) este folosită în întregime; scena epică de pe coperta a IV-a continuă un alt episod, de asemenea, în culori atrăgătoare și foarte simple în același timp, căci vîrează lîmpede figurativul. Iar clapele la rîndul lor, sînt utilizate la maximum: cea din „spate” comunică titlurile unor apariții mai vechi, descriind pe scurt subiectul, epoca în care se petrece. Evident, să nu uităm, coperta „finală” dă un rezumat al cărții pe care o însoțește, alți citi trebuie unui rezumat ca să atragă fără să spună totuși ci să invite, publicitar, la lectură. Da, publicitar; editorul de azi trebuie să se gîndească la publicitate și, de pildă, în loc să scoată pliante „de propagandă” să facă din fiecare apariție prilej de difuziune a unui program, de recomandare, eventual, a unei colecții. Ceea ce se poate face și în interiorul cărții; mare mi-a fost mirarea, răsfoind versiunea franceză a lui „Asûleptos” să înfîlesc, la sfîrșit, procedeul (publicitar, de asemenea), al rezumatului-suspense din alte cărți ale colecției „Plein vent”, după care, editorul, politicos întrerupe... lectura: „Dacă vrei să cunoașterii continuarea acestui roman palpitant, procurați-vă” — urmează titlul romanului respectiv, autorul, colecția. Simplu, ingenios, se formulează astfel o invitație la lectură care uneori face mai mult decît o cronică literară. Noi scoatem alți de multe, alți de bune cărți, mai ales în ultimii ani; de prisos să mai dăm exemple; editurile noastre care pot să dea un Rubelais povestit pentru copil sau un Larry etc. etc. (în condiții grafice și tehnoredacționale exemplare) trebuie să nu uite un lucru; simula grafică a unui cărți este, în noi, aproape singura formă publicitară de sine stătătoare; ea atrage sau respinge cititorul. Cui îi este indiferent acest lucru, îi este indiferent vocația de editor; și atunci ar putea să apeleze la „Hygea” altor profesioniști. Asta, ca să ne păstrăm în termenii cărții „franjuzesti” ce ne-a prilejuit gîndurile de mai sus...

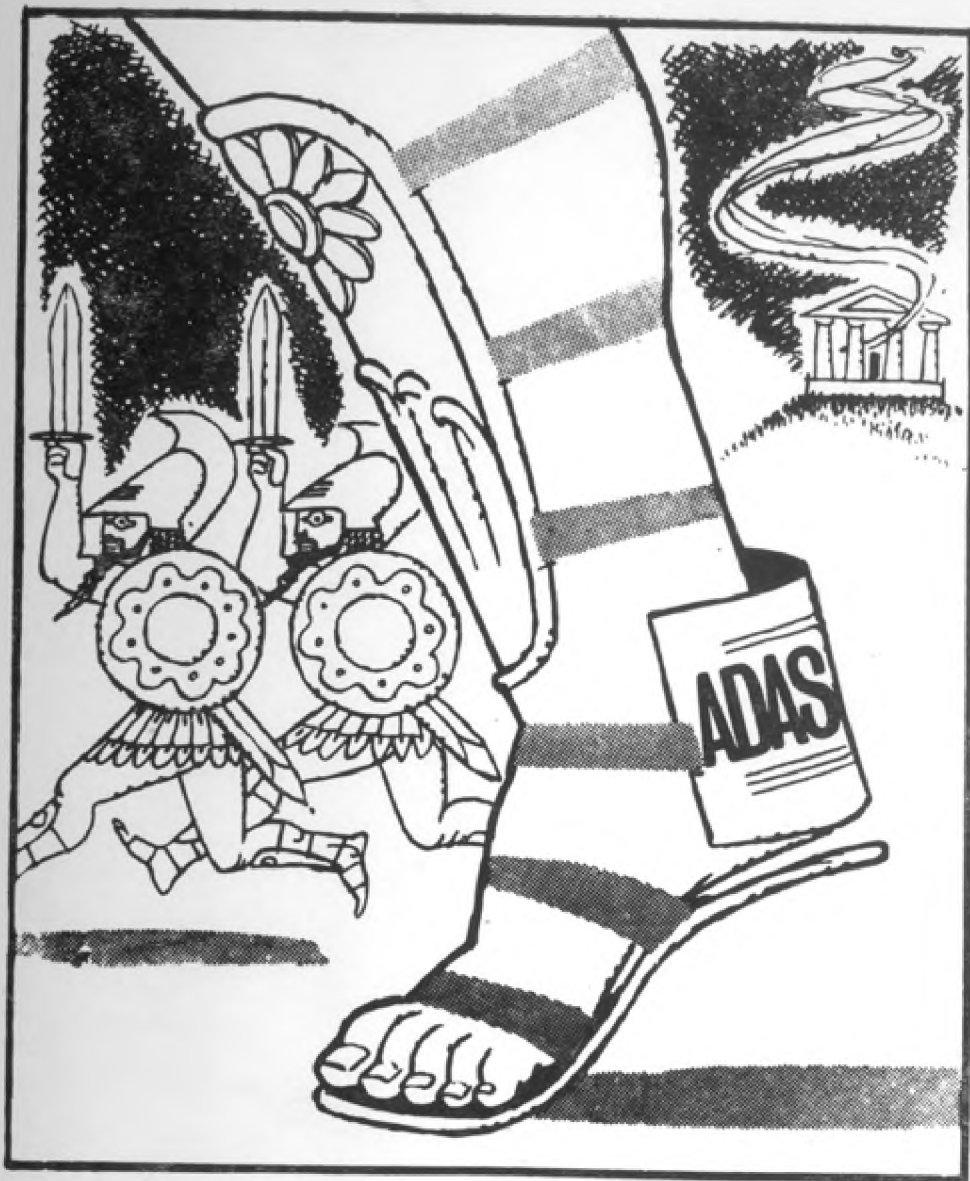
CONSTANTIN CRIȘAN

DAN CRISTEA FAȚĂ CU RECENZIUENA

România literară, cea mai prestigioasă revistă literară de la noi, a încredințat, de curînd ca de recenzii la cărțile de poezie unui condei strălucitor, Dan Cristea. Salutînd această cum nu se poate mai fericită alegere pentru judecarea fenomenului nostru editorial, ne întrebăm dacă nu cumva i s-a făcut o nedreptate lui Dan Cristea. Pentru că a lăsa această muncă de uzură, de a citi trei—patru cărți de poezie pe săptămînă, precum și cărțile mai demult apărute ale autorilor în cauză, ori chiar și unele articole ce s-au mai jost scris despre aceștia, a lăsa deci această sarcină îngrată în seama unui talent alți de leșt din comun, pot să înfăptuiască lucruri fundamentale pentru cultura noastră, este un evident sacrilegiu. Dacă i s-ar fi repartizat eventual un corp de 5—6 băieți harnici dornici de afirmare, cum procedeaă uneori marii profesori sau academicieni, am mai fi putut înțelege chestiunea. Să îi făcut ei adică, acești băieți, munca aceea de muncitori necalificați, de a citi și oferi pasajele bune sau rele din lucrările analizate, precum și ideile ce-ar trebui dezvoltate, cu argumentele necesare. Căci, după cum, spune — cu un bine ascuns oțit — Dan Cristea, „cine e mai crede pe simplu cuvînt”. Ar putea număra acești „auxiliari” cărțile scrise de un poet sau altul, copiată și titlurile sau anii de apariție, spre dreptă și înțelepciă folosinșă a titularului de rubrică. Altfel îi vom sili pe Dan Cristea să se întreb, asemenea cornicarului la început de leopisaj: „La al citelea volum de versuri se va fi aflînd autorul recenzat?” Și tot el să răspundă, în pragul desnădejdit: „Greu de răspuns imediat”. Cînd ar da să scrie, ca acum: „Nu știu nimic despre autorul Arhipelagului de noapte”, sau cînd ar fi silit să mărturisască despre „obișnuita comparare a cărților semnate de autor”: „Nu le-am recitit de curînd”, i-ar sări în ajutor vîreunul din cei în soldă, punîndu-și în față fișe laborios înloc Apoi, acești dieci obscuri ar putea invoca cite o întorsătură de condei, cu valoare istorică, precum aceasta: „Dar chiar de-aș fi fost ajutat de o memorie mai bună...” De ce să nu se cațlice la locul de muncă acești adjutanți, privind cum scrie, covîrșit de grele răspunderi, Dan Cristea, cu mîna fotografic sprijinită de frunte: „Aș fi ipocrit dacă aș recunoaște că am refînat unui din sonete, fiindcă poetul minulește permanent abstracții”. Parcă-i vedem pe ucenicii admirînd expresia: minulește... abstracții și închișîndu-și cum la poetul acela în mînd elee un fascicol de abstracții și cum se îndeletnicește căcătros întru stupefacția lui Dan Cristea.

Hotărît, noul — tinărul, dar strălucitorul — recenzent depășește cu mult, prin virtuțile sale țestle din comun, condiția umiltoare a recenzentului, munca aceasta care cere răbdare, onestitate și poate și un strop de generozitate pentru cel ce „în loc de-o treabă ca lumea își pierde vara căscînd gura după năduci”, cum ar zice Poetul.

V. GANEA

DACĂ AHILE AR FI FOST PREVĂZĂTOR...

ORIZONT

MP

Redacția :

Timișoara

Piața V. Roaită nr. 3

Telefon 3 13 99

•
Administrația

București

Șos. Kiseleff nr. 10

•
Manuscrisele și orice
correspondență scrise
citeț pe o singură parte
a hirtiei cu indicarea
adresei exacte a expedi-
torului, se trimit pe
adresa redacției

Manuscrisele
nepublicate nu se
restituie

•
—————
Tiparul executat
sub comanda nr. 1513
la întreprinderea
Poligrafică Banat,
Timișoara
Calea Aradului 1/A
R. S. România

42907

Lei 7 —